

APEK

Agencija za pošto in elektronske
komunikacije Republike Slovenije
Stegne 7, p. p. 418
1000 Ljubljana
telefon: 01 583 63 00, faks: 01 511 11 01
e-naslov: info.box@apek.si, <http://www.apek.si>
davčna št.: 10482369

38241-2/2013/5

ANALIZA UPOŠTEVNEGA TRGA 7

**»Zaključevanje govornih klicev v
posamičnih javnih mobilnih telefonskih
omrežjih (medoperaterski trg)«**

S PREDLAGANIMI OBVEZNOSTMI

Ljubljana, marec 2013

Kazalo

1. Uporabljeni izrazi v analizi	3
2. Pravna podlaga za analizo upoštevnega trga 7	6
3. Postopek analize upoštevnega trga 7	9
3.1. Pregled ponudnikov javno dostopnih mobilnih telefonskih storitev	9
3.2. Zbiranje podatkov, merjeno obdobje in časovni okvir predmetne analize	11
3.3. Sodelovanje z Javno agencijo Republike Slovenije za varstvo konkurence	12
4. Dosedanji razvoj mobilnega trga v Sloveniji	14
4.1. Število operaterjev	14
4.2. Razvoj delovanja operaterjev mobilne telefonije	15
4.3. Medomrežno povezovanje	16
4.4. Pretekli vpliv Agencije na predmetnem upoštevne trgu	16
5. Opredelitev upoštevnega trga	22
5.1. Opredelitev trga proizvodov in storitev	22
5.2. Definiranje upoštevnega trga na podlagi zamenljivosti ponudbe in povpraševanja	24
5.2.1. Zamenljivost s strani povpraševanja	24
5.2.1.1. Zamenljivost s strani povpraševanja z vidika maloprodaje	24
5.2.1.1.1. Klici v fiksni omrežji, kot substitut za klice v mobilni omrežji	25
5.2.1.1.2. Klici znotraj istega mobilnega omrežja kot substitut za klice v druga omrežja	25
5.2.1.1.3. Uporaba podatkovnih aplikacij, ki omogočajo neupravljano govorno komuniciranje	26
5.2.1.1.4. SMS in MMS kot substitut za klice v druga omrežja	26
5.2.1.2. Zamenljivost s strani povpraševanja z vidika veleprodaje	28
5.2.2. Zamenljivost s strani ponudbe	29
5.2.2.1. Zamenljivost s strani ponudbe z vidika maloprodaje	29
5.2.2.2. Zamenljivost s strani ponudbe z vidika veleprodaje	29
5.2.3. Definiranje upoštevnega trga na podlagi ostalih zamenljivih storitev, tehnologij in vrst uporabnikov	29
5.2.3.1. Podatkovne storitve na mobilni omrežji kot del predmetnega upoštevnega trga	30
5.2.3.2. Mednarodno gostovanje	31
5.2.3.3. Tehnologije javnih mobilnih telefonskih omrežij	32
5.2.3.4. Poslovni in rezidenčni uporabniki	33
5.2.3.5. Naročniški in predplačniški uporabniki	34
5.3. Opredelitev geografskega trga	34
5.4. Sklep o opredelitvi upoštevnega trga	35
5.4.1. Opredelitev upoštevnega trga v okviru notranjega trga	36
6. Analiza podatkov na upoštevne trgu 7	38
6.1. Penetracija	38
6.2. Tržni deleži končnih uporabnikov	39
6.3. Deleži zaključenih govornih klicev in prihodkov iz tega naslova	42
7. Merila za presojo pomembne tržne moči	46
7.1. Kriteriji za analizo upoštevnega trga 7	46
7.1.1. Tržni deleži operaterjev na upoštevne trgu in spreminjanje slednjih	47
7.1.2. Ovire za vstop na upoštevni trg in vpliv na potencialno konkurenco na tem trgu	47
7.1.3. Vpliv velikih uporabnikov na moč operaterja - izravnalna kupna moč	48
7.2. Sklep o ugotovitvi operaterjev s pomembno tržno močjo na upoštevne trgu 7	49
8. Predlagane obveznosti na upoštevne trgu 7	50
8.1. Obveznost dopustitve operaterskega dostopa	50
8.2. Obveznost enakega obravnavanja	52
8.3. Obveznost zagotavljanja preglednosti	53
8.4. Obveznosti cenovnega nadzora	55
8.4.1. Cene zaključevanja klicev in drugih storitev, nujnih za zaključevanje klicev	62

1. Uporabljeni izrazi v analizi

NMT – Nordijski sistem mobilne telefonije (*Nordic Mobile Telephone System*). Analogni omrežni standard, ki so ga oblikovale skandinavske telefonske družbe in velja za preživeto tehnologijo. Deluje v frekvenčnem območju 450 MHz ali 900 MHz. Sicer večkrat omenjen tudi kot sistem prve generacije.

GSM (GSM 900) – Globalni sistem mobilnih komunikacij (*Global System for Mobile Communications*), ki deluje v frekvenčnem območju 900 MHz. V analizi ga štejemo kot del GSM sistema v splošnem. Sicer večkrat omenjen tudi kot 2G oziroma sistem druge generacije.

DCS 1800 (GSM 1800) – Digitalni celični sistem (*Digital Cellular System*), ki deluje v frekvenčnem območju 1800 MHz, temelječ na protokolih GSM. V analizi ga štejemo kot del GSM sistema v splošnem. Sicer večkrat omenjen tudi kot 2G oziroma sistem druge generacije.

HSCSD – (*High Speed Circuit Switched Data*) je nadgradnja prenosa podatkov v sistemu GSM.

GPRS – (*General Packet Radio Service*) je paketni prenos podatkov v sistemu GSM, ki omogoča hitrejše prenosne kapacitete. Sicer večkrat omenjen tudi kot 2,5G; sistem druge in pol generacije.

EDGE – (*Enhanced Data rates for GSM Evolution*) je radijski vmesnik v sistemu GSM, ki omogoča večje in hitrejše prenosne kapacitete in kot tak predstavlja nadgradnjo GPRS in sodi v 2,5G.

UMTS – Univerzalni mobilni telekomunikacijski sistem (*Universal Mobile Telecommunications System*) je tretja generacija mobilnega telefonskega sistema. Poleg govornih storitev zaradi hitrega prenosa podatkov omogoča tudi uporabo naprednejših podatkovnih storitev preko (UMTS) mobilnih terminalov. Sicer večkrat omenjen tudi kot 3G oziroma sistem tretje generacije.

HSDPA – (*High-Speed Downlink Packet Access*) je protokol 3G, ki pomeni nadgradnjo omrežja UMTS in omogoča večje prenosne hitrosti in kapacitete podatkov od omrežja proti uporabniku.

HSUPA – (*High-Speed Uplink Packet Access*) je protokol 3G, ki pomeni nadgradnjo omrežja UMTS in omogoča večje prenosne hitrosti in kapacitete podatkov od uporabnika proti omrežju.

HSPA+ – (*High-Speed Packet Access Plus*) je protokol 3G, je trenutno zadnja stopnja razvoja omrežij UMTS, in omogoča trenutno najvišje prenosne hitrosti.

LTE – (*Long Term Evolution*) je standard četrte generacije (4G) in predstavlja v praksi podatkovne hitrosti 100 Mbit/s, izjemno kratke odzivne čase, polno IP omrežje z vgrajeno podporo za IPv6 ter v prihodnje dvig hitrosti celo na 1 Gb/s in več.

Omrežni operater mobilne telefonije / infrastrukturni operater – (*Mobile Network Operator - MNO*) je operater dovoljenjem za uporabo radijskih frekvenc za storitve mobilne

telefonije z lastnim radijskim in jedrnim omrežjem. Hkrati je tudi ponudnik storitev mobilne telefonije. Omenjen je lahko tudi kot infrastrukturni operater (glej tudi poglavje 5.2.9.).

Operater navideznega mobilnega omrežja – (*Mobile Virtual Network Operator – MVNO*) je operater brez lastnega radijskega omrežja, ki poseduje ostalo, ali večji del potrebne infrastrukture za nudenje storitev pod lastno blagovno znamko ter uporablja lastne medomrežne povezave z ostalimi operaterji.

Ponudnik storitev / preprodajalec – (*Service Provider / Reseller - SP*) nima svojega omrežja, vseeno pa trži storitve mobilne telefonije pod lastno znamko. V dogovoru z omrežnim operaterjem zakupi kapacitete in uporablja njegovo omrežje. Ponudnik storitev je sicer tudi infrastrukturni operater (MNO), natančneje vertikalno integrirana maloprodajna enota infrastrukturnega operaterja, operater navideznega mobilnega omrežja ali operater, ki uporablja storitve nacionalnega gostovanja, vendar se v analizi, če ni drugače navedeno, izraz ponudnik storitev uporablja za operaterje brez lastne infrastrukture, ki pri MNO zakupujejo kapacitete na veleprodajnem trgu, z namenom nadaljnje prodaje slednih na maloprodajnem trgu pod lastno znamko.

Nacionalno gostovanje ali sledenje – (*National Roaming - NR*) nacionalni roaming. Dogovor z drugim omrežnim operaterjem javne mobilne telefonije v isti državi ali na istem omrežnem območju. Dogovor o nacionalnem sledenju omogoča enemu operaterju mobilne telefonije uporabo omrežja drugega operaterja mobilne telefonije, kar mu omogoča boljšo pokritost prebivalstva in ozemlja in s tem hitrejši komercialni vstop na trg, navadno za čas postavitve lastnega omrežja, do njegove zadostne funkcionalnosti.

Medomrežno povezovanje – (*Interconnection*) fizično in logično povezovanje javnih komunikacijskih omrežij, ki jih uporablja isti ali drug operater, da omogoči uporabnikom enega operaterja komunikacijo z uporabniki istega ali drugega operaterja ali dostop do storitev, ki jih zagotavlja drug operater. Storitve lahko zagotavljajo udeležene stranke ali druge stranke, ki imajo dostop do omrežja. Medomrežno povezovanje je posebna vrsta operatorskega dostopa, izvedena med operaterji javnih komunikacijskih omrežij.

Kolokacija – (*Co-location*) skupna uporaba prostorske, kabelske, stolpovne in ostale infrastrukture za namene postavitve opreme za izvajanje storitev elektronskih komunikacij.

Posredovanje klica – (*Call Origination*) omogoča povezovanje klica od kličočega do klicanega uporabnika in obsega klic od kličočega uporabnika do komutacijskega centra istega ali točke medomrežne povezave drugega operaterja.

Zaključevanje klica – (*Call Termination*) omogoča povezovanje klica do klicanega od kličočega uporabnika in obsega klic od komutacijskega centra istega ali točke medomrežne povezave drugega operaterja do klicanega uporabnika.

SIM kartica – Modulna kartica za identifikacijo uporabnika (*Subscriber Identity Module Card*). Uporabniška kartica, ki vsebuje uporabnikove podatke. SIM kartica mora biti aktivirana in vstavljena v mobilni terminal, da ima uporabnik dostop do mobilnega omrežja in storitev.

SMS – Storitve kratkih sporočil (*Short Message Service*). Sistem pošiljanja in prejemanja kratkih tekstovnih sporočil preko mobilnega terminala.

MMS – Storitve multimediskih sporočil (*Multimedia Messaging Service*). Sistem pošiljanja in prejemanja multimediskih sporočil preko mobilnega terminala.

ZEKom – Zakon o elektronskih komunikacijah (Ur. l. RS, št. 109/2012; v nadaljevanju: ZEKom-1).

Ostali termini imajo praviloma enak pomen kot v ZEKom-1, če iz besedila analize ne izhaja drugače, oziroma so definirani v analizi sami.

2. Pravna podlaga za analizo upoštevne trga 7

V marcu leta 2002 so bile na ravni Evropske unije (v nadaljevanju: EU) sprejete štiri direktive, ki predstavljajo regulatorni okvir na področju elektronskih omrežij in komunikacijskih storitev. Peta direktiva je bila sprejeta oktobra 2002.

Navedene direktive so:

- Direktiva 2002/21/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o skupnem ureditvenem okviru za elektronska komunikacijska omrežja in storitve, v nadaljnjem besedilu Okvirna direktiva;
- Direktiva 2002/20/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o odobritvi elektronskih komunikacijskih omrežij in storitev, v nadaljnjem besedilu Direktiva o odobritvi;
- Direktiva 2002/19/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o dostopu do elektronskih komunikacijskih omrežij in pripadajočih zmogljivosti ter njihovem medsebojnem povezovanju, v nadaljnjem besedilu Direktiva o dostopu;
- Direktiva 2002/22/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 7. marca 2002 o univerzalnih storitvah in pravicah uporabnikov v zvezi z elektronskimi komunikacijskimi omrežji in storitvami, v nadaljnjem besedilu Direktiva o univerzalnih storitvah;
- Direktiva 2002/58/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij, v nadaljnjem besedilu Direktiva o varstvu podatkov.

Novembra 2009 sta Evropski parlament in Svet sprejela reformo regulatornega okvirja za elektronske komunikacije iz leta 2002. Nov regulatorni paket je sestavljen iz dveh direktiv in ene uredbe:

- Direktiva 2009/140/EC Evropskega parlamenta in Sveta ("*Better Regulation Directive*" – Direktiva o boljši regulaciji), ki dopolnjuje direktive 2002/21/EC, 2002/19/EC in 2002/20/EC
- Direktiva 2009/136/EC ("*Citizens' Rights Directive*" – Direktiva o pravicah državljanov), ki dopolnjuje direktivo 2002/22/EC in
- Uredba 2009/1211, ki ustanavlja "*Body of European Regulators for Electronic Communications*" (BEREC)

Nov regulatorni paket znatno spreminja direktive iz leta 2002 in vzpostavlja BEREC, oziroma *Body of European Regulators for Electronic Communications* kot telo evropskih regulatorjev elektronskih komunikacij, ki zagotavlja primeren mehanizem za spodbujanje sodelovanja in usklajevanja med nacionalnimi regulatornimi organi in Evropsko komisijo. Njegov ključni namen je spodbujanje razvoja notranjega trga za elektronska komunikacijska omrežja in storitve.

Citirane direktive so bile v slovenski pravni red implementirane z Zakonom o elektronskih komunikacijah (Ur. l. RS, št. 109/2012; v nadaljnjem besedilu ZEKom-1). ZEKom-1 ureja pogoje za zagotavljanje elektronskih komunikacijskih omrežij in za izvajanje elektronskih komunikacijskih storitev. Agencija na podlagi ZEKom-1 ter njegovih podzakonskih aktov zagotavlja pogoje za učinkovito konkurenco s tem pa omogoča enakopravno delovanje operaterjev na trgu elektronskih komunikacij.

Agencija je pri opravljanju analize upoštevne trga in oceni tržne moči upoštevala tudi Smernice Komisije o analizi trga in oceni pomembne tržne moči v skladu z ureditvenim okvirom Skupnosti za elektronska komunikacijska omrežja in storitve (2002/C 165/03), v nadaljnjem besedilu Smernice.

Osnovni cilj analize trga je ugotovitev, ali na posameznem trgu obstaja konkurenca oziroma ali ima operater (lahko tudi dva ali več operaterjev skupaj) na posameznem upoštevne trgu pomembno tržno moč. Glede na izsledke analize se naložijo, spremenijo, ohranijo ali razveljavijo obveznosti iz 102. do 107. člena ZEKom-1.

Regulatorni okvir na področju elektronskih komunikacij v EU, kot tudi ZEKom-1, predvidevata tristopenjski proces v postopku določitve operaterja ali operaterjev s pomembno tržno močjo (v nadaljevanju OPTM) in naložitve obveznosti z namenom krepitve konkurence na trgu:

I. Prvi korak vsebuje določitev upoštevne trgov na področju elektronskih komunikacij v skladu z 99. členom ZEKom-1.

Pri določitvi upoštevne trgov je treba upoštevati določila regulatornega okvira na področju elektronskih komunikacij v EU. Na podlagi prvega odstavka 15. člena Okvirne direktive, je Evropska komisija sprejela *Priporočilo z dne 11. februarja 2003 o upoštevne trgih produktov in storitev v sektorju elektronskih komunikacij, ki so lahko predmet predhodnega urejanja v skladu z Direktivo 2002/21/ES Evropskega parlamenta in Sveta o skupnem ureditvenem okviru za elektronska komunikacijska omrežja in storitve (OJ L 114, 8.5.2003)*, v nadaljnjem besedilu Priporočilo Komisije iz leta 2003. V njem je Evropska komisija opredelila trge produktov in storitev v sektorju elektronskih komunikacij, katerih značilnosti lahko utemeljujejo uvedbo regulatornih obveznosti iz posebnih direktiv in so tako lahko predmet predhodnega urejanja, oziroma tako imenovane *ex-ante* regulacije. Pri določitvi upoštevne trgov je Evropska komisija ravnala v skladu z načeli konkurenčnega prava. Agencija je omenjene upoštevne trge produktov in storitev prevzela s sprejetjem Splošnega akta o določitvi upoštevne trgov (Uradni list RS št. 77/04).

Na podlagi novega *Priporočila Evropske komisije o upoštevne trgih proizvodov in storitev v sektorju elektronskih komunikacij, ki so lahko predmet predhodnega urejanja v skladu z Direktivo 2002/21/ES Evropskega parlamenta in Sveta o skupnem regulatornem okviru za elektronska komunikacijska omrežja in storitve (2007/879/ES) (UL L 344/65 z dne 28.12.2007; v nadaljevanju: Priporočilo komisije o upoštevne trgih)* je bil prej veljavni Splošni akt o določitvi upoštevne trgov spremenjen tako, da je namesto 18 upoštevne trgov v 3. členu določal 7 upoštevne trgov (*Splošni akt o določitvi upoštevne trgov, Uradni list RS, št. 18/08 in 112/08, v nadaljevanju: Splošni akt*).

S pričetkom veljavnosti ZEKom-1 je skladno s 2. točko prvega odstavka 257. člena prenehal veljati Splošni akt. Skladno s prvim odstavkom 99. člena ZEKom-1 pa mora Agencija na področju zagotavljanja in izvajanja elektronskih komunikacij v skladu z načeli konkurenčnega prava in ob doslednem upoštevanju vsakokratnega priporočila Evropske komisije o upoštevne trgih produktov in storitev na področju elektronskih komunikacij in smernic iz 98. člena istega zakona, v analizi posameznega upoštevne trga določiti produktne, storitvene in geografske trge, ki ustrezajo razmeram v državi. Za trge, ki jih Priporočilo komisije o upoštevne trgih ne navaja, drugi in tretji odstavek 99. člena ZEKom-1 predvidevata in določata izvedbo preizkusa treh meril.

Upoštevni trg »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperatorski trg)« je v veljavnem Priporočilu komisije o upoštevni trgih iz leta 2007 uvrščen med 7 upoštevni trgov na 7. mesto (tako imenovani trg 7), torej sodi med tiste upoštevne trge, ki so predmet predhodne (*ex ante*) regulacije. Zato je Agencija v naslednjem koraku, ob upoštevanju prvega odstavka 99. člena ZEKom-1, v nadaljevanju izvedla analizo predmetnega upoštevne trga skladno s 100. členom ZEKom-1.

II. V drugem koraku Agencija v sodelovanju z Javno agencijo Republike Slovenije za varstvo konkurence opravi analizo upoštevne trga, v okviru katere ugotavlja ali na trgu obstaja konkurenca.

III. V tretjem koraku Agencija, v primeru, da ugotovi, da ni učinkovite konkurence na trgu, v upravnem postopku z odločbo določi operaterja ali operaterje s pomembno tržno močjo (v nadaljevanju: OPTM) in mu, oziroma jim naloži vsaj eno izmed možnih obveznosti, kot jih predvideva ZEKom-1, z namenom reševanja dejanskih ali potencialnih težav na področju konkurence.

3. Postopek analize upoštevne trga 7

3.1. Pregled ponudnikov javno dostopnih mobilnih telefonskih storitev

V uradni evidenci Agencije je bilo v obdobju od 1.1.2006 do 31.12.2012 (obdobje med navedenima datumoma šteje za merjeno obdobje predmetne analize) vpisanih devet ponudnikov javno dostopnih mobilnih telefonskih storitev, ki so Agencijo obvestili, da zagotavljajo govorne storitve v javnem mobilnem omrežju in za katere je Agencija ugotovila, da so te storitve tudi dejansko opravljali:

- **družba Telekom Slovenije, d.d.** (dne 1.7.2011 se je do takrat ločena hčerinska družba Mobitel telekomunikacijske storitve, d.d. (v nadaljevanju Mobitel) pripojila k matični družbi Telekom Slovenije d.d.¹), (v nadaljevanju Telekom Slovenije), z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem, ki je vpisana v uradno evidenco Agencije pod številko 330-47/2004;
- **družba Si.mobil telekomunikacijske storitve, d.d.**, (v nadaljevanju Si.mobil), z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem, ki je vpisana v uradno evidenco Agencije pod številko 330-115/2004;
- **družba Western Wireless International, družba za telekomunikacije, d.o.o.**, (v nadaljevanju WWI), z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem, vpisana v uradno evidenco Agencije pod številko 330-138/2004-2. WWI je do 31.5.2006 uporabljal tudi storitev nacionalnega sledenja v takratnem omrežju družbe Mobitel. WWI je z dnem 31.5.2006 prenehal s komercialnim delovanjem v republiki Sloveniji in s tem dnem izključil lastno javno mobilno telefonsko omrežje, kar je Agencija v analizi trga upoštevala. WWI je izbrisan iz uradne evidence Agencije (pod številko 330-138/2004-7);
- **družba Debitel telekomunikacije, d.d.** (v nadaljevanju Debitel), ponudnik storitev govornih klicev v javnih mobilnih telefonskih omrežjih, nima lastnega javnega mobilnega telefonskega omrežja, temveč ponuja mobilne telefonske storitve preko mobilnega omrežja Telekoma Slovenije. Debitel je vpisan v uradno evidenco Agencije pod številko 330-112/2004;
- **družba IZI mobil telekomunikacije, d.d.** (v nadaljevanju Izimobil), ponudnik storitev govornih klicev v javnih mobilnih telefonskih omrežjih, nima lastnega javnega mobilnega telefonskega omrežja, temveč ponuja mobilne telefonske storitve preko mobilnega omrežja Telekom Slovenije. Izimobil je vpisan v uradno evidenco Agencije pod številko 330-49/2005;
- **družba Tušmobil, podjetje za mobilne komunikacije, d.o.o.** (v nadaljevanju Tušmobil), z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem, ki ji je bila s strani WWI s soglasjem Agencije prenesena odločba o dodelitvi radijskih frekvenc za opravljane storitev mobilne telefonije maja 2006 (Odločba o dodelitvi radijskih frekvenc št. 654402). Tušmobil na trgu komercialno deluje od 31.10.2007. Tušmobil uporablja deloma tudi storitev nacionalnega gostovanja v mobilnem omrežju Telekom Slovenije. Tušmobil je vpisan v uradno evidenco Agencije pod številko 38211-11/2006;
- **T-2 d.o.o. družba za ustvarjanje, razvoj in trženje elektronskih komunikacij in opreme d.o.o.** (v nadaljevanju T-2) z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem, ki ji je bila

¹ Sodni register je dne 1.7.2011 vpisal pripojitev družbe Mobitel, telekomunikacijske storitve, d.d., k družbi Telekom Slovenije, d.d. Na družbo Telekom Slovenije, d.d., je bilo s tem s pogodbo o pripojitvi preneseno celotno premoženje in obveznosti družbe Mobitel, telekomunikacijske storitve, d.d. Telekom Slovenije, d.d., je kot univerzalni pravni naslednik vstopil v vsa pravna razmerja, katerih subjekt je bila družba Mobitel, telekomunikacijske storitve, d.d. Družba Telekom Slovenije, d.d. storitve mobilnih komunikacij še vedno trži pod blagovno znamko Mobitel.

20.9.2006 s strani Agencije izdana odločba o dodelitvi radijskih frekvenc za opravljanje storitev UMTS, družba pa je s komercialnim delovanjem pričela v 1.6.2008. T-2 uporablja tudi storitev nacionalnega sledenja v mobilnem omrežju Si.mobil, pred tem pa je uporabljala storitev nacionalnega sledenja v mobilnem omrežju Telekom Slovenije. T-2 je vpisan v uradno evidenco Agencije pod številko 330-147/2004;

- **družba Telemach širokopasovne komunikacije, d.o.o.** (v nadaljevanju: Telemach) je pričela ponujati storitve mobilne telefonije od 14.6.2012 preko omrežja Tušmobil in Telekom Slovenije in nima lastnega javnega mobilnega telefonskega omrežja. Telemach je vpisan v uradno evidenco Agencije pod številko 330-48/2004;

- **družba Teleing, d.o.o.** (v nadaljevanju: Teleing) je pričela ponujati storitve mobilne telefonije kot dodatek k obstoječim storitvam Teleing (fiksna telefonija, televizija in internet) na fiksnem priključku 1.10.2012. Svoje storitve ponuja končnim uporabnikom preko mobilnega omrežja T-2 in nima lastnega javnega mobilnega telefonskega omrežja. Teleing je vpisan v uradno evidenco Agencije pod številko 330-134/2004.

Ob koncu merjenega obdobja so bili v register Agencije za opravljanje govornih storitev v javnem mobilnem omrežju vpisani tudi naslednji operaterji:

- AMIS, d.o.o.
- AT & T d.o.o.
- Broadband kabel d.o.o.
- COMPATEL Ltd
- NOVATEL d.o.o.
- SŽ - Infrastruktura d.o.o. in
- TIWS II, podružnica v Sloveniji

Amis, d.o.o. (v nadaljevanju: Amis) in Si.mobil sta v začetku februarja 2012 skupaj oblikovali in predstavili maloprodajni paket storitev mobilne telefonije in mobilnih telefonov, namenjen izključno za naročnike fiksnih telefonskih in širokopasovnih telekomunikacijskih storitev Amis in povezane uporabnike. Ponudba, poimenovana »AmisMobil«, je sestavljena iz paketov in storitev, ki jih ponuja Si.mobil ter dodatnih ugodnosti s strani Amisa, namenjenih končnim uporabnikom storitev Amis. Tako oblikovane maloprodajne ponudbe niso ekvivalent obliki dostopa ponudnikov storitev ali operaterjev navideznih mobilnih omrežij, niti ne predstavljajo oblike dostopa nacionalnega gostovanja, temveč gre za oblikovanje skupnih maloprodajnih paketov dveh samostojnih družb, kot jo je operater Si.mobil v preteklosti oblikoval že z drugimi subjekti (denimo trgovsko družbo Mercator d.d. – ponudba M mobil, ali oblikovanje lastne blagovne znamke Bob). Kot navedeno, gre zgolj za oblikovanje skupne maloprodajne ponudbe. Agencija zato Amisa nadalje v analizi ne obravnava samostojno, temveč ponudbo paketa AmisMobil, enako kot ponudbe M mobil in Bob, šteje med storitve operaterja Si.mobil.

Drugi naštetih operaterji: AT & T d.o.o., Broadband kabel d.o.o., COMPATEL Ltd, NOVATEL d.o.o., SŽ - Infrastruktura, d.o.o. in TIWS II, podružnica v Sloveniji, so bili v obravnavanem obdobju zgolj vpisani v register Agencije za opravljanje govornih storitev v javnem mobilnem omrežju, dejansko pa teh storitev v merjenem obdobju analize niso opravljali ali jih tržili.

Agencija tako v obravnavanem obdobju, skladno z njihovim delovanjem na trgu, kot operaterje javnih mobilnih telefonskih omrežij obravnava:

- Telekom Slovenije,

- Si.mobil,
- WWI,
- Tušmobil in
- T-2,

kot operaterje v smislu ponudnikov storitev / preprodajalcev brez lastnega javnega mobilnega telefonskega omrežja, pa

- Debitel,
- Izimobil,
- Telemach in
- Teleing

Ob koncu merjenega obdobja so na trgu delovali:

- **Telekom Slovenije,**
- **Si.mobil,**
- **Tušmobil,**
- **T-2,**
- **Debitel,**
- **Izimobil,**
- **Telemach in**
- **Teleing.**

Pri tem Agencija ugotavlja, da mora za zagotavljanje veleprodajne storitve zaključevanja klicev v posamičnem javnem mobilnem telefonskem omrežju, operater tudi dejansko upravljati javno mobilno telefonsko omrežje, ali vsaj njegov jedrni del.

Navedeni podatki so služili Agenciji za izhodišče pri ugotavljanju, kateri operaterji dejansko delujejo na trgu, ki je predmet te analize. Od zgoraj navedenih operaterjev javnega mobilnega telefonskega omrežja v merjenem obdobju niso in ne upravljajo družbe: Debitel, Izimobil, Telemach in Teleing, upravljajo pa ga, oziroma so ga upravljale naslednje družbe: **Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil, T-2 in WWI**. Slednji pa je konec maja 2006 prenehal delovati.

3.2. Zbiranje podatkov, merjeno obdobje in časovni okvir predmetne analize

Agencija redno, na četrtletnem nivoju zbira podatke od operaterjev elektronskih komunikacij, ki vključujejo podatke, relevantne za predmetni upoštevni trg. Na podlagi zbranih podatkov Agencija ugotavlja stanje na upoštevni trgu in po potrebi sprejme ustrezne obveznosti z namenom vzpostavitve učinkovite konkurence.

Agencija je uporabila zadnje razpoložljive in preverjene podatke na podlagi izpolnjenih vprašalnikov operaterjev, ki so se nanašali na obdobje od 1.1.2006 do 31.12.2012 in na podlagi katerih je v šestmesečnih, trimesečnih ali enomesečnih časovnih serijah posredovanja podatkov na tem trgu spremljala in analizirala stanje konkurenčnosti. Vsled dejstva, da izsledki analize predstavljajo osnovo za ugotovitev operaterja s pomembno tržno močjo (v nadaljevanju: OPTM) in posledično za naložitev ustreznih obveznosti z namenom reševanja dejanskih ali potencialnih težav na področju konkurence, ki imajo takojšen ali relativno kratkoročen vpliv na delovanje operaterja, ki je bil spoznan za OPTM, je Agencija

želela v analizi upoštevati stanje na trgu, ki je časovno čim bližje zaključku analize, hkrati pa zaobjeti dovolj dolgo obdobje tudi za nazaj, saj je le tako mogoče dovolj gotovo ugotavljati in potrditi trende razvoja trga tudi za prihodnje obdobje in naložiti ustrezni obveznosti spoznanemu OPTM. Analiza se je obenem posebej osredotočila na obdobje od zadnje analize upoštevne trga »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)«, ki je temeljila na podatkih do vključno 31.3.2009. Agencija je z namenom boljše preglednosti, v delu, kjer je izvedla kvantitativno analizo, upoštevala podatke za obdobje od začetka leta 2006, do konca leta 2012. Slednje omogoča obenem tudi ustrezen pogled na učinke dosedanje regulacije predmetnega upoštevne trga in bolj celostno pokaže trende konkurence na tem upoštevne trgu.

3.3. Sodelovanje z Javno agencijo Republike Slovenije za varstvo konkurence

Skladno s tretjim odstavkom 214. člena ZEKom-1, Agencija pri izvajanju predmetne analize in določanju pomembne tržne moči na posamičnem upoštevne trgu, sodeluje z organom, pristojnim za varstvo konkurence, to je Javno agencijo Republike Slovenije za varstvo konkurence (v nadaljevanju: AVK), ki o opravljeni analizi poda svoje mnenje. Skladno s tem je agencija z dopisom št. 38241-2/2013/3 z dne 5.3.2013 posredovala osnutek analize AVK, ter ga zaprosila za mnenje.

AVK je po preučitvi prejete dokumentacije odgovoril z dopisom št. 306-3/2009-37 z dne 21.3.2013, v katerem je k zadevni analizi izrekel pritrdilno mnenje. AVK je v svojem mnenju zapisal, da se pridružuje ugotovitvam Agencije v analizi glede opredelitve upoštevne trgov in določitve pomembne tržne moči na teh trgih. AVK nadalje dodaja, da kljub temu, da se posvetovanje nanaša zlasti na opredelitev trga in ugotavljanje tržne moči na upoštevne trgu, da so v analizi predvidene obveznosti operaterjev s pomembno tržno močjo, zlasti cenovna regulacija, v korist potrošnikom, saj so operaterji na upoštevne trgih monopolisti. Zaračunavanje zaključevanja klicev na medoperaterskem trgu po cenah, višjih od stroškovnih, bi se lahko preneslo na končnega potrošnika.

AVK spodbuja Agencijo k čimprejšnji uveljavitvi cen, temelječih na izračunih, saj se lahko izkaže, da je začasno določena cena kljub temu, da je znatno nižja od sedaj dovoljene, previsoka. AVK je namreč v preteklosti že obravnaval primere zlorab prevladujočega položaja na trgu, ki so temeljili na cenah zaključevanja klicev, višjih od stroškovnih. Vsekakor pa je po oceni AVK smotrnejše že v prehodnem obdobju (torej do izračuna cenovnega modela za slovenski trg) določiti nižje cene od sedaj dovoljenih. Operaterji pa so to znižanje nedvomno pričakovali, saj je Evropska komisija upoštevanje zgolj teh stroškov kot relevantnih za izračun cen predlagala že v leta 2009. Na podlagi navedenega je AVK izdal pritrdilno mnenje k predmetni analizi upoštevne trga.

Istočasno AVK opozarja, da ravnanje posameznih podjetij v skladu z naloženimi obveznostmi v zadevnih analizah ne pomeni, da je takšno ravnanje avtomatično tudi v skladu s pravili konkurence. AVK zlasti opozarja, da se mora vsak operater, ki ima monopol nad veleprodajno storitvijo, kot je zaključevanje klicev, ki je nujna za zagotavljanje maloprodajne storitve, vzdržati ravnanj, ki bi pomenila zlorabo prevladujočega položaja na trgu. Takšna ravnanja so zlasti:

- posredno ali neposredno določanje nepoštenih prodajnih ali nakupnih cen ali drugih nepoštenih poslovnih pogojev;
- omejevanje proizvodnje, trgov ali tehničnega napredka v škodo potrošnikov;
- uporaba neenakih pogojev za primerljive posle z drugimi sopogodbniki, če je s tem sopogodbnik postavljen v konkurenčno slabši položaj;

- zahteva, da se za sklepanje pogodb sprejmejo dodatne obveznosti, ki po svoji naravi ali glede na trgovinske običaje niso povezane s predmetom teh pogodb.

4. Dosedanji razvoj mobilnega trga v Sloveniji

4.1. Število operaterjev

Na trgu javnih mobilnih telefonskih omrežij so med 1.1.2006 in 31.5.2006 v Sloveniji delovali trije operaterji z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem: Telekom Slovenije (pred 1.7.2011 kot Mobitel), Si.mobil in WWI. Vsi so imeli status operaterjev mobilnih javnih telefonskih omrežij.

Z 31.5.2006 je operater WWI prenehal komercialno delovati na slovenskem trgu in je izključil svoje javno mobilno telefonsko omrežje. Od tega dne, pa do 31.10.2007, ko je na trgu pričel komercialno delovati tudi Tušmobil, sta v Republiki Sloveniji delovala in ponujala lastne storitve le še dva operaterja z lastnim omrežjem: Telekom Slovenije (takrat kot Mobitel) in Si.mobil, ki imata status operaterjev javnih mobilnih telefonskih omrežij.

Od 1.6.2008 dalje na slovenskem trgu deluje še četrti operater javnih mobilnih telefonskih omrežij, T-2. Od začetka svojega komercialnega delovanja sta tako Tušmobil, kot tudi T-2, pri Telekomu Slovenije (takrat Mobitelu) uporabljala veleprodajno storitev nacionalnega gostovanja. Družba T-2 je z 8.4.2012 pričela uporabljati storitev nacionalnega gostovanja pri družbi Si.mobil.

Od 1.1.2006, ki šteje za začetek merjenega obdobja predmetne analize, sta na slovenskem trgu kot ponudnika storitev / preprodajalca, delovala Debitel in Izimobil. Oba za opravljanje in ponujanje maloprodajnih storitev končnim uporabnikom ves čas svojega delovanja uporabljata javno mobilno telefonsko omrežje Telekoma Slovenije.

V začetku februarja 2012 sta družbi Amis in Si.mobil predstavili ponudbo mobilne telefonije in mobilnih telefonov za vse naročnike telekomunikacijskih storitev Amis in povezane uporabnike. Ponudba »AmisMobil« je sestavljena iz paketov in storitev, ki jih ponuja Si.mobil ter dodatnih ugodnosti s strani Amisa. Pri tem je treba poudariti, da slednje ni ekvivalent obliki dostopa ponudnikov storitev ali operaterjev navideznih mobilnih omrežij, niti ne predstavlja oblike dostopa nacionalnega gostovanja, temveč gre za oblikovanje skupnih maloprodajnih paketov dveh samostojnih družb. Si.mobil v preteklosti podobne maloprodajne ponudbe oblikoval že z drugimi subjekti, denimo s trgovsko družbo Mercator d.d. v obliki maloprodajne ponudbe »M mobil«, ali oblikovanja lastne posebne blagovne znamke in maloprodajne ponudbe pod imenom »bob«.

V letu 2012 sta se družbama Debitel in Izimobil, kot ponudnika storitev / preprodajalca, pridružili še družbi Telemach in Teleing. Prva za ponujanje maloprodajnih storitev končnim uporabnikom, od junija 2012, uporablja javno mobilno telefonsko omrežje Tušmobil in Telekom Slovenije, druga pa za ponujanje maloprodajnih storitev, od oktobra 2012, uporablja javno mobilno telefonsko omrežje T-2.

Kot je navedeno že v poglavju 3.1., v merjenem obdobju Agencija, skladno z obliko njihovega delovanja na trgu, kot operaterje in upravljavce javnih mobilnih telefonskih omrežij obravnava Telekom Slovenije, Si.mobil, WWI, Tušmobil in T-2, kot operaterje v smislu ponudnikov storitev / preprodajalcev brez lastnega javnega mobilnega telefonskega omrežja, pa Debitel, Izimobil, Telemach in Teleing. Ob koncu merjenega obdobja so na trgu od naštetih delovali Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil, T-2, Debitel, Izimobil, Telemach in Teleing.

4.2. Razvoj delovanja operaterjev mobilne telefonije

Telekom Slovenije (pred 1.7.2011 kot Mobitel), je na trg javnih mobilnih telefonskih omrežij vstopil prvi in na slovenskem trgu ostal precej časa brez konkurence. Od leta 1991 do konca leta 2005, ko je izključil analogno omrežje je bil, takrat še Mobitel, tudi operater NMT omrežja. Leta 1995 mu je Vlada Republike Slovenije podelila dovoljenje za operaterja GSM omrežja. Telekom Slovenije nudi storitve GSM od julija 1996. Novembra leta 2001 je, takrat kot Mobitel, podpisal koncesijsko pogodbo za UMTS, te storitve pa je začel ponujati decembra 2003.

Si.mobil je začel trženje GSM storitev v marcu 1999, ko je na trg vstopil kot drugi infrastrukturni operater. Agencija je Si.mobilu 20.9.2006 izdala odločbo o dodelitvi radijskih frekvenc za opravljanje mobilnih javnih radijskih storitev UMTS. Si.mobil je storitve UMTS pričel ponujati septembra 2007.

WWI je pričel poslovati kot tretji infrastrukturni operater javnega mobilnega telefonskega omrežja GSM v decembru 2001, s tem, da je zaradi nezadostno zgrajenega lastnega omrežja pri takratni družbi Mobitel najel storitev nacionalnega gostovanja. WWI je s komercialnim delovanjem v Sloveniji prenehal s koncem maja 2006, ko je tudi izključil lastno mobilno omrežje, obenem pa se je za WWI s strani takratnega Mobitela prenehala izvajati tudi storitev nacionalnega gostovanja.

24.5.2006 je WWI s soglasjem Agencije prenesel odločbo o dodelitvi radijskih frekvenc za opravljanje storitev mobilne telefonije na podjetje Tušmobil, prenos pa je pričel veljati s 1. junijem 2006. Tušmobil je tako postal tretji infrastrukturni GSM operater, ki je komercialno pričel ponujati storitve konec oktobra 2007. Tušmobil je ob pričetku svojega komercialnega delovanja uporabljal storitev nacionalnega gostovanja pri Telekomu Slovenije na celotnem ozemlju Republike Slovenije, zaradi pomanjkanja lastnih kapacitet in nezadostne pokritosti z radijskim signalom. Danes Tušmobil za komercialno delovanje deloma še vedno uporablja storitev nacionalnega gostovanja pri družbi Telekom Slovenije, vendar ne na celotnem ozemlju Republike Slovenije. Agencija je Tušmobilu aprila 2008 izdala odločbo o dodelitvi radijskih frekvenc za opravljanje mobilnih javnih radijskih storitev UMTS. Tušmobil ponuja storitve UMTS od aprila 2009.

20.9.2006 je Agencija odločbo o dodelitvi radijskih frekvenc za opravljanje mobilnih javnih radijskih storitev UMTS izdala tudi družbi T-2, ki je s komercialnim delovanjem pričela 1.6.2008, za delovanje pa je, poleg lastnega omrežja, do 7.4.2012 uporabljala tudi storitev nacionalnega gostovanja pri družbi Telekom Slovenije na celotnem ozemlju Republike Slovenije. Družba T-2 od 8.4.2012 poleg lastnega omrežja, za komercialno delovanje, uporablja tudi storitev nacionalnega gostovanja na celotnem ozemlju Republike Slovenije pri družbi Si.mobil.

V Sloveniji tako delujejo štirje infrastrukturni operaterji z lastnimi javnimi mobilnimi telefonskimi omrežji, pri čemer dva od njih za svoje komercialno delovanje uporabljata storitev nacionalnega gostovanja v dveh različnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih, eden na območju celotnega ozemlja Republike Slovenije, drugi pa le še deloma.

V Sloveniji delujejo tudi štirje operaterji, ki ustrezajo definiciji ponudnikov storitev / preprodajalcev.

Debitel je začel svoje poslovanje kot prvi ponudnik storitev / preprodajalec, brez lastne omrežne infrastrukture, v novembru 1998. Od sredine septembra 2006 ponuja Debitel tudi predplačniške storitve, do takrat je ponujal zgolj naročniške storitve. Debitel je avgusta 1998

z Mobitelom (sedaj Telekomom Slovenije), kot tedaj edinim operaterjem z lastnim javnim mobilnim telefonskim omrežjem, podpisal pogodbo o izvajanju storitev, s katero mu je omogočeno trženje mobilnih storitev na mobilnem omrežju družbe Telekom Slovenije.

Takrat Volja Mobil, ki je konec avgusta 2006 preimenoval svoje podjetje v Izimobil, je začel svoje poslovanje kot drugi ponudnik storitev 17.11.2005. Septembra 2005 je podpisal pogodbo o izvajanju storitev, s katero mu je bilo omogočeno trženje mobilnih storitev po predplačniškem sistemu, delovanje na omrežju in najemanje kapacitet, s takratno družbo Mobitel. Izimobil pod isto blagovno znamko trži predplačniške mobilne storitve, za kar uporablja javno mobilno omrežje Telekoma Slovenije.

Kot že navedeno, sta v letu 2012 pričela s trženjem maloprodajnih mobilnih storitev v obliki ponudnikov storitev / preprodajalcev, tudi Telemach in Teleing. Družba Telemach ponuja svoje mobilne storitve preko omrežja družbe Tušmobil in Telekom Slovenije, od 14.6.2012, Teleing pa preko omrežja T-2, od 1.10.2012.

Storitve mobilne telefonije, ki se na maloprodajnem trgu ponujajo kot ločene blagovne znamke navedenih infrastrukturnih operaterjev, samostojno ali v povezavi z drugimi podjetji (denimo »bob«² kot ločena blagovna znamka mobilnih storitev družbe Si.mobil ali »M mobil«³ kot ponudba družbe Si.mobil v povezavi s trgovskim podjetjem Mercator d.d.) ter storitve, kjer gre za oblikovanje skupnih paketov mobilnih storitev operaterjev različnih tehnologij in storitev (primer »AmisMobil«⁴), ne sodijo v definicijo ponudnikov storitev / preprodajalcev (SP) ali operaterjev navideznih mobilnih omrežij (MVNO) na tem upoštevem trgu, temveč predstavljajo zgolj posebno obliko označevanja in prodaje maloprodajnih paketov.

4.3. Medomrežno povezovanje

Vsi infrastrukturni operaterji z lastnim mobilnim omrežjem so medsebojno neposredno medomrežno povezani, medomrežno pa so povezani tudi z operaterji javnih fiksnih omrežij v Republiki Sloveniji, bodisi neposredno, bodisi preko tranzita.

4.4. Pretekli vpliv Agencije na predmetnem upoštevem trgu

Januarja 2006 je Agencija na podlagi predhodno izvršene analize trga za zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih omrežjih izdala odločbe operaterjem s pomembno tržno močjo⁵. Analiza je bila opravljena za obdobje od leta 2002 do vključno prve polovice leta 2004. Agencija je z analizo določila upoštevni trg, ki je takrat ustrezal upoštevemu trgu 16 »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)« skladno s priporočili Evropske komisije in vanj vključila zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih omrežjih, za geografski trg pa ozemlje Republike Slovenije. Za operaterje s pomembno tržno močjo so bili določeni Mobitel, Si.mobil in WWI, ki so bili v tem obdobju tudi edini infrastrukturni operaterji mobilnih omrežij.

² www.bob.si, dostop na dan 4.2.2013.

³ www.mmobil.si, dostop na dan 4.2.2013.

⁴ <http://www.amis.net/web3/zasebni-uporabniki/amismobil>, dostop na dan 4.2.2013.

⁵ Mobitelu izdana odločba št. 300-107/2005/19 z dne 20.1.2006, Si.mobilu izdana odločba št. 300-110/2005/16 z dne 20.1.2006, WWI izdana odločba št. 300-111/2005/18 z dne 20.1.2006

Agencija je v analizi ugotovila, da za storitve zaključevanja klicev v omrežju posameznega operaterja ne velja zamenljivost z vidika povpraševanja in ponudbe.

Poleg ostalih so bila ključna merila, uporabljena pri sprejemanju odločitve: tržni delež (ugotovljeno je bilo, da ima vsak izmed treh infrastrukturnih operaterjev 100-odstotni delež na trgu zaključevanja govornih klicev v lastnem omrežju), ovire za vstop na upoštevni trg, pomanjkanje izravnalne kupne moči in ekonomije obsega.

Agencija je operaterjem s pomembno tržno močjo naložila naslednje ukrepe:

- obveznost dopustitve operatorskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe na razumno zahtevo (Mobitel, Si.mobil, WWI),
- obveznost zagotavljanja preglednosti (Mobitel, Si.mobil, WWI),
- obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja (Mobitel, Si.mobil),
- obveznost cenovnega nadzora (Mobitel, Si.mobil),
- obveznost stroškovnega računovodstva in ločitve računovodskih evidenc (Mobitel).

Poleg obveznosti operatorskega dostopa je bila vsem trem infrastrukturnim operaterjem naložena tudi obveznost zagotavljanja preglednosti, v okviru katere so morali na svojih spletnih straneh v okviru vzorčnih ponudb objaviti pogoje (tehnične specifikacije in druge pogoje) za dostop do njihovega javnega telefonskega omrežja za zaključevanje govornih klicev v tem omrežju.

Mobitelu in Si.mobilu je bilo naloženo uporabljati enotno ceno za zaključevanje klicev za vse mobilne operaterje. Do takrat so bile namreč v uporabi različne cene za različne mobilne in fiksne operaterje. Še vedno pa je ostala v veljavi asimetrija cene zaključevanja klicev med operaterjema Mobitel in Si.mobil, ki sta jo v okviru medsebojne pogodbe o medomrežnem povezovanju cene zaključevanja klicev določala na osnovi medsebojnih pogajanj. WWI se je možnosti uporabe asimetričnih cen zaključevanja klicev odpovedal. Mobitelu je bilo med drugim naloženo, da mora uporabljati enotno ceno za zaključevanje klicev iz mobilnih ali fiksnih omrežij od 1.1.2008 dalje.

Glede obveznosti nadzora cen, ki je bila naložena družbi Si.mobil, je bilo od slednje zahtevano postopno zniževanje cen zaključevanja klicev, vzpostavljenih v fiksnih omrežjih in določanje cene zaključevanja klicev, tako da se te postopoma izenačijo do 1.1.2008.

Glede obveznosti nadzora cen, je bilo družbi Mobitel naloženo, da mora cene zaključevanja klicev iz mobilnih in fiksnih omrežij od 1.1.2008 dalje oblikovati v celoti po načelu stroškovne naravnosti na podlagi preteklih stroškov (HCA) in popolne alokacije stroškov (FAC) in postopoma izenačiti cene zaključevanja klicev iz fiksnih omrežij do 1.1.2008. Skladno z ukrepi je Mobitel na svojih spletnih straneh tudi objavil opis sistema stroškovnega računovodstva s poročilom revizorja.

Junija 2006 je Mobitel znižal ceno zaključevanja klicev, ki izvirajo iz fiksnih omrežij skladno z naloženimi ukrepi in napovedal zvišanje cene zaključevanja klicev, ki izvirajo iz drugih mobilnih omrežij. Ponovno znižanje cene zaključevanja klicev iz fiksnih omrežij je skladno z ukrepi opravil v februarju 2007. Sledil mu je tudi Si.mobil, ki je poenotil ceno zaključevanja klicev iz fiksnih omrežij iz prej obstoječe ločene cene za klice v času manjše in večje prometne obremenitve. Sprememba cene je po mnenju Agencije pomenila zgolj poenotenje cene iz dvotarifne v enotarifno, ne pa tudi ustrezno znižanje slednje, kot so to zahtevali naloženi ukrepi, zato je po opravljenem izračunu na podlagi podatkov, posredovanih s strani Si.mobila, Agencija izračunala novo ceno na način, kot so to nalagali ukrepi in z odločbo določila zgornjo mejo cene, ki jo je smel Si.mobil zaračunati fiksnim operaterjem za

zaključevanje klicev iz njihovih v lastno omrežje. Nova cena je stopila v veljavo z januarjem 2007.

Agencija je februarja 2007 objavila novo analizo trga za zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih omrežjih, kjer sta bila kot operaterja s pomembno tržno močjo ponovno določena Mobitel in Si.mobil kot takrat edina infrastrukturna operaterja na trgu.

Agencija je obema OPTM ponovno naložila naslednje ukrepe:

- obveznost dopustitve operatorskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe na razumno zahtevo,
- obveznost zagotavljanja preglednosti,
- obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja,
- obveznost cenovnega nadzora,
- obveznost stroškovnega računovodstva in ločitve računovodskih evidenc.

Poleg obveznosti operatorskega dostopa je bila obema infrastrukturnima operaterjema znova naložena obveznost zagotavljanja preglednosti, v okviru katere sta morala na svojih spletnih straneh objaviti pogoje (tehnične specifikacije in druge pogoje), ki jih je potrebno izpolniti za dostop do njunega javnega telefonskega omrežja za zaključevanje govornih klicev v tem omrežju.

V okviru cenovnih obveznosti jima je bila z odločbama 3824-14/2007-3 z dne 13.4.2007, izdani družbi Mobitel in 3824-13/2007-10 z dne 13.4.2007, izdani družbi Si.mobil, naložena stroškovna naravnost cen, pri čemer je bil dolžan Mobitel preiti z obstoječe metode FAC HCA na metodologijo LRIC, Si.mobil pa je bil dolžan vpeljati metodo FAC HCA. Oba operaterja sta morala s 1.9.2007 izenačiti cene zaključevanja klicev iz javnih telefonskih omrežij na fiksni lokaciji s cenami zaključevanja klicev iz javnih mobilnih telefonskih omrežij. Mobitelu je bila od 1.5.2007 naložena cena zaključevanja klicev v njegovem omrežju v višini 0,0681€ na minuto, Si.mobilu pa od istega datuma 0,0954€ na minuto. Mobitel je moral na podlagi naložene stroškovne metodologije izračunavati svojo stroškovno ceno 31.3.2008 (po metodi FAC HCA) in 31.3.2009 (po metodi LRIC), Si.mobil pa je moral po metodologiji FAC HCA izračunati svojo ceno zaključevanja klicev na ista datuma. Mobitel je z 1.4.2008 uveljavil izračunano ceno 0,0576€ na minuto, Simobil pa je lastno ceno z istim datumom prilagodil na 0,0720€ na minuto. Obema operaterjema je bilo namreč naloženo, da morata za ceno zaključevanja klicev uporabiti najnižjo ceno zaključevanja klicev v javnih mobilnih telefonskih omrežjih v Republiki Sloveniji, pri čemer je lahko Agencija izračunane cene operaterjev preverjala z lastnimi, od operaterjev neodvisnimi stroškovnimi modeli in takšne cene tudi uveljavila. Operaterju Si.mobil je bilo hkrati naloženo tudi odpraviti asimetrijo s ceno družbe Mobitel, in sicer postopno, v treh korakih, do 1.4.2009, tako da je ta od 1.5.2007 znašala 40%, od 1.4.2008 je znašala 25 %, od dne 1.4.2009 pa je morala družba Si.mobil uveljaviti simetrične cene.

Na podlagi navedenih odločb sta operaterja, kot operaterja s pomembno tržno močjo na upoštevem trgu za zaključevanje klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih, skladno z obveznostmi, do 31.3.2009 izračunala vsak svojo stroškovno ceno zaključevanja klicev po naloženih metodologijah. Izrek citiranih odločb je z dnem 1.4.2009 predvidel prehod na simetrično ceno med obema operaterjema, pri čemer je bila kot referenčna cena določena najnižja izračunana cena v Republiki Sloveniji. Izračuna cen zaključevanja klicev operaterjev, ki ju je dne 1.4.2009 prejela Agencija, sta se razlikovala od izračuna, do katerega je Agencija prišla na podlagi lastnega stroškovnega modela LRIC, in je znašal 0,0523€ na minuto, pri čemer je bila najnižja izračunana cena s strani operaterja Mobitel 0,0300€. Agencija se je zavedala, da bi imela uveljavitev takšne cene za posledico takojšen negativen vpliv na trg, saj bi popolnoma porušila medoperatorska razmerja na njem in povzročila takojšnje finančno izčrpavanje operaterjev, ki so na trg vstopili za družbo Mobitel. Takojšnja uveljavitev tako

nizke cene kot diktat finančno najmočnejšega operaterja, bi na trgu ogrozila prihodke kasnejših vstopnikov, s tem pa bi bile ogrožene investicije operaterjev in posledično pravica končnih uporabnikov do izbire. Šesti odstavek 125. člena ZEKom Agenciji omogoča, da v primerih, ko je to potrebno zaradi takojšnjega varstva konkurence ali pravic uporabnikov, sprejme začasni ukrep, ki mora biti sorazmeren s cilji, ki jih želi doseči.

Glede na navedeno je Agencija aprila 2009 izdelala »Analizo upoštevne trga 7 "Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)" s predlaganimi obveznostmi za potrebe izdaje začasnega ukrepa«, s katero je spremenila cenovne obveznosti operaterjema Mobitel in Si.mobil, družbi Tušmobil in T-2 pa je z začasno odločbo spoznala za operaterje s pomembno tržno močjo na tem medoperaterskem trgu in jim naložila prehodne cenovne obveznosti. Tako je Agencija določila kot najvišjo ceno za zaključevanje klicev družbama Mobitel in Si.mobil lastno izračunano ceno v višini 0,0523€, družbama Tušmobil in T-2 pa v višini 0,0785€, kar predstavlja 1,5 kratnik cene Mobitela in Si.mobila. Pri določitvi tega faktorja je Agencija v celoti sledila Skupnemu stališču Skupine evropskih regulatorjev o simetriji cen zaključevanja klicev v mobilnih in fiksni omrežjih, ERG (07) 83 final 080312⁶.

Agencija je operaterjem Mobitel, Si.mobil, Tušmobil in T-2 izdala odločbo 38294-1/2009/5, ki je postala izvršljiva 17.4.2009, izrečeni ukrepi pa so veljali do izdaje redne odločbe, vendar ne dlje kot do 1.10.2009.

Agencija je julija 2009 izvedla zadnjo redno analizo predmetnega upoštevne trga. V njej je predlagala štiri operaterje s pomembno tržno močjo na tem upoštevne trgu: Mobitel, Si.mobil, Tušmobil in T-2 ter za vse predlagala naslednje ukrepe:

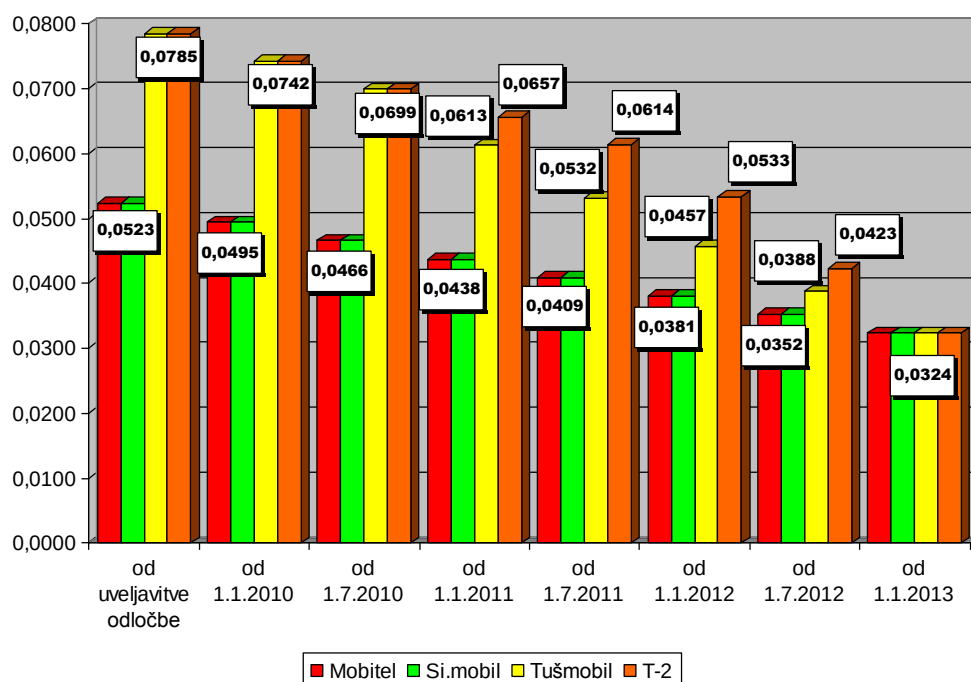
- obveznost dopustitve operaterskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe na razumno zahtevo,
- obveznost zagotavljanja preglednosti, vključno z objavo vzorčne ponudbe,
- obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja,
- obveznost cenovnega nadzora.

Agencija je v okviru obveznosti cenovnega nadzora s pomočjo lastnega BU LRIC modela izračunala stroškovno ceno zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju. Na podlagi izdanih regulatornih odločb operaterjem s pomembno tržno močjo na predmetnih upoštevne trgih zaključevanja klicev (Mobitel 38294-9/2009-3, z dne 24.9.2009; Si.mobil 38294-7/2009-13, z dne 24.9.2009, Tušmobil 38294-8/2009-3, z dne 24.9.2009 in T-2 38294-10/2009-2, z dne 24.9.2009) je Agencija poleg zgoraj navedenih ukrepov obveznosti dostopa, enakega obravnavanja, preglednosti, vključno z objavo vzorčnih ponudb, določila operaterjem tudi najvišje cene, ki jih smejo zaračunavati za zaključevanje klicev v lastna javna mobilna telefonska omrežja, stopnje asimetrije med njimi in časovnico približevanja k čisti BU LRIC ceni, kot jo je Agencija izračunala na podlagi lastnega modela.

Slednje je tako predvidevalo naslednje gibanje cen zaključevanja klicev med operaterji kot je razvidno spodaj:

⁶ »ERG's Common Position on symmetry of fixed call termination rates and symmetry of mobile call termination rates«, www.erg.eu/streaming/erg_07_83_mtr_ftr_cp_12_03_08.pdf?contentId=543020&field=ATTACHED_FILE, dostop na dan 4.2.2013.

Slika 1: Postopen prehod cen zaključevanja klicev k čisti LRIC ceni učinkovitega zagotavljanja storitev zaključevanja klicev v € v obdobju od 1.10.2009 do 1.1.2013

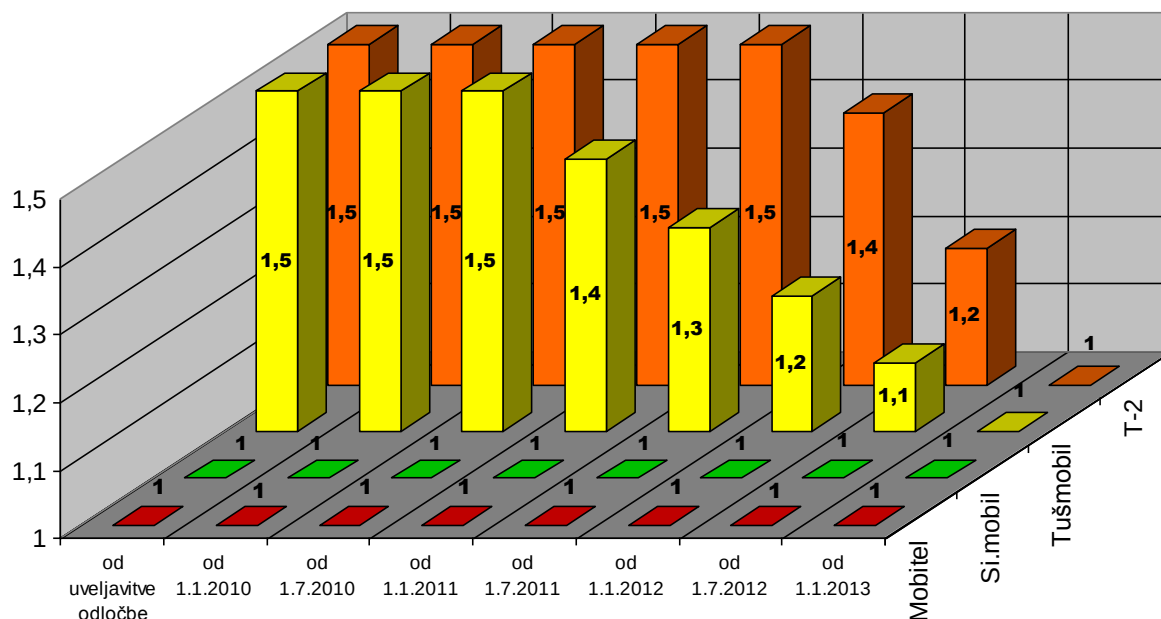

	od uveljavitve odločbe do 31.12.2009	od 1.1.2010 do 30.6.2010	od 1.7.2010 do 31.12.2010	od 1.1.2011 do 30.6.2011	od 1.7.2011 do 31.12.2011	od 1.1.2012 do 30.6.2012	od 1.7.2012 do 31.12.2012	od 1.1.2013
Mobitel	0,0523	0,0495	0,0466	0,0438	0,0409	0,0381	0,0352	0,0324
Si.mobil	0,0523	0,0495	0,0466	0,0438	0,0409	0,0381	0,0352	0,0324
Tušmobil	0,0785	0,0742	0,0699	0,0613	0,0532	0,0457	0,0388	0,0324
T-2	0,0785	0,0742	0,0699	0,0657	0,0614	0,0533	0,0423	0,0324

Vir: APEK, 2009

Pri tem je predvidela postopen prehod od veljavnih asimetričnih cen zaključevanja klicev k simetričnim cenam. Za družbi Mobitel in Si.mobil asimetrična cena zaključevanja klicev ni bila predvidena že skladno z odločbama 3824-14/2007-3 z dne 13.4.2007, izdani družbi Mobitel in 3824-13/2007-10 z dne 13.4.2007, izdani družbi Si.mobil in tudi ne skladno z začasno odločbo 38294-1/2009/5, ki je postala izvršljiva 17.4.2009. Slednja je predvidela asimetrične cene le za kasnejša vstopnika, Tušmobil in T-2. Tako je bila z regulatornimi odločbami iz septembra leta 2009 predvidena naslednja stopnja asimetrije za Tušmobil in T-2, ki je prešla v simetrične cene zaključevanja klicev z dnem 1.1.2013:

Slika 2: Postopen prehod k simetričnim cenam zaključevanja klicev

	od uveljavitve odločbe do 31.12.2009	od 1.1.2010 do 30.6.2010	od 1.7.2010 do 31.12.2010	od 1.1.2011 do 30.6.2011	od 1.7.2011 do 31.12.2011	od 1.1.2012 do 30.6.2012	od 1.7.2012 do 31.12.2012	od 1.1.2013
Mobitel	1	1	1	1	1	1	1	1
Si.mobil	1	1	1	1	1	1	1	1
Tušmobil	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	1
T-2	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,2	1

Vir: APEK, 2009

Pri določitvi faktorja asimetrije ter izračunu cene zaključevanja klicev je Agencija v celoti sledila *Skupnemu stališču Skupine evropskih regulatorjev o simetriji cen zaključevanja klicev v mobilnih in fiksni omrežjih, ERG (07) 83 final 080312 in Priporočilu Komisije z dne 7. maja 2009 o regulaciji cen zaključevanja klicev v fiksni in mobilni omrežjih EU (2009/396/ES)*⁷.

Vsi operaterji s pomembno tržno močjo na upoštevni trgih »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih omrežjih (medoperaterski trg)« so tako cene zaključevanja klicev, kot tudi stopnje asimetrije prilagajali ustrezno s cenovnimi obveznostmi, kot so jim bile na predmetnih upoštevni trgih zaključevanja klicev naložene v posamičnih regulatornih odločbah iz septembra 2009.

⁷ eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:124:0067:0074:SL:PDF, dostop na dan 4.2.2013

5. Opredelitev upoštevnega trga

Agencija je skladno z 99. členom ZEKom-1 pri določitvi upoštevni trgov dolžna upoštevati vsakokratno *Priporočilo Evropske komisije o upoštevni trgih proizvodov in storitev, v sektorju elektronskih komunikacij, ki so lahko predmet predhodnega urejanja (UL L 344/65)*.

V Priporočilu je Evropska komisija opredelila trge produktov in storitev v sektorju elektronskih komunikacij, katerih značilnosti lahko utemeljujejo uvedbo regulatornih obveznosti iz posebnih direktiv in so tako lahko predmet predhodne (*ex ante*) regulacije. Pri določitvi t.i. upoštevni trgov je Evropska komisija ravnala v skladu z načeli konkurenčnega prava. Priporočilo evropske komisije o upoštevni trgih upoštevne trge produktov in storitev zgolj navaja, na določenem geografskem področju pa jih je treba v fazi analize še dodatno opredeliti. Upoštevni trg se tako določi in podrobno definira na podlagi:

- opredelitve trga proizvodov in storitev ter
- določitve geografskega trga.

Opredelitev storitvene in geografske dimenzije trga ima za cilj opredeliti dejanske konkurente udeleženih podjetij, ki so sposobni omejevati ravnanje drugih udeleženih podjetij in preprečevati, da bi ta ravnala neodvisno od pritiska učinkovite konkurence.

Z opredelitvijo upoštevnega geografskega trga se določi območje, na katerem so pogoji konkurence dovolj enotni in ki ga je moč razlikovati od sosednjih območij, ker so pogoji konkurence na teh območjih znatno drugačni.

Tako mora Agencija v postopku izdelave analize ugotavljati, ali ima kateri operater, ali več operaterjev skupaj, na trgu položaj, enakovreden prevladujočemu, torej tak ekonomski vpliv, da mu ali jim omogoča znatno mero samostojnosti nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom. Pri ugotovitvi pomembne tržne moči je torej treba opredeliti upoštevni trg in določiti ekonomsko moč operaterjev.

5.1. Opredelitev trga proizvodov in storitev

Iz Priporočila komisije o določitvi upoštevni trgov je razvidno, da so upoštevni trgi produktov in storitev zgolj navedeni, kar pomeni, da je treba, skladno s prvim odstavkom 99. člena ZEKom-1, posamezni upoštevni trg podrobneje opredeliti oziroma definirati v okviru analize posameznega upoštevnega trga, saj je mogoče še na tem mestu zadostno opredeliti, kateri produkti oziroma storitve se na tem trgu nahajajo. V zvezi s prvim kriterijem (opredelitev trga proizvodov in storitev) je tako treba v okviru posamezne analize podrobneje opredeliti, kateri produkti oziroma storitve, ki jih uporabniki štejejo za zamenljive ali nadomestljive glede na lastnosti proizvodov in storitev, njihove cene in namen uporabe, se na tem trgu nahajajo. Opredelitev oziroma definicijo upoštevnega trga produktov in storitev je mogoče opraviti s pomočjo dveh kriterijev:

- zamenljivost povpraševanja in
- zamenljivost ponudbe.

Navedena kriterija omogočata tudi upoštevanje morebitnih specifičnih nacionalnih okoliščin pri definiranju posameznega upoštevnega trga produktov in storitev.

Zamenljivost povpraševanja se ugotavlja na podlagi zamenljivosti proizvoda oziroma storitve z vidika uporabnikov. Ugotavlja se zlasti s predvidenim preходом večjega števila uporabnikov na drug proizvod. Zamenljivost povpraševanja omogoča, da se določi storitve ali nabor storitev, ki so po videnju uporabnikov medsebojno zamenljivi v primeru relativnega zvišanja cen. Proizvodi, za katere se ugotovi, da so medsebojno zamenljivi, pripadajo istemu upoštevnemu trgu.

Eden od načinov presoje zamenljivosti povpraševanja je preizkus SSNIP (*small but significant non-transitory increase in price*), torej majhno, vendar pomembno in stalno povečanje cene. Ta test pokaže, ali bi kupci ob majhnem (od 5 do 10%), vendar stalnem povečanju relativne cene proizvoda A, prešli na že razpoložljive substitute (proizvod B) ali ponudnike z drugih območij. V kolikor se zvišanje cen zaradi takšnega prehoda izkaže za nedobičkonosno, potem proizvod A in B tvorita isti upošteveni trg. Možnost potrošnikov, da lahko zamenjajo neko storitev za drugo storitev, zaradi majhnega vendar pomembnega in stalnega dviga cen, je lahko ovirana denimo zaradi znatnih stroškov prehoda. Potrošniki, ki so investirali v tehnologijo z namenom uporabe storitve morda ne bodo pripravljeni prevzeti kakršnihkoli dodatnih stroškov, ki so povezani z zamenjavo obravnavane storitve za substitut. V primerih, ko je potrošnik soočen z visokimi stroški zamenjave storitve A za storitev B, ti dve storitvi ne smeta biti vključeni v isti upošteveni trg. Pri ugotavljanju obstoja zamenljivosti povpraševanja se lahko upošteva tudi prejšnje obnašanje potrošnikov.

Pri ugotavljanju zamenljivosti ponudbe je treba upoštevati, da lahko nekatera podjetja, četudi ponujajo drugačne storitve in ne delujejo na istem upoštevnem trgu, relativno enostavno pričnejo proizvajati proizvode oziroma opravljati storitve konkurentov ter jih tržiti v zelo kratkem času, ne da bi jim to povzročilo kakšne večje dodatne stroške ali tveganje. To pomeni sposobnost proizvajalca ali ponudnika, da v primeru povečanja cene obravnavanega proizvoda oziroma storitve v kratkem času vstopi na upošteveni trg in preide na proizvodnjo in distribucijo enakega proizvoda oziroma storitve. Če so ti pogoji izpolnjeni, bo imela dodatna storitev ali produkt, dan na trg, disciplinski učinek na konkurenčno ravnanje udeleženih podjetij. Tak vpliv je enakovreden učinku zamenljivosti povpraševanja. Dejstvo, da ima konkurenčno podjetje v lasti sredstva za zagotavljanje storitev, pa je lahko nerelevantno, če so potrebne znatne dodatne investicije za zagotavljanje te storitve. Prav tako pa je treba upoštevati morebitno dolgoročno vezavo kapacitet pri zagotavljanju storitev. Zgolj slučajna, hipotetična zamenljivost ponudbe ni zadosten pogoj za umestitev na isti upošteveni trg. Upoštevati je treba tudi obstoječe zakonodajne in regulatorne zahteve, ki lahko preprečijo pravočasen vstop na upošteveni trg in posledično onemogočijo zamenljivost ponudbe. Zamenljivost ponudbe ne služi samo za definiranje upoštevnega trga, ampak tudi za določanje udeležencev na upoštevnem trgu.

Komisija pa v Smernicah opozarja še na tretji vir konkurenčne omejitve – potencialno konkurenco. Smernice tako ločijo med zamenljivostjo na strani ponudbe in potencialno konkurenco, razliko pa navajajo v tem, da se zamenljivost na strani ponudbe hitro ali takoj odziva na zvišanje cene, medtem, ko lahko potencialni novi tekmeci potrebujejo več časa, preden so sposobni začeti oskrbovati trg. Zamenljivost na strani ponudbe ne vključuje nobenih pomembnejših dodatnih stroškov, medtem ko potencialna nova konkurenca zahteva visoke fiksne stroške.

Ne glede na to, da je v Priporočilu komisije o upoštevnih trgih trg 7 določen kot »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)«, torej kot veleprodajni trg, pa ni neodvisen od maloprodajnega trga.

Potrebe na veleprodajnem trgu in posledično povpraševanje, namreč izhajajo neposredno iz potreb in povpraševanja na maloprodajnem trgu, torej potreb končnih uporabnikov posameznega operaterja. Zaključevanje govornih klicev je namreč sestavni del govornega klica, ki izvira iz javnih mobilnih telefonskih omrežij ali javnih telefonskih omrežij na fiksni lokaciji. Tudi Smernice predlagajo, naj se analiza začne na maloprodajnem trgu.

Agencija je zato v nadaljevanju z namenom definicije upoštevnega trga preverila, kaj bi lahko na maloprodajnem in na veleprodajnem trgu uporabnikom predstavljalo substitute z vidika ponudbe in povpraševanja.

5.2. Definiranje upoštevnega trga na podlagi zamenljivosti ponudbe in povpraševanja

5.2.1. Zamenljivost s strani povpraševanja

5.2.1.1. Zamenljivost s strani povpraševanja z vidika maloprodaje

Končni uporabniki na trgu se lahko ob majhnem, a pomembnem stalnem zvišanju cene obnašajo različno, odvisno tudi od tega, ali so v vlogi klicanih ali kličečih uporabnikov.

Če bi se končni uporabnik v vlogi kličečega uporabnika soočil z majhnim, a pomembnim stalnim zvišanjem cene in bi se nanj odzval z iskanjem zamenljivih oblik komuniciranja, bi to lahko predstavljalo razlog za vključitev teh alternativnih oblik komunikacije na predmetni upoštevni trg. Ob tem moramo predpostaviti tudi, da bi takšen dvig cene na enak način vplival na pomemben del kličečih uporabnikov, zaradi česar bi bil tak dvig cene, ob znatnem zmanjšanju obsega storitve, neprofitabilen.

Da pa bi kličeči uporabnik reagiral na takšen dvig cen s preходом na alternativne storitve, bi se moral pri tem ob vsakem klicu zavedati, v katero omrežje opravlja klic, kakšen je strošek klica v to omrežje in ob tem tudi povečanja cene do takšne mere, da bi bil pripravljen spremeniti dotedanje običajne navade pri tovrstnih klicih. Da bi se to zgodilo, bi se moral dvig cene zaključevanja klicev v druga omrežja takoj odraziti tudi na maloprodajni ceni za klice v druga omrežja, ki za kličečega uporabnika velja. Povečevanje veleprodajnih cen pa se ne odraža nujno vedno in takoj na maloprodajnih cenah, poleg tega pa operaterji ponujajo tudi pakete, kjer so klici v vsa omrežja zaračunani po enaki tarifi, oziroma so klici v druga omrežja vključeni v kapacitete posameznega maloprodajnega paketa, ki ga uporabnik zakupi pri svojem operaterju. V takšnem primeru kličeči uporabnik povišanja veleprodajne cene pri klicu v drugo omrežje ne bo nujno takoj občutil, razen če bi njegov operater zaradi slednjega povišal takšne enotne maloprodajne cene za klice v vsa omrežja (in morebitne druge storitve), kar pa je pri tako postavljenih cenah manj verjetno, saj bi imel takšen dvig veleprodajnih stroškov na enem delu relativno manjši vpliv na maloprodajne cene za klice v ostala omrežja.

Uporabniki pa se kot klicatelji praviloma v zelo majhni meri zavedajo v katero omrežje kličejo in kakšna je cena klica v takšno omrežje, kar velja v še večji meri odkar je v veljavi prenos številke med operaterji in od kar uporabniki v vse večji meri pri operaterjih zakupujejo klice v določenih količinah za določeno ceno. Prav to nizko zavedanje o destinaciji in ceni klica in posledično nepomembnost pri odločanju pred klicem ter zgoraj navedeno vodi do zaključka, da ni verjetno, da bi majhno a pomembno zvišanje cene zaključevanja klicev imelo za posledico odločitev pomembnega dela uporabnikov operaterja po iskanju in uporabi drugih oblik komunikacij z namenom, da bi dosegli želenega uporabnika drugega operaterja, četudi bi takšne alternativne oblike dejansko obstajale.

Za potrditev trditve je Agencija v nadaljevanju ugotavljala, ali obstajajo takšne oblike komunikacije, ki bi lahko predstavljale substitut za tovrstne govorne klice, ob tem pa predpostavimo, da kličoči uporabnik ve v katero omrežje kliče in se zaveda stroškov, ki jih takšen klic predstavlja.

Kot najverjetnejše substitute lahko ocenimo naslednje oblike komunikacij:

- klici v fiksni namesto v mobilni omrežji,
- klici znotraj istega omrežja, kot substitut za klice v druga omrežja,
- uporaba podatkovnih aplikacij, ki omogočajo neupravljanje govorno komuniciranje in
- SMS in MMS, kot substitut za klice v druga omrežja.

5.2.1.1.1. Klici v fiksni omrežji, kot substitut za klice v mobilni omrežji

Klici na fiksni telefon zagotavljajo manjšo verjetnost dosega klicanega, saj so fiksni telefonski priključki prostorsko omejujoči, medtem ko je prednost uporabe mobilnih terminalov prav v tem, da omogočajo dosegljivost skoraj kjerkoli in se »premikajo« z uporabniki. Verjetnost, da bomo kot klicatelji dosegli klicanega, je ob klicu na mobilni telefon neprimerno večja. Ob tem se sreča s težavo manjše verjetnosti dosega klicanega, dodatno pa je soočen še z omejitvami na svoji strani, saj se mora za takšen klic tudi sam nahajati v bližini fiksnega telefonskega priključka, kar ga prav tako prostorsko omejuje. Ker so praviloma fiksni telefonski priključki s telefonskimi številkami omejeni na točno določeno lokacijo, je zato za komunikacijo med dvema uporabnikoma nujno, da klicatelj natančno ve, v bližini katerega fiksnega telefonskega priključka s točno katero telefonsko številko se nahaja tisti, ki ga želi poklicati, pri čemer so fiksni priključki običajno vezani na gospodinjstvo, ne na posameznika, kot je to značilno za mobilni priključek. V primeru klica med dvema mobilnima telefonskima priključkoma, ki se praviloma premikata z uporabnikom vred, takšno vnaprejšnje vedenje, kje se eden ali drugi uporabnik nahaja, ni nujno. Po tej analogiji bi moral klicatelj za vsak klic posebej vedeti, v bližini katerega fiksnega telefonskega priključka s katero telefonsko številko se nahaja oseba, ki jo želi poklicati. Slednje je zaradi mobilnosti klicanih subjektov neizvedljivo, zato bi lahko imela večina takšnih klicev za posledico, da komunikacija med klicateljem in klicanim ne bi bila izvedena.

Glede na navedeno tovrstna zamenljivost in njena učinkovitost ob upoštevanju navedenih omejitev, predstavlja zelo omejeno alternativo za klice iz mobilni omrežji v druga omrežja in jih zato ne moremo umestiti na predmetni upošteveni trg ter klicev v fiksni omrežji ne moremo šteti za substitute za klice v mobilni omrežji. Agencija zato klicev v fiksni omrežji ni uvrstila na predmetni upošteveni trg.

5.2.1.1.2. Klici znotraj istega mobilnega omrežja kot substitut za klice v druga omrežja

Klici znotraj istega mobilnega omrežja (*on-net* klici) so klici, kjer se tako kličoči kot klicani uporabnik nahajata znotraj istega mobilnega omrežja in sta oba uporabnika istega operaterja. V Sloveniji so cene klicev znotraj omrežja v večini primerov še vedno nižje od klicev v druga omrežja oziroma praviloma valja, da je znotraj posameznega zakupljenega paketa uporabniku na voljo bistveno večja količina klicev v lastno mobilno omrežje, kot v druga omrežja. Iz tega vidika bi lahko pomenili klici v isto mobilno omrežje substitut klicem v druga omrežja. Vendar bi morali v tem primeru predvidevati, da ima kličoči vedno možnost klicanega poklicati v isto omrežje, katerega uporabnik je tudi sam. V praksi bi to pomenilo, da bi morali biti vsi klicani uporabniki uporabniki pri vsaj toliko ponudnikih storitev, kolikor je omrežnih operaterjev, da bi jih poljubni kličoči lahko poklical po zanje najugodnejši tarifi, ali

pa da bi vsi uporabniki prešli k enemu operaterju. Dejansko stanje na trgu, na katerem ima večina uporabnikov praviloma le enega mobilnega operaterja (četudi del uporabnikov uporablja storitve več operaterjev hkrati, pa je malo verjetno, da bi uporabljali storitve prav vseh). Tudi pod to predpostavko bi moral pri tovrstni alternativni opravljanja klicev kličoči uporabnik vedno vedeti, pri katerem operaterju, oziroma ponudniku storitev se klicani subjekt nahaja.

Glede na navedeno, ta možnost zamenljivosti ne obstaja, saj tovrstna zamenljivost ter njena učinkovitost ob upoštevanju navedenih omejitev ne predstavlja alternative za klice iz mobilnih omrežij v druga omrežja.

5.2.1.1.3. Uporaba podatkovnih aplikacij, ki omogočajo neupravljanje govorno komuniciranje

Razvoj in razširjenost podatkovnih storitev ter mobilnih terminalov v zadnjem času, je omogočila tudi uporabo programskih aplikacij oziroma storitev na mobilnih terminalih, ki uporabnikom dajejo na voljo možnost govornega komuniciranja preko uporabe podatkovnih storitev. V vseh primerih gre praviloma za uporabo aplikacij, ki podatkovno povezo uporabnikov (bodisi dostop do podatkovnih storitev mobilnega operaterja, bodisi brezžičnega fiksnega dostopa Wi-Fi) izkoriščajo za omogočanje neupravljanega govornega prometa preko internetnega protokola. Najbolj razširjene in znane tovrstne aplikacije, ki jih je mogoče uporabljati na sodobnih mobilnih terminalih so: Skype⁸, Viber⁹, Google Talk¹⁰ in množica podobnih. Za uporabo tovrstnega komuniciranja namesto ustaljenega klica na številko drugega uporabnika je praviloma nujno, da ima kličoči uporabnik na voljo podatkovno povezavo mobilnega operaterja, oziroma Wi-Fi, drugi nujen pogoj pa je, da ima na voljo podatkovno povezavo tudi klicani uporabnik ter da uporablja za neupravljan govorni promet preko internetnega protokola isto storitev in aplikacijo. Ni namreč mogoča komunikacija med uporabniki, ki bodisi na svojih mobilnih terminalih nimajo nameščene tovrstne aplikacije, bodisi uporabljajo aplikacijo druge vrste. Običajno se tovrstni neupravljeni govorni promet uporablja v primerih, ko gre za krog uporabnikov, ki drug za drugega vedo, da uporabljajo isto storitev in še to v primerih, ko običajno želijo, po vnaprejšnjem dogovoru, znižati stroške mednarodnih klicev ali klicev v mednarodnem gostovanju. Glede na zgornje navedbe mora biti za tovrstno komunikacijo med uporabniki izpolnjenih precej nujnih pogojev, da je takšna komunikacija mogoča. Ti pa praviloma zahtevajo vnaprejšnje dogovore in konsenze uporabe, hkrati pa tudi dostop do nujnih virov podatkovne povezave, ki pa ni vselej in ves čas na voljo. Poleg tega je treba ugotoviti, da tovrstnih aplikacij za neupravljanje govorne storitve še zdaleč ne uporablja večina uporabnikov, ki so sicer dosegljivi z uporabo ustaljene upravljanje govorne telefonije, tisti, ki pa tovrstne storitve in aplikacije uporabljajo, pa izbirajo med uporabo ene ali večih izmed množice vseh, ki obstajajo in ves čas prihajajo na trg. Iz teh razlogov tovrstne komunikacije ne moremo šteti za substitut običajni rabi klicev in zato ne sodijo na isti upošteveni trg.

Agencija zato uporabe podatkovnih aplikacij za neupravljanje govorno komuniciranje ni uvrstila na predmetni upošteveni trg.

5.2.1.1.4. SMS in MMS kot substitut za klice v druga omrežja

⁸ <http://www.skype.com/en/>, dostop na dan 11.2.2013

⁹ <http://www.viber.com/>, dostop na dan 11.2.2013

¹⁰ <http://www.google.com/talk/>, dostop na dan 11.2.2013

V Sloveniji ponudniki storitev praviloma ne delajo razlik v zaračunavanju maloprodajnih cen kratkih sporočil glede na njihovo ciljno mobilno omrežje. Razlog lahko v največji meri pripišemo dejstvu, da si omrežni operaterji med sabo zaključevanja SMS sporočil (podobno velja za podatkovni promet pri MMS sporočili) v omrežje drug drugemu ne zaračunavajo. Glede na to, bi morebiti lahko SMS in MMS sporočila predstavljala z vidika zgornjih predpostavk alternativo klicu v druga mobilna omrežja. Kljub vsemu pa predstavljajo za končnega uporabnika precej omejitev v primerjavi z govornim klicem. SMS ali MMS bi lahko v določenih omejenih primerih predstavljali substitut za krajše klice, pa še to zgolj v mobilna omrežja, ko denimo ni pomembno, da se komunikacija odvije v realnem času. Treba je poudariti, da je komunikacija z SMS in MMS sporočili možna zgolj v mobilnih omrežjih, ne pa tudi iz mobilnih v omrežja na fiksni lokaciji. Vendar pa narava govornih klicev praviloma ni takšna, da bi jih lahko nadomestili z SMS ali MMS sporočili, prav tako pa lahko upravičeno predvidevamo, da ne vsi kličoči, ne vsi klicani, SMS ali MMS storitve bodisi ne znajo uporabljati, bodisi je ne morejo, ali ne želijo uporabljati. Uporaba SMS ali MMS sporočila, kot substituta za klic, bi lahko imela za posledico, da končnega uporabnika ne bi dosegli. Tovrstna zamenljivost ter njena omejena učinkovitost ob upoštevanju navedenih omejitev, predstavlja zelo omejeno alternativo za klice iz mobilnih omrežij, zato je nikakor ne moremo šteti za substitut govornim klicem. Po drugi strani lahko pa SMS in MMS obravnavamo kvečjemu kot dopolnilno storitev govornim storitvam, izključno kot taka pa se tudi ponuja končnim uporabnikom mobilne telefonije na maloprodajnem trgu.

Agencija ugotavlja, da storitve SMS in MMS ne sodijo na predmetni upošteveni trg, saj gre za dodatne storitve, ne pa za substitute govornim klicem. Agencija zato SMS in MMS sporočil ni uvrstila na predmetni upošteveni trg.

Na drugi strani je treba ugotoviti, kako bi se na majhno, a pomembno in stalno zvišanje cen odzval klicani uporabnik ter preveriti, ali obstajajo potencialni substituti s tega vidika. Če bi se klicani uporabnik odzval tako, da bi za sprejemanje klicev poiskal drugačne oblike komunikacije, bi bilo treba te alternativne oblike uvrstiti na isti upošteveni trg. Seveda ob vzporednem upoštevanju, da bi takšen dvig cene na enak način vplival na pomemben del klicanih uporabnikov, kar bi povzročilo dvig cene za neprofitabilen, zaradi znatnega zmanjšanja obsega storitve.

Ker je v Sloveniji, kot tudi sicer v Evropski Uniji in večini sveta uveljavljen princip »klic plača klicatelj« (CPP – *calling party pays*) pomeni, da stroške celotnega klica, tudi veleprodajne stroške, ki jih operaterju A za zaključevanje klica v svojem omrežju zaračuna operater B, nosi uporabnik, ki je klic začel in jih plača v maloprodajni ceni, ki jo operater A zaračuna za klic. Kakršnokoli povečanje cene zaključevanja klicev bi torej v splošnem klicanega ne smelo prizadeti, saj prejeti klic v lastnem mobilnem omrežju, ne glede na njegov izvor, zanj ni povezan s stroški, ker jih v celoti nosi klicatelj.

Vpliv, ki bi ga takšno zvišanje cene na klicanega uporabnika lahko predstavljal, bi lahko bilo kvečjemu manjše število sprejetih klicev, ki bi bilo posledica bolj preudarne rabe klicev s strani kličočih pod predpostavko, da bi se ves zavedali natančnih stroškov klica in tega, v katero omrežje kličejo. Mogoče je, da bi v takšnih okoliščinah klicani poskušal poiskati alternativne načine komunikacije za sprejemanje klicev z namenom, da bi znižali stroške kličočim uporabnikom. Da bi lahko temu povišanju cene pripisali takšen efekt, bi morali predpostaviti, da bi obstajalo zadostno število uporabnikov, ki so se jim število dohodnih klicev tako zelo zmanjšalo in bi zamenjali operaterja, če bi postal strošek kličočih uporabnikov, ki bi jih želeli klicati, previsok. Zaskrbljenosti zaradi višine stroškov klica v drugo omrežje bi se moral ob tem zavedati tudi kličoči uporabnik, ki bi ob tem moral vselej vedeti, v katero omrežje kličje in kakšna je cena takšnega klica. Primer, kjer lahko kličoča stran

neodvisno vpliva na klicanega ter s tem omeji možnost zaračunavanja prekomernih cen s strani operaterja, ki zaključi govorni klic, pa bi se resno pojavil le v primeru plačila cene zaključevanja klica s strani klicanega končnega uporabnika (*RPP – receiving party pays*).

Vendar pa v praksi klicani uporabniki tam, kjer velja načelo, da klic plača kličeči uporabnik, na tovrstne dvige cen niso občutljivi, saj to določa posamična mobilna omrežja kot ločene, torej posamične upoštevne trge. Ker je cena zaključevanje govornih klicev določena s strani operaterja, ki zaključi govorni klic, operater omrežja, pri katerem govorni klic izvira, nima vpliva na to ceno. Slednje ne velja le v primeru kjer operater vzpostavi in zaključi govorni klic v svojem omrežju.

Na podlagi opravljenega pregleda najverjetnejših alternativnih oblik komunikacije, ki bi ob majhnem, a pomembnem stalnem dvigu cene lahko nadomestile klic kličečega uporabnika, se je izkazalo, da ni ustreznih substitutov, ki bi z vidika maloprodaje kazali na obstoj zamenljivosti s strani povpraševanja in jih zato ne moremo umestiti na predmetni upoštevni trg, saj se je njihov vpliv izkazal kot nepomemben. Prav tako pa na podlagi navedenega ne obstajajo upoštevnanja vredne alternativne oblike komunikacije, ki bi jih v primeru majhnega, a pomembnega stalnega dviga cene lahko uporabili klicani uporabniki. Slednje pomeni, da ne obstajajo substituti, ki bi z vidika maloprodaje kazali na obstoj zamenljivosti s strani povpraševanja in jih zato ne moremo umestiti na predmetni upoštevni trg.

5.2.1.2. Zamenljivost s strani povpraševanja z vidika veleprodaje

Potrebe na veleprodajnem trgu in posledično povpraševanje izhajajo neposredno iz potreb in povpraševanja na maloprodajnem trgu, torej potreb in ravnanj končnih uporabnikov posameznega operaterja. Operater A, katerega končni uporabnik sproži klic do drugega končnega uporabnika, nima nobene druge izbire, kot da poskrbi, da se ta klic zaključi pri klicanem uporabniku, ki mu je bil namenjen. V kolikor je klicani uporabnik končni uporabnik operaterja B, pomeni tak klic neposreden vpliv trga maloprodajnih storitev na trg veleprodajnih storitev, saj mora operater A od operaterja B kupiti veleprodajno storitev zaključevanja klicev v njegovem telefonskem omrežju z namenom, da svojemu končnemu uporabniku zagotovi ustrezno storitev. Iz tega razloga je treba za zamenljivost s strani povpraševanja in s strani ponudbe opraviti oceno tako z maloprodajnega kot z veleprodajnega vidika. Uveljavljeni princip »klic plača klicatelj« (*CPP – calling party pays*) namreč pomeni, da stroške celotnega klica, tudi veleprodajne stroške, ki jih operaterju A za zaključevanje klica v svojem omrežju zaračuna operater B, nosi uporabnik, ki je klic začel in jih praviloma plača v maloprodajni ceni, ki jo operater A postavi za klice v druga omrežja. Zaključevanje govornih klicev je namreč sestavni del govornega klica, ki izvira iz javnih mobilnih telefonskih omrežij ali javnih telefonskih omrežij na fiksni lokaciji.

Na veleprodajnem trgu zaključevanja govornih klicev v posamičnem javnem mobilnem omrežju ne obstaja zamenljivost povpraševanja, saj lahko operater, pri katerem izvira govorni klic, ta klic zaključi le pri operaterju, pri katerem se nahaja prejemnik tega govornega klica. Prejemnik klica je lahko bodisi pri istem operaterju bodisi pri drugem operaterju. Vsak poskus zaključitve govornega klica v omrežju, ki ni omrežje v katerega je bil klic namenjen, bo neuspešen, zato je treba ugotoviti, da tozadevni substituti ne obstajajo.

5.2.2. Zamenljivost s strani ponudbe

5.2.2.1. Zamenljivost s strani ponudbe z vidika maloprodaje

Če bi operater povišal ceno zaključevanja govornih klicev, zamenjava ponudnika zaključevanja klicev ni mogoča, saj bi v tem primeru nek drugi operater, ki bi želel zaključevati klice v omrežju, ki ni njegovo, potreboval dostop in nadzor nad tem omrežjem in njegovimi elementi, končno pa tudi dostop do ustreznih informacij na SIM kartici posameznega končnega uporabnika. Operater omrežja, kjer govorni klic izvira, ne more sam zaključiti takšnega govornega klica, če se končni uporabnik nahaja v drugem omrežju, prav tako pa zanj tega ne more storiti noben drug operater, ki ni operater omrežja, kjer se nahaja klicani uporabnik.

Zamenljivost ponudbe bi se lahko hipotetično pojavila v primeru, ko bi bili končni uporabniki dejansko dosegljivi na več omrežjih istočasno. V tem primeru bi operater lahko sam izbral omrežje v katerem bi zaključil govorni klic in dosegel zelenega končnega uporabnika, kar pa se v praksi ne dogaja. Zamenjava operaterja, ki bi opravil storitev zaključevanja določenega govornega klica, s strani uporabnika ni možna, saj ima vsak operater svoje SIM kartice in nadzor nad dostopom uporabnikov do svojega mobilnega omrežja. Takšne zamenljivosti s strani ponudbe z vidika maloprodaje torej ni.

Navedeno kaže, da zamenljivost s strani ponudbe z vidika maloprodaje ne obstaja.

5.2.2.2. Zamenljivost s strani ponudbe z vidika veleprodaje

Zamenljivost s strani ponudbe z vidika veleprodaje bi dejansko pomenila vstop novih omrežnih operaterjev na trg zaključevanja klicev. Tudi tukaj pa velja neizbežno pravilo, da lahko zaključi klic zgolj in le tisti operater, katerega končni uporabnik je klican in se na njegovem omrežju nahaja, drugi pa neposrednega dostopa do takšnega končnega uporabnika nimajo.

Navedeno kaže, da zamenljivost s strani ponudbe z vidika veleprodaje ne obstaja.

5.2.3. Definiranje upoštevnega trga na podlagi ostalih zamenljivih storitev, tehnologij in vrst uporabnikov

Ugotoviti je treba, da upoštevni trg 7 »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)« obsega storitve zaključevanja govornih klicev kot veleprodajno medoperatersko ponudbo, to je:

- (i) kot izvajanje teh storitev zase – samemu sebi (tako imenovani »self-supply«) in
- (ii) kot izvajanje storitev zaključevanja govornih klicev drugim operaterjem.

Lastne storitve zaključevanja govornih klicev so storitve, ki jih veleprodajno (na nivoju infrastrukture) zadevni operater mobilnega omrežja nudi oziroma »proda« samemu sebi oziroma tistemu svojemu vertikalno integriranemu delu, ki deluje v smislu nudenja storitev na maloprodajnem trgu. Uporabniki na medoperaterskem trgu 7 »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)« so torej drugi operaterji in tudi vertikalno integriran del istega operaterja, ki uporablja storitve zaključevanja govornih klicev lastnega operaterja – samega sebe (zadevne »self-supply« storitve).

Četudi ne bi obstajali drugi operaterji, ki bi na medoperaterskem trgu povpraševali po storitvah zaključevanja govornih klicev v posameznem javnem mobilnem telefonskem omrežju zadevnega operaterja, je mogoče definirati hipotetični trg na osnovi zagotavljanja storitev zaključevanja govornih klicev zadevnega operaterja samemu sebi. Odsotnost sklenjenih medoperaterskih pogodb na veleprodajnem trgu zaključevanja govornih klicev bi kazala le na to, da se vsa ponudba na zadevnem veleprodajnem trgu izstavlja interno s strani vertikalno integriranega operaterja mobilnega omrežja. V takšnem primeru se struktura ponudbe na veleprodajnem nivoju (npr. tržni deleži) izvede iz ponudbe na maloprodajnem trgu, relevantni veleprodajni trg pa se mora analizirati na osnovi konkurenčnih pogojev na maloprodajnem trgu.

V primeru upoštevnega trga »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)« je torej treba analizirati veleprodajni trg zaključevanja govornih klicev (vključno z zagotavljanjem storitev samemu sebi) z upoštevanjem njegove povezanosti z maloprodajnim trgom končnih uporabnikov javnih mobilnih telefonskih storitev, od koder nujno izhaja povpraševanje na posamičnem veleprodajnem trgu.

Glede na definicijo in naravo trga je torej vsak operater z lastnimi omrežnimi elementi, ki omogočajo dostop do končnih uporabnikov in zaključevanje klicev k njim, edini ponudnik za zaključevanje govornih klicev v njegovem omrežju. Za posamezno omrežje ni substituta z vidika ponudbe in povpraševanja in je torej vsak operater s svojim omrežjem oziroma tistimi omrežnimi elementi, ki omogočajo zaključevanje klicev na končne uporabnike tega operaterja, edini ponudnik storitve zaključevanja govornih klicev v svojem omrežju. Slednje pomeni, da predstavlja zaključevanje govornih klicev v posamično javno mobilno telekomunikacijsko omrežje konkreten in ločen upošteveni trg. Ponudniki govornih storitev v javnem mobilnem telefonskem omrežju, ki tehnično obvladujejo dostop do zaključevanja govornih klicev svojim končnim uporabnikom (omrežni ali infrastrukturni operaterji) so ponudniki na posamičnem upoštevnem trgu.

Kot je Agencija ugotovila že v poglavjih 3.1., 4.1. in 4.2., v Republiki Sloveniji trenutno delujejo štirje mobilni operaterji, ki posedujejo tako jedrni kot radijski del omrežja, oziroma elemente omrežja, ki jim omogočajo zaključevanje klicev na končne uporabnike v njihovih lastnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih. To so Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2. Iz navedenega torej izhaja, da obstajajo štirje upošteveni trgi za zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih. Posledično to pomeni, da je vsak od navedenih infrastrukturnih operaterjev monopolni ponudnik storitev zaključevanja govornih klicev uporabnikom v svojem omrežju. Za posamezno javno mobilno telefonsko omrežje ni substituta z vidika ponudbe in povpraševanja in je torej vsak operater s svojim omrežjem edini ponudnik storitve zaključevanja govornih klicev na uporabnike v svojem omrežju, vsako posamično javno mobilno telefonsko omrežje pa predstavlja posamični upošteveni trg »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)«.

5.2.3.1. Podatkovne storitve na mobilnih omrežjih kot del predmetnega upoštevnega trga

Agencija je že v poglavju 5.1.1.1. ugotovila, da uporaba neupravljanih govornih aplikacij, ki temeljijo na internetnem protokolu in se izvajajo preko podatkovnih povezav na mobilnih terminalih na maloprodaji ne predstavlja substituta z vidika zamenljivosti povpraševanja. Ob tem pa je treba tudi širše ugotoviti, ali na predmetni upošteveni trg morebiti sodijo podatkovne

storitve, gledano širše, posebej vsled dejstva, da imajo javna mobilna telefonska omrežja pri nujenju širokopasovnega dostopa vedno večjo vlogo in tako z dostopnostjo, kot z bitnimi hitrostmi, ki jih nudijo, postajajo v vedno večji meri pomembna ne le kot ponudniki govornih storitev, temveč tudi kot ponudniki širokopasovnega dostopa.

Ne glede na to je treba ugotoviti, da z vidika končnih uporabnikov ne velja, da bi podatkovne storitve na mobilnih telefonskih omrežjih šteli med nabor storitev, ki nujno in neogibno sodijo skupaj h govornim klicem, saj jih mobilni operaterji ponujajo tudi ločeno in v svoji osnovi za namen širokopasovnega dostopa do interneta in hitrega prenosa podatkov. Uporaba mobilnih podatkovnih storitev lahko predvideva tudi ločene SIM kartice in ločeno terminalsko opremo, ki jo je mogoče izbrati pri drugem ponudniku storitev, kot govorne klice, pač glede na zahteve, ki jih v zvezi s tem imajo uporabniki (tehnične in komercialne specifikacije ponudbe). Določeni uporabniki podatkovne storitve preko javnih mobilnih telefonskih omrežij nabavljajo izključno z namenom širokopasovnega dostopa. Tudi na dvig cen širokopasovnih mobilnih storitev bi se končni uporabniki lahko odzvali ločeno in neodvisno, zato teh storitev ne moremo umestiti na isti trg. Teh storitev končni uporabniki tudi glede na njihove uporabniške navade torej ne štejejo med tisti nabor nujnih storitev, ki jih želijo uporabljati kadarkoli in kjerkoli, kot to velja za govorne klice v javnih mobilnih telefonskih omrežjih, kjer se uporabniki znajdejo v vlogi klicočih in/ali klicanih uporabnikov – v obeh primerih je za uspešno komunikacijo nujno zaključevanje klica.

Agencija ugotavlja, podobno kakor drugi regulatorji v EU, da trenutno te storitve ne sodijo na predmetni upoštevni trg, saj gre za dodatne storitve, ne pa za substitute govornim klicem, niti z vidika veleprodaje. Za pošiljanje in sprejemanje podatkovnega prometa so večini uporabnikov na voljo tudi alternativni viri, za govorno komunikacijo pa uporabniki še vedno uporabljajo govorne storitve, kot jih ponujajo mobilni operaterji. Končni uporabniki drugih podatkovnih storitev ne uporabljajo kot substitut govornim klicem na način in v meri, da bi slednje lahko vključili v predmetni upoštevni trg. Za podatkovni promet praviloma ni potrebno, da poteka v realnem času, kar gotovo velja za govorne klice, prav tako pa ostale podatkovne storitve v očeh uporabnikov praviloma tudi niso povezane z njihovo mobilnostjo v takšni meri, kot to velja za govorni promet.

Agencija zato zaključuje, da podatkovne storitve na mobilnih omrežjih ne sodijo na predmetni upoštevni trg.

5.2.3.2. Mednarodno gostovanje

Mednarodno gostovanje končnim uporabnikom omogoča, da uporabljajo storitve tudi, ko se nahajajo v tujini. Z vidika povpraševanja je Komisija že v predhodnem priporočilu o upoštevni trgih ugotovila, da je mednarodno gostovanje ločen trg. V zadnjem priporočilu je Komisija prejšnji trg 17 »Nacionalni trg za mednarodno gostovanje v javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg)«, ki je obravnaval mednarodno gostovanje v javnih mobilnih telefonskih omrežjih, kot medoperaterski trg, izločila iz upoštevni trgov, za katere je predvidena predhodna regulacija, saj je mednarodno gostovanje v notranjem EU trgu postalo predmet regulacije Komisije na podlagi Uredbe o gostovanju¹¹, ki med drugim določa maloprodajne in veleprodajne cene gostovanja ter ostale pogoje v zvezi z mednarodnim gostovanjem v notranjem EU trgu.

¹¹ UREDBA (ES) št. 717/2007 EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA z dne 27. junija 2007 o gostovanju v javnih mobilnih telefonskih omrežjih znotraj Skupnosti in spremembah Direktive 2002/21/ES <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0717:EN:NOT>, dostop na dan 23.5.2012

Glede na navedeno Agencija ugotavlja, da mednarodno gostovanje ne sodi na predmetni upoštevni trg.

5.2.3.3. Tehnologije javnih mobilnih telefonskih omrežij

Agencija je skladno s prepričanjem Evropske komisije tudi sama mnenja, da je pri obravnavi trgov elektronskih komunikacij tehnološka nevtralnost posebnega pomena. Slednje je treba vzeti v obzir tudi pri ugotavljanju, ali je zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih, glede na tehnologijo slednjih, del istega upoštevne trga.

Končni uporabniki, ki želijo pri operaterju uporabljati storitve, hočejo v prvi vrsti kakovostno storitev za čim bolj primerno ceno. Pomembno jim je, da lahko do omrežja dostopajo ves čas in na čim večjem geografskem območju ter da lahko opravljajo klice in so obenem tudi dosegljivi za klicatelje. Do konca leta 2003 končni uporabniki mobilnih storitev v Sloveniji niso mogli dostopati do omrežij tretje generacije (3G), saj je, tedaj še družba Mobitel, šele takrat komercialno vzpostavila delovanje lastnega UMTS omrežja. Si.mobil je komercialno delovanje UMTS omrežja vzpostavil septembra leta 2007, T-2 junija 2008, Tušmobil pa dostop do omrežja UMTS komercialno ponuja od aprila leta 2009. V času delovanja WWI ni ponujal dostopa do omrežja UMTS oziroma 3G.

Pri tem je treba poudariti, da je bila septembra 2009 sprejeta Direktiva 2009/114/ES evropskega parlamenta in sveta o spremembi Direktive Sveta 87/372/EGS o frekvenčnih pasovih, ki jih je treba zadržati za usklajeno uvajanje javnih vseevropskih celičnih digitalnih kopenskih komunikacij v Skupnosti. Ta direktiva je omogočila, da se frekvenčna pasova 880-915 MHz in 925-960 MHz (pas 900 MHz) ne uporabljata več izključno za GSM sisteme temveč tudi za UMTS ter druge prizemne sisteme, ki lahko zagotavljajo elektronske komunikacijske storitve in lahko delujejo istočasno s sistemom GSM v skladu s tehničnimi izvedbenimi ukrepi, sprejetimi na podlagi Odločbe št. 676/2002/ES Evropskega parlamenta in Sveta o pravnem okviru za politiko radijskega spektra v Evropski skupnosti. Države članice so morale sprejeti zakone in druge predpise, potrebne za uskladitev z Direktivo 2009/114/ES do 9.5.2010. Na tej podlagi je Agencija dne 28.5.2010 v Uradnem listu RS, št. 42/10 objavila spremembe Načrta uporabe radijskih frekvenc (v nadaljevanju NURF), s katerim je dovolila uporabo pasov 900 MHz in 1800 MHz tudi za UMTS sisteme, v skladu z določbami Odločbe komisije št. 2009/766/ES, z dne 16.10.2009. Nato je dne 16.7.2010 izdala dopolnilne odločbe imetnikom odločb o dodelitvi radijskih frekvenc (v nadaljevanju ODRF) za frekvence v pasu 900 in 1800 MHz, s čimer je tudi pravno dovolila uporabo dodeljenih frekvenc za UMTS sisteme in ostale sisteme, ki lahko delujejo sočasno s sistemi GSM, na istem frekvenčnem pasu.

Pred začetkom delovanja omrežij tretje generacije so vsi slovenski operaterji svojim uporabnikom ponujali dostop izključno do omrežij GSM, torej do omrežij druge generacije. Končni uporabniki so imeli na GSM omrežjih zagotovljen dostop do javnih mobilnih telefonskih omrežij in posredovanje klicev iz teh omrežij, prav tako pa so se v teh omrežjih klici končnim uporabnikom tudi zaključevali. Ob komercialni vzpostavitvi UMTS omrežja posameznega operaterja, se za njegovega končnega uporabnika z vidika dostopa in zaključevanja klicev ni spremenilo nič, saj je ob uporabi iste SIM kartice dostopal tako do GSM kot tudi do UMTS omrežja operaterja ter opravljal (odhodne in dohodne) govorne klice. Ker 2G in 3G operaterji omrežja gradijo integrirano, slednja omogočajo, da končni uporabniki prehajajo med obema, ne da bi to sploh opazili, pri dostopu do omrežja ali uporabi govornih klicev pa prav tako ne občutijo nobene razlike, če se slednje dogaja na 2G ali 3G omrežju, saj jim je prvenstveno pomembno zgolj to, da imajo dostop do omrežja in lahko preko njega posredujejo in sprejemajo klice. Prav tako se z vidika uporabnikov ne dogaja, da bi kupovali

dostop do enega ali drugega omrežja ločeno, torej na primer posebej za 2G in 3G omrežje, ponudba operaterjev pa se tudi cenovno ne razlikuje, če končni uporabnik dostopa in uporablja storitev posredovanja klica iz enega ali drugega, saj so cene naročnin ali zakupnin ter klicev enake, ne glede na to, preko katere tehnologije se izvajajo.

S tega vidika je mogoče zaključiti, da lahko mobilna omrežja ločimo zgolj glede na operaterje, ki jih upravljajo, ne pa glede na uporabljene tehnologije, saj tudi operaterji z vidika dostopa in posredovanja klicev lastna omrežja dojemajo tehnološko nevtralnno, prav tako pa se lahko tehnološko nevtralnno uporabljajo tudi frekvenčni pasovi, ki so bili operaterjem dodeljeni. Vse navedeno potrjuje tako tudi njihovo integrirano načrtovanje, kot izgradnja, pa tudi enako cenovno obravnavanje pri oblikovanju maloprodajnih cen. Zato je treba zaključiti, da sodijo z vidika končnih uporabnikov vsa javna mobilna telefonska omrežja, ki omogočajo dostop in zaključevanje govornih klicev, ne glede na tehnologijo, na isti upoštevni trg.

Tudi na veleprodajnem trgu je mogoče priti do enakih zaključkov. Operaterju A, ki želi pri operaterju B zaključiti govorni klic z namenom, da zadosti povpraševanju na maloprodajnem trgu, je pomembno zgolj dejstvo, da je ta klic zaključen pri klicanem uporabniku, neodvisno od tehnologije, še posebej vsled dejstva, da ne kliče uporabnik, ne njegov operater ne vesta, na omrežju katere tehnologije se klicani končni uporabnik nahaja. Dejstvo je tudi, da za zaključevanje govornih klicev svojim lastnim končnim uporabnikom razlik ne delajo niti operaterji, ki klice zaključujejo, temveč svoja javna mobilna telefonska omrežja različnih tehnologij obravnavajo tozadevno enako. Tudi na medoperaterskem nivoju v praksi pri medomrežnih povezavah tehnično in komercialno ne postavljajo drugačnih pogojev pri zaključevanju govornih klicev v javna mobilna telefonska omrežja različnih tehnologij, pri čemer pa se operaterji sami lahko odločijo, da bodo storitev zaključevanja govornih klicev zagotavljali preko najučinkovitejših tehnologij, vendar na način, da bodo klicani uporabniki na njihovih omrežjih dosegli za vse kliče uporabnike.

Operaterju povpraševalcu po storitvi zaključevanja klica v omrežju operaterja, kjer se končni uporabnik, ki mu je klic namenjen nahaja, z namenom, da zadosti povpraševanju na maloprodajnem trgu, je torej pomembno le dejstvo, da mu lahko operater ponudnik zaključevanja klica zagotovi to veleprodajno storitev, neodvisno od tehnologije, na kateri takšno javno mobilno telefonsko omrežje temelji. Pri tem je treba še enkrat poudariti, da operater, ki želi zaključiti klic v omrežju operaterja, kjer se klicani uporabnik nahaja, niti ne ve, katero tehnologijo javnega mobilnega telefonskega omrežja tak uporabnik tisti trenutek uporablja, česar, kot smo navedli zgoraj, praviloma ne ve niti klicani uporabnik.

Na podlagi navedenega je treba zaključiti, da sodijo vsa javna mobilna telefonska omrežja, ki omogočajo dostop in zaključevanje govornih klicev, ne glede na tehnologijo, na isti upoštevni trg, tako z vidika maloprodaje kot z vidika veleprodaje.

5.2.3.4. Poslovni in rezidenčni uporabniki

Z vidika zamenljivosti povpraševanja so lahko končni uporabniki do cenovno različnih paketov oblikovanih za poslovne in rezidenčne uporabnike indiferentni, v kolikor ti paketi ustrezajo njihovim potrebam oziroma uporabniškemu profilu. Zato bi bilo ločevanje trga po takšnih vrstah uporabnikov nesmiselno. Če pogledamo zamenljivost z vidika ponudbe zaključimo, da lahko operater, ki ponuja storitev zgolj na trgu poslovnih uporabnikov (npr. le podjetjem) ob povečanju cen hipotetičnega monopolista za 5 do 10%, brez bistvenih dodatnih stroškov prične ponujati storitev tudi rezidenčnim uporabnikom (npr. fizičnim osebam) in obratno, saj so bistveni pogoji zagotavljanja storitev poslovnemu ali rezidenčnemu uporabniku v osnovi enaki.

Na medoperaterski ravni prav tako ni razlike pri zaključevanju klicev glede na poslovne ali rezidenčne uporabnike. Operaterji povpraševalci kupujejo veleprodajno storitev zaključevanja klicev, pri čemer je ne kupujejo specifično za poslovne in specifično za rezidenčne uporabnike, prav tako pa ga na tak način ločeno ne prodaja niti operater, ki klic v svojem omrežju zaključi in praviloma niti ne ve, ali klic zaključuje za poslovnega, ali rezidenčnega uporabnika.

Glede na to je treba ugotoviti, da pri definiciji upoštevnega trga ne moremo ločevati med poslovnimi in rezidenčnimi uporabniki in da v definicijo »zaključevanje govornih klicev« sodi zaključevanje govornih klicev ne glede na to, ali je klicani poslovni, ali rezidenčni uporabnik.

5.2.3.5. Naročniški in predplačniški uporabniki

Ločevanje na naročniške in predplačniške storitve prav tako ni smiselno, saj je z vidika končnih uporabnikov zamenjava med posameznima oblikama maloprodajnih paketov enostavna in predstavlja načeloma le dve različni pogodbeni obliki uporabe podobnih ali enakih storitev.

Enako, kot smo ugotovili v primeru poslovnih in rezidenčnih uporabnikov, lahko tudi na medoperaterskem nivoju zaključimo, da bi lahko operater, ki ponuja storitev na trgu zgolj naročniškemu uporabniku, ob povečanju cen hipotetičnega monopolista za 5 do 10%, brez bistvenih dodatnih stroškov pričel ponujati storitev tudi predplačniškemu uporabniku in obratno, saj so bistveni pogoji zagotavljanja storitev naročniškemu ali predplačniškemu uporabniku v osnovi enaki. Na medoperaterski ravni prav tako ni videti razlike v ponujanju storitev operaterja ponudnika operaterju povpraševalcu v primeru predplačniških in naročniških uporabnikov. Operaterji povpraševalci kupujejo zaključevanje govornih klicev, pri čemer ga ne kupujejo specifično za naročniške in specifično za predplačniške uporabnike, prav tako pa ga na tak način ločeno ne prodaja niti operater, ki klic v svojem omrežju zaključi.

Glede na to je treba ugotoviti, da pri definiciji upoštevnega trga ne moremo ločevati med naročniškimi in predplačniškimi uporabniki in da v definicijo »zaključevanje govornih klicev« sodi zaključevanje govornih klicev ne glede na to, ali je klicani poslovni, ali rezidenčni uporabnik.

5.3. Opredelitev geografskega trga

Po opredelitvi upoštevnega proizvodnega oziroma storitvenega trga je treba opredeliti geografski obseg trga, kar omogoči ocenitev razmer učinkovite konkurence na njem. Glede na uveljavljeno prakso, ustrezni geografski trg obsega območje na katerem so zadevna podjetja vključena v ponudbo in povpraševanje po zadevnih proizvodih in storitvah, na katerem so pogoji konkurence dovolj enotni in ki ga je moč razlikovati od sosednjih območij, ker so pogoji konkurence na teh območjih znatno drugačni.

Na področju elektronskih komunikacij se geografski obseg ustreznega trga po tradiciji določa na podlagi dveh glavnih meril¹²:

¹² Smernice

- območje, ki ga pokriva omrežje in
- obstoj pravnih in drugih normativnih instrumentov.

V praksi območje, ki ga pokriva mobilno omrežje, kar v največji meri ustreza mejam območja, za katerega ima gospodarski subjekt dovoljenje za delovanje. Dovoljenja oziroma odločbe o dodelitvi radijskih frekvenc so mobilnim operaterjem v Sloveniji izdane za geografsko območje Republike Slovenije in jim omogočajo delovanje na celotnem navedenem geografskem območju znotraj meja države. Pri tem v primeru izdanih odločb o dodelitvi radijskih frekvenc so mobilnim operaterjem v Sloveniji ni primerov, ko bi bile slednje izdane za ožje določeno (regijsko ali lokalno) območje znotraj države.

Obstoj pravnih in drugih normativnih instrumentov razlaga dejstvo, da lahko mobilni operaterji ponujajo storitve samo na območjih, za katera imajo dovoljenje in dejstvo, da so po obsegu nacionalni. Dodatni višji stroški komunikacije skupaj z izgubo ali okrnjenostjo določenih dodatnih storitev ob mednarodnem gostovanju, ter veljavnost nacionalne zakonodaje in zakonskih aktov, ki je omejena na Republiko Slovenijo, to opredelitev še dodatno podpirajo, zato ni razloga, da bi geografsko območje upoštevnega trga širili preko nacionalnega obsega. Prav tako pa omrežni operaterji ne na veleprodajnem ne na maloprodajnem trgu znotraj nacionalnega obsega države ne postavljajo različnih pogojev ali cen, niti praviloma ne omejujejo svojega delovanja zgolj na posamezna geografska območja v Republiki Sloveniji, zato tudi iz tega vidika ni razlogov, da bi geografsko območje upoštevnega trga ožili na regionalne ali lokalne trge, saj so pogoji enakovredni na nacionalnem nivoju.

Za geografski obseg upoštevnega trga lahko potrdimo ozemlje Republike Slovenije na podlagi zgornjih meril. Agencija zato ne vidi dejavnikov, ki bi opredeljeni geografski trg upravičeno širili ali ožili. Geografski upoštevni trg je območje Republike Slovenije, saj so konkurenčni pogoji enaki po vsej državi in operaterji ne ponujajo storitev vezanih na določeno regijo ali območje, prav tako pa od regij ali območij niso odvisne tudi cene ponujanja storitev. Predmetni upoštevni trgi vključujejo vsa javna mobilna telefonska omrežja na geografskem območju Republike Slovenije.

Agencija zaključuje, da za geografski trg na predmetnem upoštevni trgu velja celotno ozemlje Republike Slovenije.

5.4. Sklep o opredelitvi upoštevnega trga

Upoštevni trg 7 tako obsega storitve zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih drugim operaterjem, kot tudi storitve zaključevanja govornih klicev samemu sebi oziroma tistemu svojemu vertikalno integriranemu delu, ki deluje v smislu maloprodajnega nudenja javnih mobilnih telefonskih storitev (*self-supply*) svojim končnim uporabnikom. Geografski upoštevni trg pa obsega območje celotnega ozemlja Republike Slovenije.

Agencija bo v upoštevni trg zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (medoperaterski trg) vključila govorne klice, ki se zaključijo v omrežju oziroma omrežjih posameznega operaterja na območju celotnega ozemlja Republike Slovenije.

Na ozemlju Republike Slovenije obstajajo štirje upoštevni trgi, definirani kot »Trg zaključevanja govornih klicev v posamičnem javnem mobilnem telefonskem omrežju na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg)«, in sicer:

- **trg zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe Telekom Slovenije d.d. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg);**
- **trg zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe Si.mobil d.d. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg);**
- **trg zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe Tušmobil d.o.o. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg) in**
- **trg zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe T-2 d.o.o. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg).**

5.4.1. Opredelitev upoštevnega trga v okviru notranjega trga

Cilji delovanja Agencije, ki jih med drugim dosega tudi z neposredno regulacijo trga so predvsem spodbujanje konkurence, podpiranje interesov državljanov in spodbujanje razvoja notranjega trga. Slednji so definirani v ZEKom-1 v členih od 195. do 197., skladno s 194. členom ZEKom-1 pa se izvajajo na podlagi sorazmernih ukrepov, ki jih Agencija nalaga, da bi te cilje dosegla. Ti morajo biti tudi čim bolj tehnološko nevtralni.

Eden pomembnejših ciljev, naštetih zgoraj, pri delovanju Agencije na trgu pa je natančneje definiran prav v 196. členu ZEKom-1. Slednji določa, da Agencija prispeva k razvoju notranjega trga med drugim tako, da odpravi preostale ovire pri zagotavljanju elektronskih komunikacijskih omrežij, pripadajočih zmogljivosti in storitev ter elektronskih komunikacijskih storitev na ravni EU, nadalje spodbuja gradnjo in razvoj vseevropskih omrežij, vzajemno delovanje vseevropskih storitev in povezanost med koncerni, pri tem pa sodeluje z drugimi pristojnimi regulatornimi organi držav članic EU, z Evropsko komisijo in BEREC na pregleden način, da bi zagotovila razvoj enotne prakse njihovega delovanja in enotne uporabe zakonodaje EU.

Agencija mora pri izvajanju in sledenju ciljem upoštevati regulatorna načela iz 198. člena, ki so predvsem objektivnost, preglednost, nediskriminacija in sorazmernost. Tako drugi odstavek zgoraj navedenega člena Agenciji predpisuje uporabo prej citiranih načel tudi z zagotavljanjem, da v podobnih razmerah ni diskriminacije pri obravnavi fizičnih in pravnih oseb, ki zagotavljajo elektronska komunikacijske omrežja in storitve.

V luči zgoraj navedenih regulatornih usmeritev je treba posamezne upoštevne trge zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih v Republiki Sloveniji, kot so bili natančno definirani v poglavju 5.4. pričujoče analize, razumeti v kontekstu notranjega trga EU. Na tem trgu veljajo namreč enotna pravila, kot jih določa regulatorni okvir na področju elektronskih omrežij in komunikacijskih storitev. Po drugi strani pa regulatorni okvir oziroma tovrstna pravila na trgih držav, ki niso članice EU, nimajo zavezujočega značaja in jih subjektom, ki na teh trgih delujejo, ni treba spoštovati.

V primeru štirih definiranih upoštevni trgov zaključevanja klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih v Republiki Sloveniji (Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2) torej pomeni, da sodijo neposredne medomrežne povezave za zaključevanje govornih

klicev z operaterji, ki delujejo v notranjem, EU trgu in so z njimi neposredno medomrežno povezani, v upoštevne trge, definirane v poglavju 5.4. Morebitne neposredne medomrežne povezave za zaključevanje klicev med njimi in operaterji, ki delujejo izven notranjega, EU trga, pa na predmetne upoštevne trge ne sodijo in ne morejo biti predmet enotne prakse njihovega delovanja in enotne uporabe zakonodaje EU, saj eden izmed obeh operaterjev v takšnem primeru ni prisoten in ne deluje na notranjem, torej EU trgu in ne zadeva trgovine med državami članicami EU.

Pravno gledano medomrežno povezovanje med dvema operaterjema (kamor sodi tudi zaključevanje klicev) predstavlja dvostransko vzajemno (sinalagmatično) pogodbeno razmerje, kjer stranki ena drugi hkrati prodajata in kupujeta storitev zaključevanja klicev. Pogoje, pod katerimi bosta izvedla takšno medomrežno povezavo, vključno s cenami, operaterja določita s pogajanji. V primeru, ko je en izmed obeh operaterjev podvržen strogim regulatornim pravilom, ki mu v naprej nalagajo oblikovanje tehničnih pogojev in cen zaključevanja klicev (kar velja za operaterje, ki so podvrženi regulaciji v notranjem trgu), drugi operater (ki deluje izven EU) pa takšnim pravilom ni podvržen, se prvi nujno znajde v neenakopravnem položaju. Namreč, operater, ki ni podvržen evropskim regulatornim pravilom, lahko zaračunava neregulirane (bistveno višje) cene zaključevanja klicev oziroma drugih s tem povezanih storitev, medtem ko »evropski« operater zaradi regulacije te možnosti nima in lahko zaračunava zgolj regulirano ceno zaključevanja klicev. To bi v praksi pomenilo, da bi bili operaterji, ki delujejo na notranjem trgu v bistveno slabšem položaju v primerih medomrežnega povezovanja z operaterji, ki se nahajajo izven EU, izven notranjega trga.

Zato upoštevni trgi, kot so definirani v poglavju 5.4., veljajo zgolj v primeru medomrežnega povezovanja med operaterji znotraj notranjega trga EU. Kot že rečeno, so na tem trgu vsi subjekti, ki zagotavljajo elektronska komunikacijska omrežja in storitve, podvrženi harmonizirani zakonodaji in pravilom. Drugačno definiranje trga v tej analizi, ki bi pripeljalo do tega, da bi morali operaterji s pomembno tržno močjo pod reguliranimi pogoji zaključevati tudi klice, ki jih v njihovo omrežje zaključujejo operaterji, ki niso podvrženi regulatornim pravilom EU, bi namreč ustvarjalo negativne posledice za subjekte na notranjem trgu.

Da bi bilo treba regulacijo izvajati na način, da bi ta imela negativen vpliv na položaj evropskih operaterjev *vis-a-vis* njihovim mednarodnim partnerjem, ni predvideno ne v regulatornem okviru na področju elektronskih omrežij in komunikacijskih storitev v EU, niti drugih priporočilih in smernicah Evropske komisije. V mednarodnem merilu tako lahko velja prilagojena uporaba regulatornih pravil EU. To nenazadnje potrjuje tudi primer urejanja trga mednarodnega gostovanja v javnih mobilnih omrežjih v EU¹³, kjer je področje predhodnega urejanja maloprodajnih, veleprodajnih in ostalih pogojev mednarodnega gostovanja za končne uporabnike in operaterje prav tako omejeno na notranji trg EU in ne velja za operaterje oziroma njihove končne uporabnike izven notranjega EU trga.

¹³ Glej tudi poglavje 5.2.3.2. pričujoče analize.

6. Analiza podatkov naupoštevem trgu 7

6.1. Penetracija

Agencija meri penetracijo zgolj aktivnih mobilnih uporabnikov. Med aktivne končne uporabnike šteje le tiste, ki imajo kot naročniki s ponudnikom storitev mobilne telefonije sklenjeno veljavno pogodbo, ali pa so kot predplačniki vsaj enkrat v zadnjih treh mesecih opravili ali prejeli klic, poslali SMS ali MMS sporočilo oziroma uporabljali podatkovne storitve. Med uporabnike šteje tako poslovne, kot rezidenčne uporabnike. Penetracija aktivnih mobilnih uporabnikov je izračunana kot število zgoraj navedenih uporabnikov na število prebivalcev v Republiki Sloveniji. Agencija za izračun stopnje penetracije upošteva vsakokrat veljavne podatke o številu prebivalstva, kot jih poroča Statistični urad Republike Slovenije (SURS).

Penetracija aktivnih končnih uporabnikov storitev mobilne telefonije je prvič presegla 100% konec leta 2008, ves čas merjenega obdobja pa raste. Tako se je konec merjenega obdobja, ob koncu leta 2012, ustavila na 109,1%. Slednje kaže na zrelost trga mobilnih storitev, ob upoštevanju nekaterih predpostavk, pa je lahko tudi znak določene nasičenosti trga. Ne glede na relativno visoko stopnjo penetracije je upravičeno pričakovati, da trend rasti v prihodnosti ne bo upadel. Prirast uporabnikov je mogoče pričakovati deloma skozi prirast prebivalstva, v še večji meri pa kot posledico razvoja ponudbe in novih storitev na maloprodajnem trgu, ki bo prebivalce nagovorila k uporabi še večjega spektra različnih mobilnih storitev.

Glede na upravičeno domnevo, da storitev mobilne telefonije ne uporabljajo prav vsi prebivalci Slovenije, je treba razloge za 109,1% stopnjo penetracije iskati v dejstvu, da del končnih uporabnikov uporablja več kot zgolj en mobilni terminal, torej ima z enim, ali več ponudniki storitev sklenjeno več kot le eno naročniško in/ali predplačniško razmerje, oziroma uporablja ločeno naročniško, oziroma predplačniško razmerje za osebno in poslovno rabo.

Delež penetracije pa je treba pripisati tudi dejstvu, da se SIM kartice in mobilne storitve v vedno večji meri uporabljajo tudi za namene uporabe podatkovnih storitev pa tudi upravljanja in nadzorovanja strojev ter naprav, v alarmnih in signalizacijskih napravah ter telemetrijo v različnih merilnikih in števcih. Uporaba SIM modulov za tako imenovano komuniciranje s in med stroji je v vedno večjem porastu, posebej z razvojem in geografsko razširjenostjo širokopasovnih mobilnih omrežij za prenos podatkov.

Slika 3: Penetracija končnih uporabnikov mobilne telefonije od 2006 do 2012

Vir: APEK, 2013. Vir podatkov za prebivalstvo: SURS, 2013

Preglednica 1: Stopnje penetracije v obdobju od 2006 do 2012

Obdobje	Aktivni končni uporabniki	Prebivalci RS skupaj	Penetracija v %
2006/1	1.780.419	2.008.516	88,6%
2006/2	1.819.572	2.010.377	90,5%
2007/1	1.875.434	2.019.406	92,9%
2007/2	1.930.683	2.025.866	95,3%
2008/1	1.994.086	2.039.399	97,8%
2008/2	2.054.899	2.032.362	101,1%
2009/1	2.066.203	2.042.335	101,2%
2009/2	2.100.435	2.046.976	102,6%
2010/1	2.100.746	2.046.976	102,6%
2010/2	2.121.950	2.049.261	103,5%
2011/1	2.140.620	2.050.189	104,4%
2011/2	2.168.548	2.054.741	105,5%
2012/1	2.185.833	2.055.496	106,3%
2012/2	2.245.666	2.058.123	109,1%

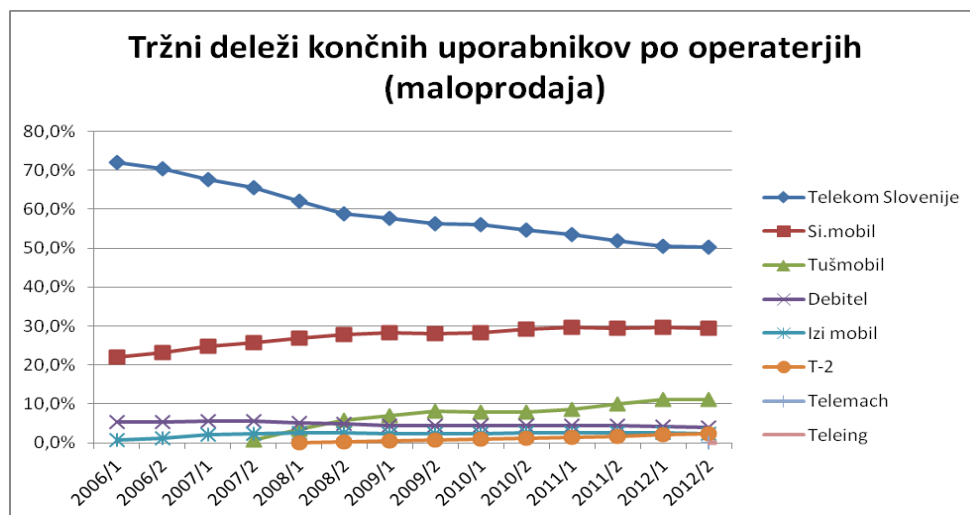
Vir: APEK, 2013. Vir podatkov za prebivalstvo: SURS

6.2. Tržni deleži končnih uporabnikov

Tržni deleži končnih uporabnikov pri posameznih mobilnih operaterjih v predmetnem poglavju predstavljajo deleže operaterjev, ki jih v tem primeru opazujemo kot ponudnike storitev na maloprodajnem trgu. Opazovano obdobje kaže spreminjanje tržnih deležev

končnih uporabnikov pri posameznih ponudnikih storitev med letoma 2006 in 2012 po polletjih.

Slika 4: Gibanje tržnih deležev operaterjev glede na število končnih uporabnikov

Vir: APEK, 2013

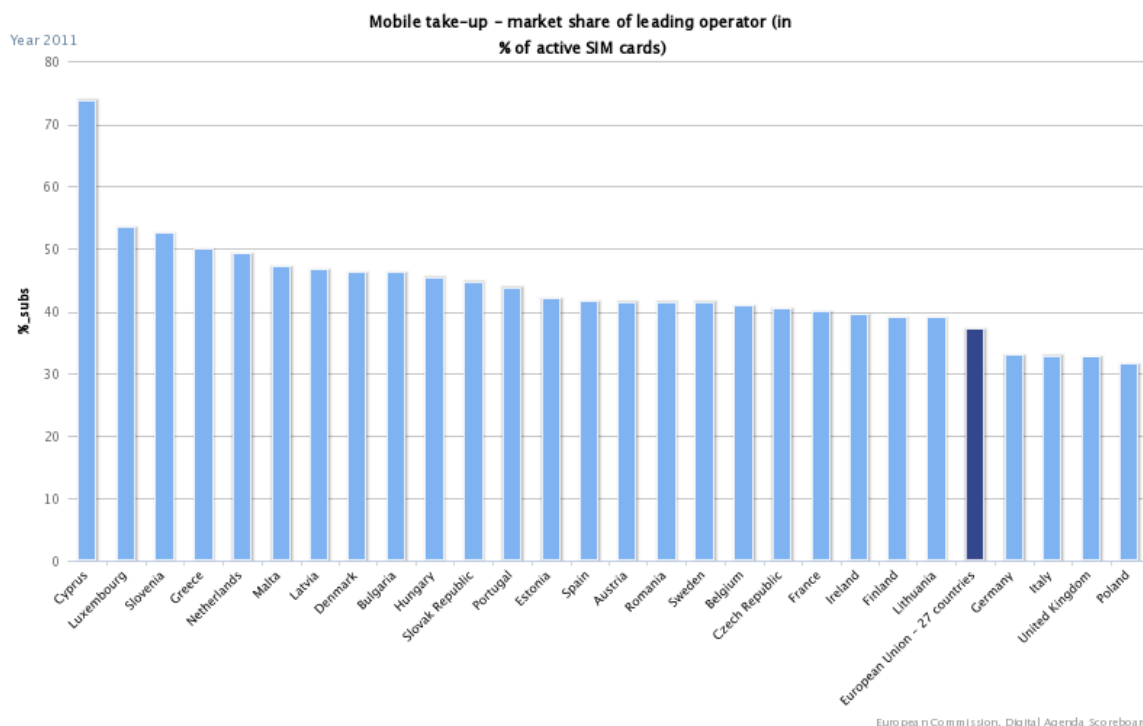
V merjenem obdobju ima vseskozi največji tržni delež končnih uporabnikov v maloprodaji Telekom Slovenije. Njegov maloprodajni tržni delež končnih uporabnikov pa je v merjenem obdobju zabeležil velik padec, iz skoraj 72% v letu 2006, na komaj malo več kot 50% ob koncu merjenega obdobja. Ne glede na to je mogoče ugotoviti, da je tudi gledano na povprečje tržnih deležev vodilnih mobilnih operaterjev v EU, tržni delež Telekoma Slovenije visok. Evropska komisija v okviru spremljanja doseganja ciljev digitalne agende¹⁴ beleži tudi podatke o tržnih deležih vodilnih mobilnih operaterjev 27 držav članic EU. Zadnji razpoložljivi podatki so za leto 2011 in kažejo, da je v EU povprečni tržni delež vodilnega mobilnega operaterja le 37,1%, kar je razvidno iz spodnje slike¹⁵, skozi leta pa upada.

¹⁴ <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/scoreboard>, dostop na dan 12.2.2013

¹⁵ Vir:

[http://scoreboard.lod2.eu/index.php?scenario=1&indicators\[\]=mob_ms+TOTAL_MOB+%25_subs&year=2011&countries\[\]=AT&countries\[\]=BE&countries\[\]=BG&countries\[\]=HR&countries\[\]=CY&countries\[\]=CZ&countries\[\]=DK&countries\[\]=EE&countries\[\]=EU27&countries\[\]=FI&countries\[\]=FR&countries\[\]=DE&countries\[\]=EL&countries\[\]=HU&countries\[\]=IS&countries\[\]=IE&countries\[\]=IT&countries\[\]=LV&countries\[\]=LT&countries\[\]=LU&countries\[\]=MT&countries\[\]=NL&countries\[\]=NO&countries\[\]=PL&countries\[\]=PT&countries\[\]=RO&countries\[\]=SK&countries\[\]=SI&countries\[\]=ES&countries\[\]=SE&countries\[\]=TR&countries\[\]=UK#chart](http://scoreboard.lod2.eu/index.php?scenario=1&indicators[]=mob_ms+TOTAL_MOB+%25_subs&year=2011&countries[]=AT&countries[]=BE&countries[]=BG&countries[]=HR&countries[]=CY&countries[]=CZ&countries[]=DK&countries[]=EE&countries[]=EU27&countries[]=FI&countries[]=FR&countries[]=DE&countries[]=EL&countries[]=HU&countries[]=IS&countries[]=IE&countries[]=IT&countries[]=LV&countries[]=LT&countries[]=LU&countries[]=MT&countries[]=NL&countries[]=NO&countries[]=PL&countries[]=PT&countries[]=RO&countries[]=SK&countries[]=SI&countries[]=ES&countries[]=SE&countries[]=TR&countries[]=UK#chart), dostop na dan 12.2.2013

Slika 5: Tržnih deleži vodilnih mobilnih operaterjev v EU

Vir: EC, 2013

Drugi največji operater mobilne telefonije v Sloveniji, Si.mobil, je konec merjenega obdobja dosegel 29,5% tržni delež, merjeno po številu končnih uporabnikov. Tržni delež Si.mobila je v merjenem obdobju sicer zrasel za dobrih 7 odstotnih točk, vendar pa se je porast njegovega tržnega deleža v zadnjih letih upočasnil.

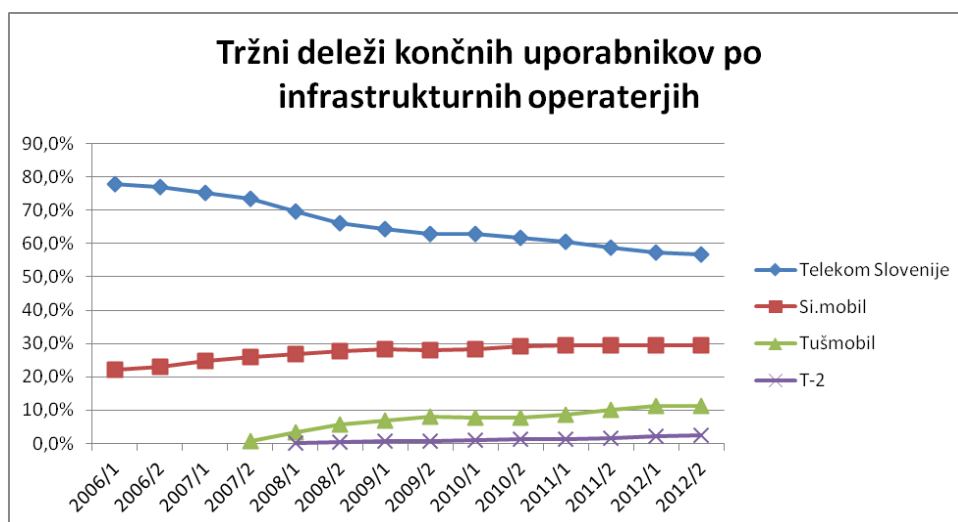
Podobno velja tudi za dva najdlje prisotna ponudnika storitev, ki svojega omrežja za zagotavljanje storitev mobilne telefonije nimata; Izimobil in Debitel in za dostop do svojih končnih uporabnikov uporabljata mobilno omrežje Telekom Slovenije. Skupaj konec merjenega obdobja dosegata skupaj 6,4%, od tega Izimobil konec merjenega obdobja 2,4% in Debitel 4%. Njuni tržni deleži ostajajo v merjenem obdobju v povprečju zelo stabilni, z nekaj vmesnimi nihanjem navzdol ali navzgor. Ne glede na to pa je treba ugotoviti, da je Debitel v merjenem obdobju dosegel najnižji delež končnih uporabnikov prav konec leta 2012. Tržna deleža novih ponudnikov storitev, brez lastnega omrežja, ki sta na trg vstopila leta 2012, Telemach in Teleing, sta seveda še precej nizka. Telemachov je večji in konec leta 2012 znašala 0,1%.

Konec merjenega obdobja je operater Tušmobil dosegel 11,2% tržnega deleža vseh končnih uporabnikov. Tušmobil je skozi merjeno obdobje svoj tržni delež, primerjano z drugimi ponudniki, ves čas najbolj povečeval.

T-2 prav tako ves čas beleži konstantno rast deleža končnih uporabnikov, ki je konec merjenega obdobja dosegla 2,4%, pri čemer je treba poudariti, da T-2 mobilne storitve aktivneje trži šele v zadnjem obdobju. Slednje se mu pri rasti tržnega deleža očitno ustrezno obrestuje.

Pri navedbi tržnih deležev je treba ponovno poudariti, da slednji predstavljajo deleže operaterjev na maloprodajnem trgu. V kolikor bi želeli ugotoviti, kakšnemu deležu vseh končnih uporabnikov posamezni infrastrukturni operaterji zagotavljajo veleprodajno storitev zaključevanja klicev v svojem javnem mobilnem telefonskem omrežju, bi morali maloprodajna tržna deleža Debitela in Izimobila prišteti k tržnemu deležu družbe Telekom Slovenije, tržni delež Telemacha k tržnemu deležu Tušmobil in tržni delež Teleinga k tržnemu deležu T-2. Ti infrastrukturni mobilni operaterji namreč ponudnikom storitev brez lastnega mobilnega omrežja zagotavljajo dostop do slednjega. Navedeno prikazuje spodnja slika.

Slika 6: Gibanje tržnih deležev infrastrukturnih operaterjev glede na število končnih uporabnikov

OPERATER	2006/1	2006/2	2007/1	2007/2	2008/1	2008/2	2009/1	2009/2	2010/1	2010/2	2011/1	2011/2	2012/1	2012/2
Telekom Slovenije	77,9%	76,9%	75,3%	73,6%	69,7%	66,1%	64,3%	63,0%	62,9%	61,7%	60,5%	58,7%	57,2%	56,8%
Si.mobil	22,1%	23,1%	24,7%	25,8%	26,8%	27,8%	28,2%	28,1%	28,2%	29,2%	29,6%	29,5%	29,6%	29,5%
Tušmobil				0,6%	3,4%	5,8%	6,9%	8,1%	7,8%	7,9%	8,6%	10,1%	11,2%	11,3%
T-2				0,1%	0,3%	0,3%	0,6%	0,8%	1,0%	1,3%	1,4%	1,7%	2,1%	2,4%
Skupaj	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

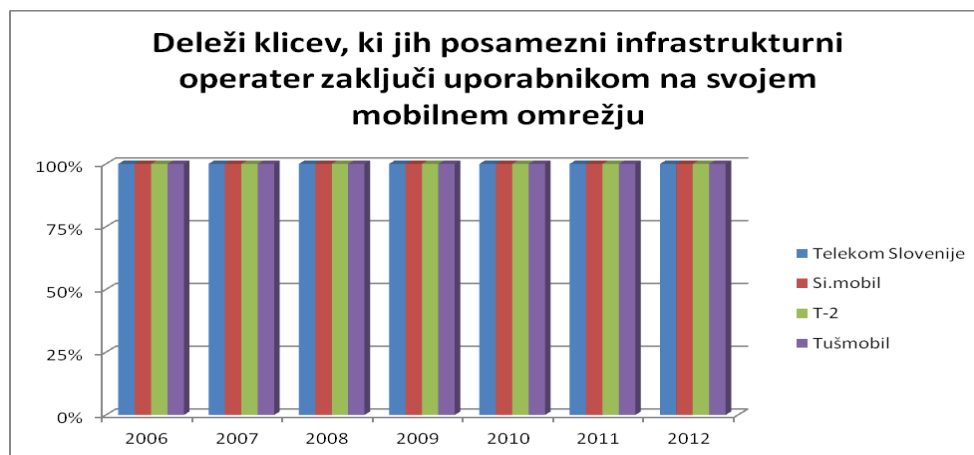
Vir: APEK, 2013

6.3. Deleži zaključenih govornih klicev in prihodkov iz tega naslova

Glede na to, da je trg zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih medoperaterski, torej veleprodajni trg, je bolj od maloprodajnega deleža končnih uporabnikov pomemben delež minut klicev, ki jih posamičen operater zaključi v svojem omrežju.

Pri tem je ključno prav dejstvo, da vsak operater v svojem javnem mobilnem telefonskem omrežju, ne glede na količino prometa, zaključi 100% klicev, ki so bili posredovani h končnim uporabnikom v njegovem javnem mobilnem telefonskem omrežju, saj je edini, ki lahko zaključiti govorne klice uporabnikom svojega omrežja. To pomeni, da je v svojem javnem mobilnem telefonskem omrežju, ki predstavlja posamičen upošteveni trg za zaključevanje klicev, vsak operater, ki zaključuje govorne klice, nujno monopolist s 100% tržnim deležem.

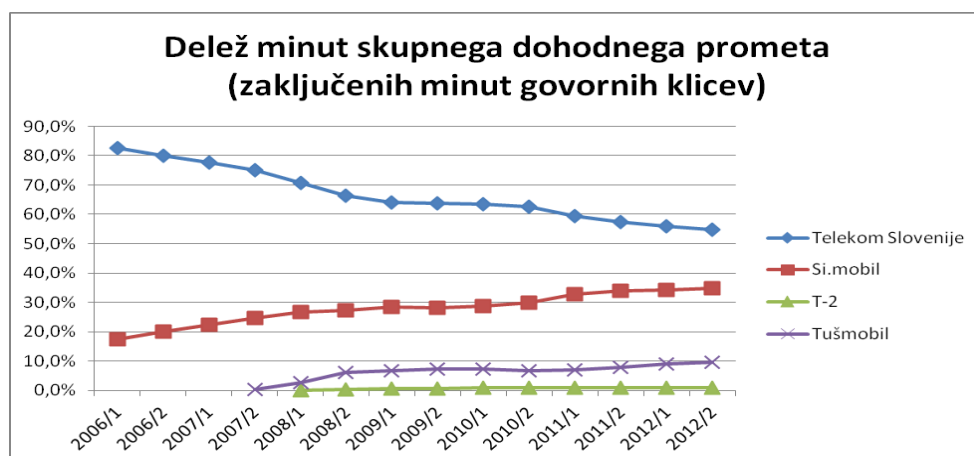
Slika 7: Tržnih deleži infrastrukturnih operaterjev glede na delež klicev, ki jih zaključijo končnim uporabnikom v svojih javnih mobilnih telefonskih omrežjih

Vir: APEK, 2013

Kljub temu pa je primerno pogledati, kakšni so deleži vseh zaključenih minut klicev in prihodkov iz tega naslova, če jih primerjamo med infrastrukturnimi operaterji.

Slika 8: Gibanje deležev minut skupnega dohodnega prometa (zaključenih minut govornih klicev)

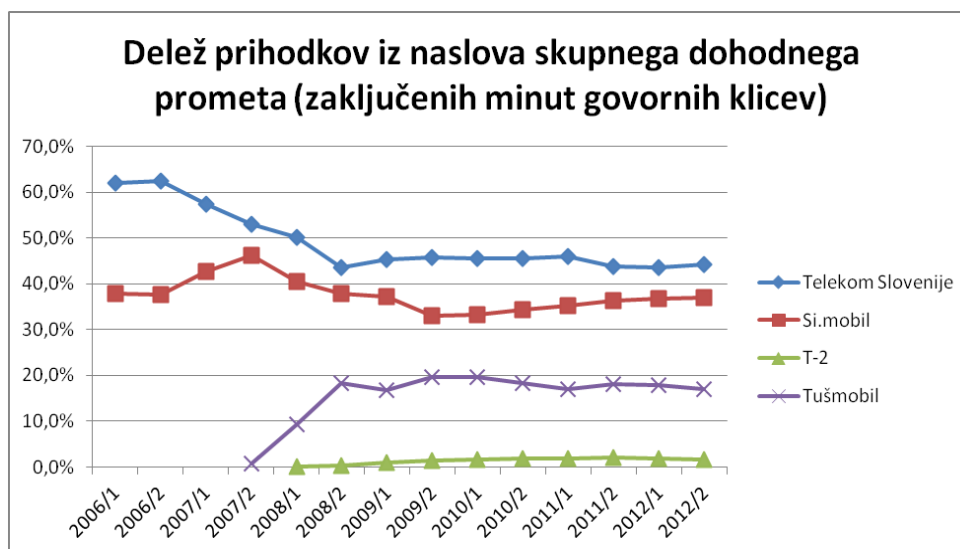
OPERATER	2006/1	2006/2	2007/1	2007/2	2008/1	2008/2	2009/1	2009/2	2010/1	2010/2	2011/1	2011/2	2012/1	2012/2
Telekom Slovenije	82,5%	79,9%	77,6%	75,1%	70,6%	66,4%	64,1%	63,7%	63,3%	62,7%	59,4%	57,4%	55,9%	54,7%
Si.mobil	17,5%	20,1%	22,4%	24,7%	26,7%	27,3%	28,5%	28,2%	28,6%	29,7%	32,8%	34,0%	34,2%	34,8%
T-2					0,0%	0,2%	0,7%	0,7%	0,8%	0,9%	0,9%	0,9%	0,9%	0,9%
Tušmobil				0,2%	2,7%	6,0%	6,7%	7,3%	7,2%	6,7%	6,8%	7,8%	9,0%	9,6%
Skupaj	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: APEK, 2013

Zgornja slika kaže deleže minut vseh zaključenih klicev v omrežju posameznega infrastrukturnega operaterja, torej vsega skupnega dohodnega govornega prometa.

Opazovani deleži prometa zelo sovpadajo s tržnimi deleži končnih uporabnikov posameznega infrastrukturnega operaterja. Še vedno največji delež vseh klicev zaključi Telekom Slovenije, ob tem pa je prav tako očiten velik padec navedenega deleža, ki od začetka do konca merjenega obdobja upade za 27,8 odstotnih točk. Opazovani delež je v merjenem obdobju za 17,3 odstotne točke povečal Si.mobil, ki v letu 2012 zaključil 34,8% vseh zaključenih govornih klicev v Sloveniji. Tudi delež zaključenih minut v omrežjih Tušmobil in T-2, tako kot tudi v primeru Telekoma Slovenije in Si.mobila, precej odraža deleže končnih uporabnikov, ki jim omenjeni operaterji zaključujejo govorne klice. Tušmobil je tako konec merjenega obdobja zaključil skoraj 10% vseh govornih klicev, T-2 pa 0,9%.

Slika 9: Gibanje deležev prihodkov iz naslova skupnega dohodnega prometa (zaključenih minut govornih klicev)

OPERATER	2006/1	2006/2	2007/1	2007/2	2008/1	2008/2	2009/1	2009/2	2010/1	2010/2	2011/1	2011/2	2012/1	2012/2
Telekom Slovenije	62,1%	62,5%	57,4%	53,1%	50,1%	43,6%	45,2%	45,8%	45,5%	45,6%	46,0%	43,7%	43,6%	44,3%
Si.mobil	37,9%	37,5%	42,6%	46,3%	40,5%	37,8%	37,1%	33,1%	33,2%	34,3%	35,1%	36,2%	36,7%	37,0%
T-2					0,0%	0,3%	1,0%	1,5%	1,7%	2,0%	1,8%	2,0%	1,8%	1,7%
Tušmobil				0,7%	9,4%	18,2%	16,7%	19,6%	19,6%	18,2%	17,1%	18,1%	17,9%	17,1%
Skupaj	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vir: APEK, 2013

Deleži prihodkov posameznega infrastrukturnega operaterja iz naslova zaključenega prometa v njihovih javnih mobilnih telefonskih omrežjih so odvisni od količine prometa, ki jo slednji v svojih omrežjih zaključijo in seveda od cene, ki jo ti za posamezno zaključeno minuto klica zaračunajo drugemu operaterju, ki na veleprodaji kupi storitev zaključevanja klicev.

Zgornja slika pokaže, da tako kot deleži samega zaključenega prometa, ki je v veliki meri posledica maloprodajnega tržnega deleža končnih uporabnikov v posameznem omrežju in maloprodajne cenovne politike operaterjev (maloprodajni pogoji klicev v druga omrežja, struktura uporabnikov in podobno), konvergirajo tudi deleži prihodkov iz tega naslova. Slednje je treba v precejšnjem delu pripisati tudi regulatornim ukrepom, še posebej v cenovnem delu. Prav zniževanje veleprodajnih cen zaključevanja klicev s približevanjem stroškovnim cenam in zniževanje faktorjev cenovne asimetrije med operaterji ima za posledico, da se ti tržni deleži približujejo in vse bolj odražajo deleže samega zaključenega prometa. Ukinitev asimetričnih cen zaključevanja klicev med operaterji javnih mobilnih

telefonskih omrežij s 1.1.2013 in uvedba enotnih cen zaključevanja klicev, skladno s trenutno veljavno regulacijo na predmetnem upoštevnom trgu, bo imela za posledico zmanjšanje razlik deležev prihodkov med operaterji, ki bi temeljile na različnih cenah zaključevanja klicev.

Ne glede na opazovane deleže vsega zaključenega prometa glede na posamezne infrastrukturne operaterje, ki ta promet uporabnikom v njihovem omrežju zaključijo, pa je treba ponovno poudariti, da je narava veleprodajnega trga »Zaključevanje govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih (vleprodajni trg)« takšna, da javno telefonsko omrežje vsakega posamičnega operaterja predstavlja svoj ločen upoštevni trg, saj lahko zgolj in edino operater posamičnega javnega mobilnega telefonskega omrežja zaključi klic (iz lastnega ali drugega omrežja) pri končnem uporabniku, ki je uporabnik v omrežju omenjenega operaterja. Kot smo torej že navedli, vsak posamični operater javnega mobilnega telefonskega omrežja tako zaključi vse govorne klice (100%) k svojim uporabnikom, drugi operaterji namreč dostopa do njegovih uporabnikov v njegovem omrežju nimajo.

Tako je vsak posamezni operater javnega mobilnega telefonskega omrežja monopolist s 100% tržnim deležem na trgu zaključevanja klicev v svojem omrežju, ne glede na to, kakšni so sicer njegovi deleži prometa v primerjavi z vsem zaključenim prometom v javnih mobilnih telefonskih omrežjih v Republiki Sloveniji.

7. Merila za presojo pomembne tržne moči

V okviru analize Agencija ugotavlja, ali na posameznem upoštevnom trgu obstaja učinkovita konkurenca. Evropska komisija je sprejela Smernice, ki nacionalnim regulatorjem držav članic EU pomagajo pri ugotavljanju obstoja konkurence na upoštevni trgu in ugotavljanju položaja s pomembno tržno močjo. Iz Smernic izhaja, da je ugotovitev, da na ustreznem trgu obstaja učinkovita konkurenca, enakovredna ugotovitvi, da nobeno podjetje samo ali skupaj z drugim podjetjem nima pomembne tržne moči na tem trgu. Iz tega sledi, da mora nacionalni regulatorni organ v primeru, da ugotovi, da na ustreznem trgu ni učinkovite konkurence, določiti operaterja oziroma operaterje s pomembno tržno močjo na tem trgu in naložiti ustrezne obveznosti ali pa ohraniti ali spremeniti take obveznosti, kjer že obstajajo. Agencija je na podlagi 98. člena ZEKom-1 zavezana, da pri določanju pomembne tržne moči ravna skladno z zakonodajo EU in dosledno upošteva smernice Evropske komisije, ki urejajo tržno analizo in določitev pomembne tržne moči na področju elektronskih komunikacijskih omrežij in storitev.

Definicija operaterja s pomembno tržno močjo je v ZEKom-1 določena v prvem odstavku 95. člena. Iz določila izhaja, da ima operater pomembno tržno moč, če ima sam ali skupaj z drugimi operaterji na določenem upoštevnom trgu položaj, enakovreden prevladujočemu položaju, torej tak ekonomski vpliv, da mu omogoča znatno samostojnost nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom.

Za razliko od naknadnega (*ex post*) nadzora, pri katerem se s pomočjo uporabe pravil splošnega konkurenčnega prava s strani organa pristojnega za varstvo konkurence ugotavlja zloraba prevladujočega položaja, se z vnaprejšnjo oziroma predhodno (*ex ante*) regulacijo, ki jo na področju elektronskih komunikacij opravlja Agencija, izboljšujejo oziroma vzpostavljajo konkurenčne razmere na ne dovolj konkurenčnem trgu z namenom hitrejšega razvoja in vzpostavitve konkurence.

7.1. Kriteriji za analizo upoštevnega trga 7

Skladno s 95. členom ZEKom-1 se za operaterja domneva, da ima pomembno tržno moč, če bodisi samostojno ali skupaj z drugimi uživa položaj, ki je enakovreden prevladujočemu položaju, to pomeni položaj gospodarske moči, ki mu omogoča, da ravna v precejšnji meri neodvisno od konkurentov, strank in končno tudi od porabnikov. Kriterije za določanje pomembne tržne moči, ki pa niso kumulativne narave, opredeljujejo Smernice komisije, v 96. členu pa tudi ZEKom-1, ob tem pa je po Smernicah in ZEKom-1 Agenciji prepuščena odločitev, katera merila so glede na specifično posameznega upoštevnega trga najbolj primerna in jih bo pri presoji uporabila. Agencija je za ugotavljanje pomembne tržne moči na predmetnem upoštevnom trgu uporabila naslednja merila, ki so skladna s Smernicami in 96. členom ZEKom-1:

- tržni delež operaterja na upoštevnom trgu in spreminjanje njegovega tržnega deleža na upoštevnom trgu v daljšem obdobju;
- ovire za vstop na upoštevni trg in vpliv na potencialno konkurenco na tem trgu;
- vpliv velikih uporabnikov na moč operaterja (izravnalna kupna moč).

Agencija drugih meril ni preverjala, saj vsled dejstva, da merila niso kumulativne narave in ob specifični predmetnega upoštevnega trga ter pomembnosti zgoraj navedenih meril, uporaba drugih kriterijev v nobenem primeru ne bi mogla dati drugačnih rezultatov in ugotovitev.

7.1.1. Tržni deleži operaterjev naupoštevem trgu in spreminjanje slednjih

Čeprav visok, tržni delež sam zase še ni nujno zadosten pogoj za določitev pomembne tržne moči ali njen nedvomen pokazatelj, je vendar pomemben indikator, da ta na določenemupoštevem trgu lahko obstaja. Navedeni kriterij je po mnenju Agencije relevanten, saj so za veleprodajni trg zaključevanja klicev značilni ne le visoki, temveč kar 100% tržni deleži, ki so prisotni skozi celotno časovno obdobje.

Kot izhaja tudi iz 75. odstavka *Smernic Komisije o analizi trga in oceni znatne tržne moči v skladu z ureditvenim okvirom Skupnosti za elektronska komunikacijska omrežja in storitve, 2002/C 165/03*, je izračun tržnih deležev izhodiščna točka za ugotavljanje ali naupoštevem trgu obstaja konkurenca oziroma ali ima določen operater pomembno tržno moč, torej tak ekonomski vpliv, da mu omogoča znatno mero samostojnosti nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom. Komisija v Smernicah navaja, da so v skladu z uveljavljeno sodno prakso tržni deleži, večji od 50% že sami po sebi, razen v izjemnih primerih, dokaz obstoja prevladujočega položaja. Še posebej, če ti skozi daljše časovno obdobje pri posameznem podjetju ostanejo nespremenjeni in se ne nižajo. Vsekakor je treba tržni delež posameznega podjetja gledati v povezavi z ostalimi kriteriji ocenjevanja.

Priupoštevem trgu zaključevanja klicev v posamičnih javnih mobilnih omrežjih je že večkrat omenjena specifičnost ta, da ima vsak od operaterjev, ki zaključuje klice v svojem omrežju za svoje končne uporabnike, pri zaključevanju klicev v lastnem omrežju nujno 100% tržni delež, saj je edini, ki lahko dostopi do končnih uporabnikov na svojem mobilnem omrežju. Na individualnem trgu (posamičnem javnem mobilnem omrežju) obstaja torej le en ponudnik, ki ima na takšnem individualnem veleprodajnem trgu absolutni monopol. V posamičnem javnem mobilnem omrežju Telekom Slovenije, je ta ponudnik Telekom Slovenije, ki zaključuje 100% delež klicev, ki so namenjeni končnim uporabnikom na njegovem omrežju; v posamičnem javnem mobilnem omrežju Si.mobil, je ta ponudnik Si.mobil, ki zaključuje 100% delež klicev, ki so namenjeni končnim uporabnikom na njegovem omrežju, v posamičnem javnem mobilnem omrežju Tušmobil, je ta ponudnik Tušmobil, ki zaključuje 100% delež klicev, ki so namenjeni končnim uporabnikom na njegovem omrežju in v posamičnem javnem mobilnem omrežju T-2 je ta ponudnik T-2, ki zaključuje 100% delež klicev, ki so namenjeni končnim uporabnikom na njegovem omrežju.

Kot je bilo že ugotovljeno, se 100% tržni deleži zaključevanja klicev posamičnih operaterjev javnih mobilnih telefonskih omrežij skozi čas ne spreminjajo, narava in specifičnosti tega veleprodajnegaupoštevnega trga pa spreminjanja 100% tržnih deležev posameznih operaterjev, v smislu nižanja tržnih deležev, ne omogoča, kar pomeni, da je njihov monopol ter prevladujoči položaj, ki jim omogoča znatno samostojnost nasproti konkurentom, uporabnikom in potrošnikom, na predmetnem trgu stalen in neizogiben.

100% tržni delež in monopolni položaj, ki ga imajo za zaključevanje klicev na posamičnih omrežjih Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, kažejo na pomembno tržno moč omenjenih podjetij, ki jo vsak zase uživajo na posamičnemupoštevem trgu.

7.1.2. Ovire za vstop naupoštevni trg in vpliv na potencialno konkurenco na tem trgu

Morebitni vstop na trg, bodisi da nov ponudnik vstopa na dolgi rok, bodisi za krajši čas, je en izmed glavnih pritiskov potencialnih konkurentov na obstoječe podjetje. Možnost vstopa na trg se zmanjša s postavljanjem ovir za vstop. Na splošno je mogoče ugotoviti, da so ovire za vstop na trg ključnega pomena, saj so predpostavka za dolgoročno odsotnost učinkovite

konkurence na trgu. Vstopne ovire obstajajo tudi, kadar so za prodor na določen trg potrebne velike naložbe in načrtovanje zmogljivosti v daljšem časovnem obdobju, da bi bile donosne.

Ovire za vstop naupoštevni trg so dejavnik, ki onemogočajo ali postavljajo na slabše mesto morebitne nove ponudnike naupoštevem trgu. Novi ponudniki se ob vstopu na trg srečujejo z ovirami, ki jih za uveljavljene ponudnike, ki na trgu delujejo dlje časa, ali so celo vanj vstopili prvi, ni. Ovire za vstop na trg so lahko pravne oz. regulatorne, strukturne in strateške. Ovire za vstop naupoštevni trg so relevantno merilo določanja pomembne tržne moči.

Pravne oz. regulativne ovire so lahko posledica varovanja pravnega reda.

Strukturne ovire obstajajo, če pri danem povpraševanju stanje tehnologije in obstoječa struktura stroškov povzročata asimetrične pogoje med prvim vstopnikom (monopolistom) in operaterji, ki želijo vstopiti na trg ali pa so že vstopili v kasnejši fazi.

Ker predstavljajo posamična omrežja, ki jih upravljajo Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 štiri ločene upoštevne trge pod izključnim nadzorom navedenih operaterjev, ne obstaja nikakršna možnost, da bi drugi operaterji vstopili na enega ali več izmed navedenih štirih upoštevni trgov zaključevanja klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih. Ovire za vstop na trg so torej povsem nepremostljive, razen kolikor bi operater zavestno omogočil dostop drugih operaterjev do njegovih ključnih omrežnih elementov (na primer dostop do radijskega dela, komutacijskih centrov, HLR, VLR) in lastnih SIM kartic s tehnologijo, ki bi omogočala izbiro klicanega operaterja pri posameznem končnem uporabniku. Taka odločitev v luči dejstva, da operater želi ohraniti nadzor nad svojimi uporabniki, ni realna, zato novi operaterji, ki bi lahko na posamičnem upoštevem trgu predstavljali konkurente, na tak posamični upoštevni trg ne morejo vstopiti, kar pomeni, da so ovire za vstop na enega izmed štirih predmetnih upoštevni trgov nepremostljive.

Nepremostljive vstopne ovire za vstop na posamične upoštevne trga za zaključevanje klicev in izključena možnost vzpostavitve konkurence na posamičnem upoštevem trgu vzpostavljajo monopolni položaj, ki ga imajo za zaključevanje klicev na posamičnih omrežjih Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 ter tudi po tem kriteriju kažejo na pomembno tržno moč omenjenih podjetij, ki jo uživajo vsak zase na posamičnem upoštevem trgu.

7.1.3. Vpliv velikih uporabnikov na moč operaterja - izravnalna kupna moč

Prisotnost kupcev s pogajalsko močjo lahko omeji ponudnikovo možnost, da bi se obnašal neodvisno od trga. Takšna izravnalna kupna moč je lahko posledica kupčevega obsega oziroma velikosti, količine storitve, ki jo kupuje ali kompenzacijskega faktorja. Kjer so torej kupci zadosti veliki in imajo zadosti moči, se lahko racionalno odzovejo na vsak poskus za zvišanje cen prodajalca in temu ustrezno poskušajo zadostiti potrebe pri drugih dobaviteljih ali ponudnikih.

Predmetni upoštevni trg zaključevanja klicev v posamičnih javnih mobilnih omrežjih kaže na odsotnost možnosti uveljavljanja pomembne tržne moči na strani povpraševanja, saj dejstvo, da je vsak operater monopolist na lastnem upoštevem trgu, na katerem obstajajo nepremostljive vstopne ovire, izključuje možnost uveljavljanja izravnalne kupne moči na strani povpraševanja, ki se lahko posledično konča v nepovezljivosti uporabnikov operaterjev.

Dejstvo, da je vsak operater monopolist na lastnem upoštevnom trgu, na katerem obstajajo nepremostljive vstopne ovire, izključuje možnost uveljavljanja izravnalne kupne moči in kaže na pomembno tržno moč podjetij Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, ki jo uživajo vsak zase na posamičnem upoštevnom trgu.

7.2. Sklep o ugotovitvi operaterjev s pomembno tržno močjo na upoštevnom trgu 7

Agencija je na podlagi presoje kriterijev za ugotavljanje obstoja pomembne tržne moči:

- tržni delež operaterja na upoštevnom trgu in spreminjanje njegovega tržnega deleža na upoštevnom trgu v daljšem obdobju;
- ovire za vstop na upoštevni trg in vpliv na potencialno konkurenco na tem trgu;
- vpliv velikih uporabnikov na moč operaterja (izravnalna kupna moč),

ugotovila, da 100% tržni delež, nepremostljive vstopne ovire za vstop na posamične upoštevne trga za zaključevanje klicev in izključena možnost vzpostavitve konkurence na posamičnem upoštevnom trgu vzpostavljajo monopolni položaj, ki ga imajo za zaključevanje klicev na posamičnih omrežjih, kjer je izključena tudi možnost uveljavljanja izravnalne kupne moči, kaže na pomembno tržno moč podjetij Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, ki jo uživajo vsak zase na posamičnem upoštevnom trgu.

Agencija skladno z ugotovitvami v poglavju 7.1. in definiranimi upoštevniimi trgi v poglavju 5.4. pričujejoče analize ugotavlja, da je na:

- **upoštevnom trgu zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe Telekom Slovenije d.d. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg) operater s pomembno tržno močjo družba Telekom Slovenije d.d.;**
- **upoštevnom trgu zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe Si.mobil d.d. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg) operater s pomembno tržno močjo družba Si.mobil d.d.;**
- **upoštevnom trgu zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe Tušmobil d.o.o. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg) operater s pomembno tržno močjo družba Tušmobil d.o.o.;**
- **upoštevnom trgu zaključevanja govornih klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju družbe T-2 d.o.o. na celotnem ozemlju Republike Slovenije (medoperaterski trg) operater s pomembno tržno močjo družba T-2 d.o.o.**

8. Predlagane obveznosti na upoštevnom trgu 7

Agencija v nadaljevanju ugotavlja in predlaga, katere obveznosti bi bile ne posameznih predmetnih upoštevnihih trgov za operaterje Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, kot operaterje s pomembno tržno močjo, primerne, nujne in sorazmerne za preprečevanje obstoječih oziroma potencialnih motenj na trgu in jih je mogoče naložiti na podlagi ZEKom-1.

Prvi in drugi odstavek 101. člena ZEKom-1 določata, da Agencija, če na podlagi analize upoštevnehih trgov ugotovi, da ta ni dovolj konkurenčen, z odločbo določi operaterja ali operaterje s pomembno tržno močjo na tem trgu in mu/jim z odločbo naloži vsaj eno izmed obveznosti iz 102. do vključno 107. člena ZEKom-1, pri čemer mora upoštevati načelo sorazmernosti in ga ustrezno utemeljiti.

ZEKom-1 od 102. do 107. člena predvideva naslednje možne obveznosti operaterja s pomembno tržno močjo:

- obveznost zagotavljanja preglednosti;
- obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja;
- obveznost ločitve računovodskih evidenc;
- obveznost dopustitve operatorskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe;
- obveznost cenovnega nadzora in stroškovnega računovodstva;
- obveznost regulacije maloprodajnih cen.

Agencija v nadaljevanju ugotavlja in predlaga, da se z odločbami, skladno s 101. členom ZEKom-1, operaterjem javnih mobilnih telefonskih omrežij: Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, na podlagi ugotovitev iz analize in skladno z določili ZEKom-1, naloži naslednje obveznosti:

- obveznost dopustitve operatorskega dostopa do določenih omrežnih zmogljivosti in njihove uporabe (v nadaljevanju: obveznost dopustitve operatorskega dostopa),
- obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja (nediskriminatornost),
- obveznost zagotavljanja preglednosti (transparentnost) in
- obveznost cenovnega nadzora.

8.1. Obveznost dopustitve operatorskega dostopa

Agencija lahko z odločbo, skladno z določbami 105. člena ZEKom-1, naloži operaterju s pomembno tržno močjo obveznost, da ugotovi vsem razumnim zahtevam za operatorski dostop in uporabo določenih omrežnih elementov in povezanih zmogljivosti. Pri tem lahko Agencija naloži tudi dodatne pogoje, da se zagotovi poštenost, razumnost in pravočasnost izpolnitve obveznosti.

Agencija mora naložiti tak ukrep zlasti, kadar oceni, da bi zavrnitev operatorskega dostopa ali nerazumni pogoji, ki bi imeli podoben učinek, ovirali vzpostavitev zadostne konkurenčnosti trga ali da ne bi bili v interesu končnih uporabnikov. Z naložitvijo navedene obveznosti se želi preprečiti dejanja, ki preprečujejo konkurenco in niso cenovne narave.

Operaterji javnih mobilnih telefonskih omrežij Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 imajo monopol pri zaključevanju govornih klicev vsak v svojem omrežju, kar jim omogoča sprejemanje odločitev povsem neodvisno od ravnanj ostalih udeležencev na trgu ter jim omogoča, da preprečijo, zavlačujejo z vzpostavitvijo ali drugače omejujejo ali omejijo

operatorski dostop ostalim operaterjem. Le z medomrežno povezavo pa lahko ostali operaterji dostopajo do končnih uporabnikov na njihovem omrežju. Operatorski dostop bi lahko preprečevali ali omejevali tudi s postavitvijo tehničnih ali ekonomskih pogojev in podobnim. V primeru opustitve te obveznosti, dostop do njihovih končnih uporabnikov lahko posledično ne bi bil mogoč, ali pa bi bil mogoč v omejenem obsegu.

Ta obveznost je zato nujna, da se zagotovi povezljivost omrežij, ki imajo svoje končne uporabnike in posledično komunikacija med slednjimi. Zato Agencija ugotavlja, da je treba Telekomu Slovenije, Si.mobilu, Tušmobilu in T-2 na podlagi 105. člena ZEKom-1 naložiti obveznost sklenitve medomrežne povezave z zainteresiranimi operaterji, na razumno zahtevo.

Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 se morajo v dobri veri pogajati z vsemi operaterji, ki zahtevajo operatorski dostop. Agencija meni, da je ta ukrep nujno in učinkovito sredstvo, ki omogoča medomrežno povezovanje kot nujni pogoj za dostop do končnih uporabnikov vseh operaterjev s pomembno tržno močjo in s tem zagotovitev razvoja notranjega trga in zaščite interesov končnih uporabnikov.

Poleg tega Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 ne smejo zavrniti že odobrenega operatorskega dostopa do zmogljivosti. Agencija je prepričana, da je ta obveznost nujna, saj bi zavrnitev že odobrenega dostopa pomenila onemogočanje operatorskega dostopa, kar bi imelo za posledico, da bi moral zavrnjeni operater iskati alternativno pot za dostop do končnih uporabnikov operaterja s pomembno tržno močjo na tem omrežju, ki pa, kot je pokazala pričujoča analiza, ne obstaja. Pri tem naj posamezni operaterji s pomembno tržno močjo sledijo *Priporočilu o ravnanju operaterjev v primeru nerazumnih zahtev za operatorski dostop*¹⁶, ki ga je izdala Agencija.

Agencija ugotavlja, da je treba zaradi preprečitve morebitnega zavlačevanja pri medomrežnem povezovanju na strani operaterjev s pomembno tržno močjo za zaključevanje klicev, kot dodaten pogoj naložiti tudi roke za vzpostavitev medomrežne povezave. Agencija tudi na podlagi dosedanje dolgoletne prakse ugotavlja, da je primeren rok za vzpostavitev delujoče medomrežne povezave za zaključevanje prometa največ 30 dni od prejema popolne razumne zahteve operaterja, ki vsebuje in upošteva vse elemente, kot so določeni v vzorčni ponudbi, ki jo ima operater s pomembno tržno močjo objavljeno na svojih spletnih straneh in katere objava izhaja iz nadaljnjih obveznosti preglednosti, utemeljenih v naslednjem poglavju.

Agencija je ugotovila, da so naložene obveznosti sorazmerne in nujne glede na koristi pri vzpostavljanju učinkovite konkurence na trgu, pri tem pa operaterjem ne predstavljajo dodatnih nesorazmernih obremenitev, ne s tehničnega, ne z ekonomskega vidika, niti ne iz vidika izvedljivosti. Operatorski dostop v obliki medomrežne povezave neposredno medomrežno povezanima operaterjema medsebojno in v obe smeri omogoča, da dostopata do končnih uporabnikov drug drugega. Prav tako so obveznosti nujne in sorazmerne z vidika varstva dolgoročne konkurence in zaščite končnih uporabnikov ter njihove povezljivosti in le z njihovimi naložitvami se lahko slednje tudi zagotovo doseže. Opustitev obveznosti bi namreč neposredno negativno vplivala tudi na konkurenco na maloprodajnem trgu, saj bi se lahko v njeni odsotnosti zgodilo, da uporabniki med sabo ne bi bili povezani in ne bi mogli komunicirati. Omenjene obveznosti, ki edine zagotavljajo povezljivost med koncema (*end to end connectivity*) in so v EU brez izjeme naložene vsem operaterjem s pomembno tržno močjo na področju zaključevanja klicev v javnih mobilnih telefonskih omrežjih za

¹⁶ <http://www.apek.si/priporocilo-o-ravnanju-operaterjev-v-primeru-nerazumnih-zahtev-za-operatorski-dostop>, dostop na dan 14.2.2013.

zagotavljanje storitev, morajo operaterji Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 izpolniti takoj od njihove naložitve. Ta obveznost je bila navedenim operaterjem naložena že z zadnjimi regulatornimi odločbami in v obliki, kot je predlagana, ne presega okvira njihovih dosedanjih obveznosti, kar še dodatno utemeljuje njeno sorazmernost.

8.2. Obveznost enakega obravnavanja

103. člen ZEKom-1 je določa, da lahko Agencija operaterju s pomembno tržno močjo naloži obveznost zagotavljanja enakega obravnavanja v zvezi z medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom.

Z naložitvijo obveznosti se zagotavlja zlasti, da operater s pomembno tržno močjo postavlja enakovredne pogoje medomrežnega povezovanja oziroma operatorskega dostopa v enakovrednih okoliščinah za druge operaterje, ki zagotavljajo enakovredne storitve, ter zagotavlja drugim operaterjem enako kakovostne storitve in informacije v zvezi z medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom pod enakimi pogoji kot za svoje storitve ali storitve svojih hčerinskih podjetij ali partnerskih podjetij. Sama naložitev obveznosti dopustitve operatorskega dostopa ni zadosten ukrep, ker lahko operater s pomembno tržno močjo svoj prevladujoči položaj na predmetnem upoštevem trgu in svojo pomembno tržno moč uveljavlja tudi na druge načine, kot zgolj z enostavnim odrekamjem medomrežnega povezovanja oziroma operatorskega dostopa. Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 lahko imajo vsak zase ekonomski interes za določena ravnanja kot so: cenovna diskriminacija, zagotovitev produktov ali storitev v slabši kvaliteti ali obsegu, preprečitev dostopa do določenih nujnih informacij v zvezi z medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom, zakasnitev pri zagotavljanju informacij, ali določitev drugih neprimernih, ne nujnih ali neobveznih pogodbenih pogojev (tehničnih in komercialnih). Vse to se odraža kot ovire za vstop na trg. Informacije in storitve, ki jih Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 zagotavljajo ostalim operaterjem, morajo biti zato podane v enakem času in biti enake kakovosti, kot jih zagotavljajo zase oziroma za svoj vertikalno povezani del, ki ponuja maloprodajne storitve. Prav tako morajo biti enaki tudi vsi ostali pogoji medomrežnega povezovanja oziroma operatorskega dostopa. Da se zagotovi navedeno, pa je nujno, da so vsi pogoji (tehnični in komercialni) za medomrežno povezovanje oziroma operatorski dostop jasni, transparentni in znani vnaprej.

Zaradi navedenega Agencija za Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 predlaga naložitev obveznost enakega obravnavanja, v okviru katere morajo zagotoviti enake pogoje v enakovrednih okoliščinah za vse operaterje in jim morajo nuditi storitve in informacije v zvezi z medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom pod enakimi pogoji in enake kvalitete kot za svoje lastne storitve.

Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 lahko kot OPTM narekujejo pogoje zaključevanja klicev v lastnem omrežju in bi lahko z diskriminatornim obnašanjem postavili sebe ali določenega drugega operaterja v boljši položaj naproti ostalim. Na enak način bi lahko pri nujenju storitev zaključevanja govornih klicev diskriminirali druge operaterje nasproti svojemu vertikalno integriranemu delu, ki deluje v smislu maloprodajnega nudenja javnih mobilnih telefonskih storitev svojim končnim uporabnikom. V tem primeru bi prišlo do izkrivljanja konkurence, omejena ali onemogočena bi lahko bila možnost izvajanja povezljivosti med koncema in posledično konkurenčno delovanje na maloprodajnem trgu.

Operaterjem Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 je po ugotovitvah Agencije treba na podlagi 103. člena ZEKom-1 v okviru obveznosti enakega obravnavanja naložiti tudi obveznost, v okviru katere morajo z vidika zaračunavanja cene zaključevanja govornih klicev

v svojem omrežju enako obravnavati govorne klice ne glede na izvor klica (fiksno ali mobilno omrežje), skladno z določitvijo upoštevnega trga zaključevanja klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih. Zato morajo Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 drugim operaterjem zaračunavati veleprodajne cene za zaključevanje klicev v svojem posamičnem javnem mobilnem omrežju po načelu enakega obravnavanja, kar pomeni, da morajo biti te veleprodajne cene enake tako za vse druge neposredno medomrežno povezane operaterje na notranjem trgu, torej na ravni EU, kot za lastni vertikalno integrirani del podjetja, ki v sklopu podjetja nudi maloprodajne storitve ter hčerinska ali partnerska podjetja. Stroškovno razlika v ceni namreč ni z ničemer upravičena, zato se mora za doseg dolgoročne konkurenčnosti in zaščito končnih uporabnikov naložiti obveznost enakega obravnavanja vseh neposredno medomrežno povezanih operaterjev na notranjem trgu EU, čemur mora Agencija prispevati in to zagotoviti skladno s 196. členom ZEKom-1.

Predlagane obveznosti enakega obravnavanja so nujen in sorazmeren ukrep za doseg dolgoročne konkurenčnosti in zaščite vseh končnih uporabnikov, ki jih ni mogoče doseči na drugačen način, operaterjem pa enako obravnavanje, glede na koristi, ki jih za obči javni interes predstavlja, v ničemer ne prinaša dodatnih obremenitev. Agencija obenem ugotavlja, da je bila obveznost enakega obravnavanja v EU brez izjeme naložena vsem operaterjem s pomembno tržno močjo na področju zaključevanja klicev v javnih mobilnih telefonskih omrežjih. Ta obveznost je bila navedenim operaterjem naložena že z zadnjimi regulatornimi odločbami in v obliki, kot je predlagana, ne presega okvira njihovih dosedanjih obveznosti, kar še dodatno utemeljuje njeno sorazmernost.

8.3. Obveznost zagotavljanja preglednosti

Agencija lahko na podlagi prvega, drugega in tretjega odstavka 102. člena ZEKom-1 naloži operaterju s pomembno tržno močjo, da zagotavlja preglednost glede medomrežnega povezovanja oziroma operatorskega dostopa tako, da od njega zahteva razkritje določenih informacij v zvezi medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom, kot so računovodske informacije, tehnične specifikacije, značilnosti omrežja, pogoje izvedbe in uporabe, cene in vse pogoje, ki omejujejo dostop do oziroma uporabo storitev in aplikacij. Agencija lahko natančneje določi, katere informacije naj bodo razkrite in kako.

ZEKom-1 v tretjem odstavku 102. člena Agenciji omogoča, da od operaterja s pomembno tržno močjo, ki mu je naložena tudi obveznost enakega obravnavanja, zahteva, da objavi vzorčno ponudbo za medomrežno povezovanje oziroma operatorski dostop, ki mora biti dovolj razčlenjena, da drugim operaterjem, ki hočejo pri operaterju s pomembno močjo na predmetnem upoštevne trgu določeno storitev v zvezi z medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom, ni treba plačati zmožljivosti, ki niso nujne za zahtevano storitev. Slednje preprečuje mehanizme, s katerimi bi operater s pomembno tržno močjo pri medomrežnem povezovanju z dodatnimi neutemeljenimi tehničnimi ali komercialnimi pogoji omejeval in oteževal medomrežno povezovanje. Vzorčna ponudba mora biti sestavljena tako, da opiše storitve, ki jih operater s pomembno tržno močjo ponuja v zvezi z medomrežnim povezovanjem oziroma operatorskim dostopom in razčlenjena na komponente v skladu s tržnimi potrebami ter povezanimi pogoji, vključno s cenami, Agencija pa sme zahtevati njeno spremembo, če ne ustreza zakonskim določbam, ali določbam odločbe, s katero je bila naložena.

Agencija ugotavlja, da je treba operaterjem Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 skupaj z obveznostma medomrežnega povezovanja oziroma operatorskega dostopa in enakega obravnavanja nujno naložiti tudi obveznost zagotavljanja preglednosti, vključno z objavo vzorčne ponudbe za medomrežno povezovanje oziroma operatorski dostop, saj gre

pri tovrstnem operaterskem dostopu oziroma medomrežnem povezovanju za tehnično kompleksno storitev, ki je hkrati povezana z neposrednimi stroški in cenami takšne medomrežne povezave. Izvajanje obveznosti medomrežnega povezovanja pod pogoji enakega obravnavanja je v tem primeru mogoče le s hkratnim transparentnim prikazom vseh informacij in pogojev, tehničnih in komercialnih, za dostop do omrežja oziroma medomrežnega povezovanja. Zainteresiranim operaterjem, ki se želijo medomrežno povezati s Telekomom Slovenije, Si.mobilom, Tušmobilom in T-2, samo razkritje določenih informacij ne bi bilo dovolj, zato je nujna objava ustrezne vzorčne ponudbe, ki vsebuje po pravni naravi splošne pogoje poslovanja. Ta vzorčna ponudba mora biti dovolj razčlenjena, tako da operaterjem, ki želijo medomrežno povezavo ni treba nabavljati in plačati zmogljivosti, ki niso nujne za izvedbo zahtevane storitve. V takšni vzorčni ponudbi morajo biti opisane storitve, ki jih operater s pomembno tržno močjo ponuja, razčlenjene na komponente v skladu s tržnimi potrebami, ter z njimi povezani pogoji, vključno s cenami. Operaterji Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 morajo svoje vzorčne ponudbe objaviti na svojih spletnih straneh na transparentnem in enostavno dosegljivem mestu.

Hkrati Agencija ugotavlja in predlaga, da je družbam Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 treba naložiti obveznost, v skladu s katero morajo Agencijo neposredno pisno obvestiti o vseh nameravanih spremembah vzorčne ponudbe najkasneje 30 dni pred uveljavitvijo sprememb, skupaj z obrazložitvijo spremembe. Nameravane spremembe bodo morale družbe istočasno objaviti tudi na svojih spletnih straneh. S tem se ostalim operaterjem in Agenciji omogoči, da se pravočasno odzovejo na morebitne spremembe vzorčne ponudbe, ki bi na primer za medomrežno povezovanje postavljala nepotrebne dodatne pogoje ali diskriminirale določene operaterje.

Agencija ocenjuje, da bi se v praksi lahko zgodilo, da bi Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil ali T-2 posameznim operaterjem pri pogajanjih ponujali različne pogoje za operaterski dostop v obliki medomrežnega povezovanja, v primeru, da jim ne bi bila naložena obveznost objave vzorčne ponudbe. Objava vzorčne ponudbe je glede na navedeno sorazmeren ukrep, saj prispeva k transparentnemu delovanju družb Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, hkrati pa le dopolnjuje naloženi obveznosti dostopa in enakega obravnavanja. Le z objavo vzorčne ponudbe se lahko namreč učinkovito prepreči nastajanje ovir za vstop na trg ali ovir, ki bi lahko nastopile ob zahtevi po dostopu do omrežnih elementov za medomrežno povezovanje. S tem se olajša vstop na trg novim operaterjem in delovanje obstoječim ter zagotovi učinkovito konkurenco pri zagotavljanju elektronskih komunikacijskih omrežij in elektronskih komunikacijskih storitev na sicer monopolnih upoštevni trgih zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih. Za delovanje in razvoj tega upoštevnega trga je nujno, da operaterji poznajo pravila, pod katerimi se zaključujejo govorni klici v posamično javno mobilno telefonsko omrežje, saj ni nobenega drugega načina, s katerim bi se lahko zagotovila komunikacija s končnimi uporabniki posameznega omrežja. Predvsem je to pomembno zaradi nepremostljivih vstopnih ovir na trg.

Glede na zgoraj navedeno Agencija predlaga, da se Telekomu Slovenije, Si.mobilu, Tušmobilu in T-2, na podlagi 102. člena ZEKom-1 naloži obveznost preglednosti, na podlagi katere morajo v obliki vzorčne ponudbe za operaterski dostop v obliki medomrežnega povezovanja objaviti vse pogoje (tehnične specifikacije, cene in druge pogoje), ki jih je treba izpolniti za dostop do njihovega omrežja in sicer takoj od naložitve te obveznosti. Navedena obveznost, vključno s predlaganim časovnim okvirjem je sorazmerna in ne more predstavljati nesorazmernega bremena, saj imajo vsi štirje operaterji svojega javnega mobilnega telefonskega omrežja takšne vzorčne ponudbe že objavljene na podlagi obstoječih regulatornih obveznosti na posamičnih predmetnih upoštevni trgih.

8.4. Obveznosti cenovnega nadzora

Na podlagi 106. člena ZEKom-1 lahko Agencija operaterju omrežja s pomembno tržno močjo naloži obveznost v zvezi s pokrivanjem stroškov in kontrolo cen, vključno z obveznostmi glede stroškovne naravnosti cen in obveznostmi glede sistemov stroškovnega računovodstva, v povezavi z zagotavljanjem določene vrste medomrežnega povezovanja oziroma operatorskega dostopa, v konkretnem primeru zaključevanja govornih klicev v posamičnem javnem mobilnem telefonskem omrežju. Agencija naloži navedeno obveznost, v kolikor oceni, da bi operater s pomembno tržno močjo zaradi pomanjkanje učinkovite konkurence utegnil uveljaviti nerealne cene ali prenizko razliko med maloprodajnimi in veleprodajnimi cenami v škodo končnih uporabnikov. Agencija mora pri teh obveznosti zaradi spodbujanja naložb operaterjev omrežij, vključno v omrežja naslednje generacije, upoštevati naložbe operaterja, ki so mu takšne obveznosti naložene in mu zagotoviti primerno stopnjo donosnosti naložbe glede na vložena sredstva. Ob tem mora biti vsak mehanizem pokrivanja stroškov ali metodologija določanja cen, ki ga predpiše Agencija, namenjen pospeševanju učinkovitosti in trajnostne konkurence ter povečanju koristi potrošnikov. Pri tem lahko Agencija upošteva tudi cene, ki so na voljo na primerljivih konkurenčnih trgih in pri operaterjih omrežij, tako imenovano metodo »benchmark« oziroma primerjalno analizo.

Družbe Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 lahko imajo zaradi odsotnosti učinkovite konkurence in monopolnih položajev ter odsotnosti izravnalne kupne moči na posamičnih upoštevanih trgih zaključevanja govornih klicev na posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih ekonomski interes za določena ravnanja, kot je postavljanje neprimernih cen v škodo drugih operaterjev in končnih uporabnikov, ob odsotnosti regulacije pa obstaja možnost uresničevanja tega interesa. Prav zato, ker so navedene družbe monopolisti pri nujenju zaključevanja govornih klicev v svojem omrežju, lahko izkoriščajo to prednost pri opravljanju navedenih storitev. Tako lahko za druge operaterje oblikujejo ceno za zaključevanje govornih klicev v svojem omrežju na višji ravni kot za zaključevanje govornih klicev vzpostavljenih in zaključenih v lastnem mobilnem omrežju oziroma za določenega drugega operaterja.

Agencija ugotavlja, da utegnejo operaterji s pomembno tržno močjo ob odsotnosti tovrstnih ukrepov cenovnega nadzora omejevati razvoj konkurence s postavljanjem cen, ki niso stroškovno naravnane in ki bi bile v končni posledici v škodo končnih uporabnikov. Pri nalaganju stroškovnih obveznosti, ki takšna dejanja preprečujejo, se je Agencija oprla na določila **Priporočila komisije z dne 7. maja 2009 o regulaciji cen zaključevanja klicev v fiksni in mobilni omrežji EU**¹⁷ (2009/396/ES), UL EU L 124/67 z dne 20.5.2009 (v nadaljevanju Priporočilo komisije), kot bo Agencija opisala v nadaljevanju.

Agencija se je v nadaljevanju prepričala in utemeljila, da je navedeni ukrep nujen in sorazmeren za zagotavljanje dolgoročne konkurenčnosti in varstva končnih uporabnikov, saj s pozitivnim vplivom na zmanjševanje in izenačevanje veleprodajnih cen posledično pozitivno vpliva tudi na maloprodajne cene, ki tudi na področju klicev v omrežja navedenih operaterjev omejujejo konkurenčnost operaterjev, ki v njihova omrežja klice zaključujejo, prav na škodo končnih uporabnikov, ki na dogajanju na trgu nimajo neposrednega in zadostnega vpliva.

¹⁷ Glej: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:124:0067:0074:SL:PDF>, dostop na dan 15.2.2013 in tudi: »Commission Staff Working Document accompanying the Commission Recommendation on the Regulatory Treatment of Fixed and Mobile Termination Rates in the EU, EXPLANATORY NOTE, {C(2009) 3359 final} {SEC(2009) 599}, Brussels, 7.5.2009, SEC(2009) 600" (v nadaljevanju: Delovni dokument) http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecom/doc/implementation_enforcement/eu_consultation_procedure/explanatory_note.pdf, dostop na dan 15.2.2013

V nadaljevanju opisani način cenovne regulacije zagotavlja dolgoročno konkurenčnost in varstvo končnih uporabnikov, saj le upoštevanje stroškovne cene učinkovitega zagotavljanja storitve zaključevanja klicev omogoča izenačenje cene zaključevanja klicev med operaterji, kar je podlaga za zagotavljanje trajnostne konkurence in ima dolgoročno pozitiven vpliv na maloprodajne cene. Naložene obveznosti skupaj s postavljenimi roki so primerne in sorazmerne, kar bo Agencija dodatno utemeljila. Transparenten nadzor nad veleprodajnimi cenami je namreč nujen, da se drugim operaterjem omogoči dostopnost komunikacijskih storitev na veleprodajnem trgu po takšnih cenah, ki bi jim v nadaljevanju omogočale konkurenčnost na maloprodajnih trgih, kar je v končni posledici v korist uporabnikov.

Agencija je pri izbiri in nalaganju obveznosti cenovnega nadzora upoštevala dejstvo, da je vsak izmed operaterjev monopolist pri zaključevanju klicev v lastnem omrežju, ki predstavlja ločen upošteveni trg, po drugi strani pa je pretehtala tudi ustreznost, nujnost in breme, ki ga tovrstne obveznosti predstavljajo za posameznega operaterja. Agencija je pri nalaganju obveznosti poleg navedenega Priporočila komisije upoštevala tudi pretekle izkušnje na predmetnem upoštevnem trgu, dobre prakse ostalih regulatorjev, Skupno stališče Skupine evropskih regulatorjev o simetriji cen zaključevanja klicev v mobilnih in fiksnih omrežjih, *ERG (07) 83 final 080312*¹⁸ (v nadaljevanju Skupno stališče) in zasledovala cilje zagotavljanja dolgoročne konkurenčnosti, varstva in povečanja koristi za končne uporabnike ter spodbujanje učinkovitih naložb v infrastrukturo, skladno z uveljavljenimi evropskimi praksami in obveznostmi, ki jih v zvezi s tem nalaga regulatorni okvir in drugi dokumenti, ki jih je Agencija dolžna upoštevati. Pri tem je posebej mišljeno prav Priporočilo komisije, ki nacionalnim regulatornim organom držav članic EU nedvomno nalaga metodologijo regulacije veleprodajnih cen zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih v EU.

Cene zaključevanja klicev v javno mobilno telefonsko omrežje so previsoke, če lahko operater doseže nerazumno visoke dobičke brez bojazni izgube tržnega deleža. To pomeni, da izgubo prihodkov na maloprodajnem trgu krije s prihodki na veleprodajnem trgu. To se lahko zgodi, če ima operater na trgu monopol in s tem prevladujoč tržni položaj, ki ga je v primeru družb Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 Agencija predhodno v tej analizi ugotovila. Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 lahko imajo ali v času delovanja razvijejo, vsled dokazane odsotnosti učinkovite konkurence na predmetnem upoštevnem trgu, ekonomski interes za določena ravnanja, kot je potencialno postavljanje nerealnih cen v škodo končnih uporabnikov, ob odsotnosti regulacije pa obstaja možnost uresničevanja tega interesa. Ravno tako so družbe Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 v celoti monopolisti pri nujenju zaključevanja govornih klicev v svojem omrežju in lahko izkoriščajo to prednost pri opravljanju navedenih storitev.

Tako lahko Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 na eni strani za druge operaterje oblikujejo ceno za zaključevanje govornih klicev v svojem omrežju, bodisi na visoki ravni in zato ponujajo ugodne cene za zaključevanje govornih klicev vzpostavljenih in zaključenih v lastnem mobilnem omrežju, bodisi po drugi strani, če njihova cena predstavlja referenčno ceno za druge operaterje v primeru simetrije cen, postavijo ceno na tako nizek nivo, da ta cena za ostale mobilne operaterje, pomeni takojšnjo uveljavitev tako nizkih cen zaključevanja klicev, ki jim ne bi omogočale pokrivanja niti stroškov učinkovitega zagotavljanja storitev. Takšno ravnanje ima namreč takojšen negativni vpliv na razmere na predmetnem veleprodajnem trgu, posledica česar je lahko tudi izstop posameznih operaterjev, ki se na tako hitre spremembe ne morejo ustrezno pripraviti s prilagoditvijo poslovanja. V javnem

¹⁸ »ERG's Common Position on symmetry of fixed call termination rates and symmetry of mobile call termination rates«

interesu je, da Agencija zagotovi pogoje, na podlagi katerih do takšnega izkrivljanja konkurence ne more priti in da zaščiti pravice in interese končnih uporabnikov, zaradi česar je za operaterje s pomembno tržno močjo predlagala navedeno cenovno regulacijo.

Sistem zaračunavanja v EU temelji na načelu »klic plača klicoči« (CPP - *calling party pays*), kar pomeni, da operater klicanega omrežja določa ceno zaključevanja klica, plača pa jo operater omrežja kličočega uporabnika. Storitev se klicanemu končnemu uporabniku ne zaračuna, zato se ta ne odzove na ceno zaključevanja klica, ki jo določi njen ponudnik omrežja. V tem smislu so običajno glavna skrb regulatornih organov na področju konkurence previsoke cene. Visoke cene zaključevanja klicev se namreč nujno povrnejo z višjimi cenami klicev za končne uporabnike. Prav to namreč ugotavlja Evropska komisija v Priporočilu komisije, kjer v tretjem paragrafu navede, da visoke cene zaključevanja klicev običajno pomenijo visoke maloprodajne cene odhodnih klicev, kar zmanjšuje njihovo uporabo ter posledično blaginjo potrošnikov, po drugi strani pa je pri nizkih cenah zaključevanja klicev, ki se odraza tudi na maloprodajnih cenah, mogoče pričakovati povečano uporabo odhodnih klicev, kar poveča tudi blaginjo končnih uporabnikov. Če upoštevamo dvostransko naravo trgov zaključevanja klicev, je druga morebitna težava na področju konkurence med drugim navzkrižno subvencioniranje med operaterji.

Te morebitne težave na področju konkurence so značilne za trge zaključevanja klicev v mobilnih omrežjih. Ker lahko operaterji, ki zaključujejo klice, cene dvignejo bistveno nad raven stroškov, velja tudi po mnenju Evropske komisije stroškovna naravnost za najprimernejši odziv na ta problem. Agencija se je na predmetnem trgu v preteklosti s strani vseh mobilnih operaterjev že srečevala s poskusi postavljanja previsokih cen zaključevanja klicev, najsi so bili slednji regulirani ali ne. Izkušnje Agencije so, da želijo operaterji glede na svoj monopolni položaj na predmetnih upoštevanih trgih za zaključevanje klicev izkoriščati pomembno tržno moč, ki jo imajo. Ob tem, da se na ta način ščiti trajnostna konkurenca in pravice ter blaginja končnih uporabnikov, pa pregledna in usklajena cenovna regulacija operaterjem hkrati omogoča lažje poslovno načrtovanje, omogoča investicije in jim, kar je še posebej pomembno, zmanjša regulatorno breme, s čimer postane bolj sorazmerna glede na cilje in javni interes, ki ga zasleduje.

Priporočilo komisije, vključujoč Delovni dokument, je v letu 2009 ugotovilo, da se kljub temu, da je v večini držav članic na splošno predvidena določena stroškovna naravnost, ukrepi za nadzorovanje cen med njimi še vedno večinoma razlikujejo. Poleg številnih različnih instrumentov za razčlenitev stroškov se ti instrumenti tudi različno izvajajo. To še povečuje razlike med veleprodajnimi cenami zaključevanja klicev v EU, kar je mogoče po mnenju Evropske komisije le delno razložiti z nacionalnimi posebnostmi, kar je ugotovila prav Skupina evropskih regulatorjev v Skupnem stališču o simetričnosti cen zaključevanja klicev v fiksnem in mobilnem omrežju. Skupina evropskih regulatorjev je v skupnem stališču navedla, da bi cene zaključevanja klicev običajno morale biti simetrične in da je treba asimetrijo primerno upravičiti. Po mnenju Evropske komisije zelo različne regulacije cen zaključevanja klicev v fiksnih in mobilnih omrežjih bistveno izkrivljajo razmere na trgu. Pri trgih zaključevanja klicev gre za dvostranski dostop, saj imata oba povezovalna operaterja koristi od povezovanja klicev, ker pa tudi tekmujeta med seboj za naročnike, imajo cene zaključevanja klicev pomembne strateške in konkurenčne posledice. Kadar cene zaključevanja klicev presegajo dejanske stroške, to povzroči precejšnje premike med trgi fiksne in mobilne telefonije in uporabniki. Poleg tega lahko pride na trgih, kjer imajo operaterji asimetrične tržne deleže, do precej večjih plačil manjših konkurentov večjim. Ob tem pa absolutne cene zaključevanja klicev v mobilnih omrežjih v primerjavi s cenami v številnih državah zunaj Evropske unije ter cenami zaključevanja klicev v fiksnih omrežjih na splošno v nekaterih državah članicah ostajajo visoke, kar pomeni visoke, čeprav padajoče cene za

končne uporabnike. Visoke cene zaključevanja klicev običajno pomenijo visoke maloprodajne cene odhodnih klicev, kar zmanjšuje njihovo uporabo ter posledično blaginjo potrošnikov. Evropska komisija je tako navedla, da dosedanje pomanjkanje usklajevanja pri uporabi načel stroškovnega računovodstva na trgu zaključevanja klicev potrjuje, da je potreben skupni pristop, ki bo zagotovil večjo pravno varnost in spodbujal morebitne vlagatelje, obenem pa zmanjšal regulatorno breme za obstoječe operaterje, ki trenutno delujejo v več državah članicah.

Zato je Evropska komisija našla ustrezno rešitev v vpeljavi enotne metodologije na nivoju celotnega notranjega trga v EU in sicer metodologije dolgoročnih prirastnih stroškov, ki izhaja od spodaj navzgor, upoštevajoč učinkovitega hipotetičnega operaterja, ki uporablja sodobno tehnologijo in tekoče stroške, zanemarljivo neposredne stroške (*»Bottom Up Long Run Incremental Cost – Current Cost Accounting«*; BU LRIC CCA), kar utemljuje z naslednjim.

V konkurenčnem okolju bi operaterji tekmovali glede na tekoče stroške in ne bi prejeli nadomestila za stroške, ki so jih ustvarili z neučinkovitim delovanjem. Zato bi bilo treba podatke o preteklih stroških pretvoriti v podatke o tekočih stroških, kar bi odražalo stroške učinkovitega operaterja, ki uporablja sodobno tehnologijo. Operaterji, ki prejmejo nadomestilo za dejanske stroške, nastale pri zaključevanju klicev, niso dovolj spodbujeni k izboljšanju učinkovitosti. Izvajanje modela »od spodaj navzgor« oziroma tako imenovani *»bottom up«* je v skladu s konceptom omrežja, ki naj bi ga uvedel učinkovit operater, medtem ko ekonomski oziroma tehnični model učinkovitega omrežja temelji na tekočih stroških. Upošteva potrebno količino opreme in ne dejansko zagotovljene količine opreme ter zanemarljivo neposredne stroške. Model izračunavanja stroškov bi moral temeljiti na izbiri učinkovitih tehnologij, ki se lahko zagotovijo v obdobju, ki ga model obravnava, če jih je mogoče opredeliti. Torej bi lahko danes pripravljeni model »od spodaj navzgor« za mobilna omrežja moral temeljiti na tehnologijah druge in tretje generacije, ki se uporabljajo pri dostopovnem delu omrežja, in odražati pričakovano stanje, medtem ko bi lahko osrednji del temeljil na omrežjih prihodnje generacije.

Glede asimetrije cen med operaterji Evropska komisija meni, da lahko za nove operaterje na trgih mobilne telefonije veljajo v prehodnem obdobju višji stroški na enoto, dokler ti ne dosežejo minimalnega učinkovitega obsega. Skladno s Priporočilom komisije jim lahko v takih primerih – potem ko so ugotovili, da na maloprodajnem trgu pri vstopu na trg in njegovi širitvi obstajajo ovire – nacionalni regulatorni organi dovolijo, da višje prirastne stroške v primerjavi z operaterjem, pri katerem je uporabljen model, kompenzirajo v prehodnem obdobju do največ štirih let po vstopu na trg.

Evropska komisija nadalje poda tudi skrajni rok, ko bi nacionalni regulatorni organi morali uveljaviti tako izračunane cene zaključevanja klicev in meni, da mora biti prehodno obdobje od začetka veljavnosti Priporočila komisije, ki je trajalo do 31.12.2012, dovolj dolgo, da nacionalni regulatorni organi uvedejo model izračunavanja stroškov in da operaterji v skladu z njim prilagodijo svoje poslovne načrte ter hkrati upoštevajo nujno potrebo uporabnikov, da čim bolj izkoristijo ugodnosti, ki jih imajo učinkovite cene zaključevanja klicev, ki temeljijo na stroških.

Komisija v priporočilu za nacionalne regulatorne organe z omejenimi sredstvi predvidi, da lahko izjemoma potrebujejo dodatno prehodno obdobje za pripravo priporočenega modela izračunavanja stroškov. V tem primeru Evropska komisija dovoli, da lahko nacionalni regulatorni organ, ki dokaže, da kaka druga metoda, na primer primerjalna analiza oziroma tako imenovani *»benchmark«* in je zasnovana na tekočih stroških, zagotavlja rezultate, ki so

skladni s tem priporočilom in konkurenčnim trgom, do 1.7.2014 določi začasne cene, ki temeljijo na alternativnem pristopu. Pri tem rezultati, pridobljeni z nadomestnimi metodami, ne smejo presegati povprečnih cen zaključevanja klicev, ki jih nacionalni regulatorni organi določajo z izvajanjem priporočene metode za izračunavanje stroškov, skladne s Priporočilom komisije.

Agencija je v letu 2009 izdelala lastni BU LRIC model (zanjo družba Deloitte), na podlagi katerega je izračunala čisto BU LRIC ceno zaključevanja govornih klicev učinkovitega hipotetičnega operaterja 0,0324€ na minuto brez DDV, ki so jo morali vsi štirje mobilni operaterji, ki zaključujejo klice uveljaviti 1.1.2013) in h kateri so v časovnih korakih (kot je bilo opisano v poglavju 4.4.) prehajali od prav tako z istim modelom izračunane LRIC+ cene zaključevanja klicev, ki je znašala 0,0523 € na minuto. Hkrati je Agencija, ki je v sledila Priporočilu komisije in Skupnim stališčem, v prehodnem obdobju do 1.1.2013, dopustila operaterjema Tušmobil in T-2 asimetrične cene zaključevanja klicev, zaradi kasnejšega vstopa na trg.

Kljub temu, da Agencija razpolaga z omenjenim BU LRIC modelom pa ugotavlja, da obstoječi model ne ustreza v celoti Priporočilu komisije, saj ne predvideva operaterja, ki za svoje delovanje uporablja omrežje nove generacije in ga zato Agencija ne more uporabiti za določitev cen, ki bi bile skladne s Priporočilom komisije. Agencija je vsled instrukcijskih rokov, kot jih nalaga 100. člen ZEKom-1, kot tudi zaradi rokov, kot jih nalaga 11. člen Priporočila Komisije, dolžna izvesti ponovno analizo predmetnega upoštevnega trga in uveljaviti cene zaključevanja klicev, ki bodo skladne s Priporočilom Komisije. Ker Agencija v tem času še ne razpolaga z BU LRIC modelom, ki bi bil v celoti konsistenten z zahtevami iz Priporočila komisije, sama teh cen ne more izračunati, na drugi strani pa zaradi časa, ki ga izgradnja takšnega modela zahteva, dodaten čas pa pred tem terja tudi izvedba javnega naročila in izbor izvajalca takšnega modela, ne more čakati, da bi s takšnim modelom sama razpolagala. Agencija se sooča z omejitvami človeških virov, še posebej na področjih regulacije trgov in regulatornega računovodstva. Nabor nalog in njihove prioritete pa so v času, ko bi morala izvesti naloge, nujne za implementacijo zahtev Priporočila Komisije, terjale angažiranje večine strokovnega kadra, ki bi te sicer opravljal. Vsled gospodarskih razmer pa je bila Agencija z Zakonom o javnih financah onemogočena pri krepitvi obstoječega kadra z novimi zaposlitvami, zato je bila prisiljena prilagoditi se razmeram in izvajati naloge v skladu z razpoložljivimi viri.

Iz tega razloga se je morala Agencija poslužiti določb 12. člena Priporočila komisije, ki ji dovoljuje, da najdlje do 1.7.2014 za implementacijo ustreznih cen zaključevanja klicev uporabi drugo metodo, na primer primerjalno analizo, ki ni model LRIC „od spodaj navzgor“, je pa zasnovana na tekočih stroških in zagotavlja rezultate, ki so skladni s Priporočilom komisije in konkurenčnim trgom. Agencija se je tako odločila uporabiti metodo primerjalne analize implementiranih cen »benchmark« v EU, ki temeljijo na izračunu metodologije, ki je v celoti skladna s Priporočilom komisije. Agencija je v vmesnem času sicer že pričela z zbiranjem informacij in bo v čim krajšem času tudi izvedla naročilo za izvedbo modela ter njegovo izdelavo. Ko bo imela tak model na voljo, bo na njegovi osnovi izračunala cene zaključevanja klicev in jih implementirala.

Glede na Priporočilo Evropske komisije, skladno s katerim morajo operaterji od 1.1.2013, kot cene za zaključevanje klicev uporabljati cene učinkovitega zagotavljanja storitev, izračunane po metodologiji BU LRIC, bi ne bilo ne nujno, ne utemeljeno in sorazmerno operaterjem s pomembno tržno močjo nalagati obveznosti, po katerih bi morali sami izdelati ustrezne BU LRIC metodologije in na njihovi podlagi izračunati stroškovne cene učinkovitega zagotavljanja storitev zaključevanja klicev hipotetičnega učinkovitega operaterja. Priporočilo komisije tega niti ne predvideva, hkrati pa v tem primeru določila Priporočila komisije niti ne

bi mogla biti izpolnjena, saj bi operaterji najverjetneje ne izračunali enakih cen učinkovitega stroškovnega zagotavljanja predmetne storitve. Agencija zato tega bremena ni naložila operaterjem s pomembno tržno močjo. Agencija ugotavlja, da je stroškovna obveznost, kot jo predlaga za operaterje s pomembno tržno močjo dodatno utemeljena prav s sorazmernostjo, saj na transparenten način predstavlja predvidljivo in konsistentno cenovno regulacijo, kot jo v Priporočilu zahteva Evropska komisija. Na ta način operaterjem s pomembno tržno močjo ne nalaga nobenih dodatnih regulatornih bremen, ki jih izdelava in implementacija tovrstnih stroškovnih modelov predstavljajo v smislu lastnih finančnih, strokovnih in drugih virov, zbiranja podatkov ter angažiranja zunanjih strokovnjakov in svetovalcev, ki običajno takšne zahtevne modele pomagajo izdelati, oziroma jih izdelajo v celoti. Na drugi strani bi ob predpostavki, da bi Agencija breme izdelave in implementacije ustreznega stroškovnega modela naložila samim operaterjem, stroškovna regulacija izgubila bistven del transparentnosti in regulatorne predvidljivosti, saj bi operaterji za izdelavo in implementacijo ustreznih modelov potrebovali znaten čas, v okviru katerega od izdelave do implementacije modelov ne bi vedeli, kakšne ciljne cene lahko pričakujejo. Prav zato so navedene predlagane obveznosti v odnosu do cilja, ki ga zasledujejo in je jasno definiran v Priporočilu Evropske komisije, najbolj sorazmerne in za doseg cilja najprimernejše.

V 11. členu torej Priporočilo komisije nalaga nacionalnim regulatorjem, da ti zagotovijo, da so cene zaključevanja klicev do dne 31.12.2012 stroškovno učinkovite in simetrične. Komisija je namreč mnenja, da je prehodno obdobje, ki traja do 31.12.2012, dovolj dolgo, da nacionalni regulatorni organi uvedejo model izračunavanja stroškov BU LRIC, ki je skladen z zahtevami iz istega Priporočila komisije in da operaterji v skladu z njim prilagodijo svoje poslovne načrte ter hkrati upoštevajo nujno potrebo uporabnikov, da čim bolj izkoristijo ugodnosti, ki jih imajo učinkovite cene zaključevanja klicev, ki temeljijo na stroških. 12. člen Priporočila komisije določa, da smejo nacionalni regulatorni organi, kadar ne morejo pravočasno dokončati priporočenega modela izračunavanja stroškov, najdlje do 1.7.2014, določijo začasne cene, ki temeljijo na alternativnem pristopu. Pri tem mora nacionalni regulatorni organ dokazati, da je takšna metoda zasnovana na tekočih stroških in zagotavlja rezultate, ki so skladni s Priporočilom komisije in konkurenčnim trgom. Ob tem 12. člen Priporočila komisije dodatno določa, da rezultati, pridobljeni z nadomestnimi metodami, ne smejo presegati povprečnih cen zaključevanja klicev, ki jih nacionalni regulatorni organi določajo z izvajanjem priporočene metode za izračunavanje stroškov, torej BU LRIC iz Priporočila komisije.

Ker Agencija, kot navedeno, trenutno še ne razpolaga z v Priporočilu komisije priporočenim modelom izračunavanja stroškov zaključevanja klicev v javnim mobilnih telefonskih omrežjih, dolžna pa je čim prej zagotoviti izvajanje 11. člena Priporočila komisije, se za čas, ko bo razpolagala z ustreznim BU LRIC modelom, za določitev cen zaključevanja klicev v posameznih javnih mobilnih telefonskih omrežjih za prehodno obdobje, skladno z 12. členom Priporočila komisije, poslučuje določitev cene po metodi primerjalne analize oziroma tako imenovani metodi »benchmark«, ki je izvedena tako, da zagotavlja, da njen rezultat ne presega povprečne cene zaključevanja klicev, ki so jih nacionalni regulatorni organi v EU izračunali in uveljavili z izvajanjem priporočene metode za izračunavanje stroškov, torej BU LRIC iz Priporočila komisije.

Agencija je tako preverila¹⁹, katere izmed 27 držav članic EU razpolagajo s priporočenim modelom BU LRIC, ki je v celoti skladen s Priporočilom komisije in so na podlagi slednjega že izračunale cene zaključevanja klicev v mobilnih omrežjih, ter jih z odločbo tudi naložile operaterjem, njihova veljavnost pa je začela s 1.1.2013 oziroma izjemoma v kratkem roku

¹⁹ Agencija je pri tem uporabila zadnje razpoložljive podatke Cullen International: http://www.cullen-international.com/report/7346/t7925#Table_19, dostop na dan 18.2.2013 in http://www.cullen-international.com/report/7376/t8018#Table_19, dostop na dan 18.2.2013.

(ne več kot pol leta) po tem datumu, to je do vključno julija 2013. Agencija torej ni upoštevala cen zaključevanja klicev, ki bi bile zgolj izračunane, ne bi pa bile še uveljavljene oziroma bi bile zgolj predvidene v prihodnosti, na primer v obliki daljšega približevanja (*»glidepath«*). Po pregledu je Agencija ugotovila, da je mogoče v primerjalno analizo oziroma *»benchmark«* umestiti naslednje države: Italija²⁰, Španija²¹, Belgija²², Danska²³, Francija²⁴ in Portugalska²⁵. V primeru Belgije, Danske, Francije in Portugalske, v primerjalni analizi upoštevane cene zaključevanja klicev veljajo od 1.1.2013, v primeru Italije in Španije pa bodo začele veljati s 1.7.2013, kar šteje za sprejemljivo obdobje, glede ne to, da je to obdobje zelo blizu času, ko bi Agencija predvidoma cene zaključevanja klicev z določbo naložila operaterjem s pomembno tržno močjo. Spodnja tabela kaže izračunane cene, kot so jih v posamezni nacionalni regulatorni organi izračunali na podlagi BU LRIC metodologij, v skladu s Priporočilom komisije in njihovo enostavno aritmetično povprečje.

Preglednica 2: Primerjalna analiza čistih BU LRIC cen zaključevanja klicev in izračunano povprečje

Država	Čista BU LRIC cena v € centih
Italija	0,98
Španija	1,09
Belgija	1,08
Danska	1,08
Francija	0,8
Portugalska	1,27
Povprečje	1,05

Vir: APEK in Cullen International, 2013.

Izračunano enostavno aritmetično povprečje čiste BU LRIC cene držav, za katere je Agencija utemeljila, da so lahko predmet primerjalne analize (*»benchmarka«*) in so njihove cene vsaka zase izračunane na podlagi BU LRIC metodologij, ki so v skladu s Priporočilom komisije ter pred Evropsko komisijo notificirane in z njene strani potrjene, znaša **1.05 €centa** oziroma **0,0105 €**.

Skladno z 12. členom Priporočila komisije, Agencija tako utemeljeno predlaga, da se z izdajo regulatornih odločb vsem operaterjem s pomembno tržno močjo naloži ceno zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih v višini **0,0105 €**, ki naj začne veljati v naslednjem veleprodajnem obračunskem obdobju (z začetkom naslednjega meseca) po začetku veljavnosti posamezne regulatorne odločbe na predmetnem upoštevem trgu.

²⁰ Notificiran ukrep pred Evropsko komisijo št. (IT/2011/1219)

²¹ Notificiran ukrep pred Evropsko komisijo št. (ES/2012/1291)

²² Notificiran ukrep pred Evropsko komisijo št. (BE/2010/1086)

²³ Notificiran ukrep pred Evropsko komisijo št. (DK/2012/1342)

²⁴ Notificiran ukrep pred Evropsko komisijo št. (FR/2011/1200)

²⁵ Notificiran ukrep pred Evropsko komisijo št. (PT/2012/1312)

8.4.1. Cene zaključevanja klicev in drugih storitev, nujnih za zaključevanje klicev

Glede na navedeno zato Agencija za družbe Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 predlaga obveznost cenovnega nadzora v okviru katere bodo morale upoštevati naslednje obveznosti:

Cena zaključevanja govornih klicev v posamičnem javnem mobilnem telefonskem omrežju družb Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, mora biti stroškovno naravnana, skladno s stroškovno ceno učinkovitega zagotavljanja storitev, ki jo je na podlagi primerjalne analize oziroma metodologije »benchmark«, ki vključuje cene zaključevanja klicev v tistih državah EU, ki so bile izračunane na podlagi BU LRIC metodologij, in so v celoti konsistentne s Priporočilom komisije²⁶, izračunala Agencija, kot enostavno aritmetično povprečje cen zaključevanja govornih klicev v posamičnih javnih mobilnih telefonskih omrežjih v teh državah in znaša **0,0105 €** za minuto zaključenega govornega klica v posamičnem javnem mobilnem telefonskem omrežju, kar je Agencija ustrezno utemeljila zgoraj. Agencija nadalje predlaga, da začnejo te cene veljati v naslednjem veleprodajnem obračunskem obdobju (z začetkom naslednjega meseca) po začetku veljavnosti posamezne regulatorne odločbe na predmetnem upoštevnem trgu.

Cilj obveznosti cenovnega nadzora je, da družbe Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2, kot operaterji s pomembno tržno močjo na predmetnem upoštevnem trgu, dosežejo stroškovno ceno učinkovitega zagotavljanja storitve zaključevanja klicev v javnem mobilnem telefonskem omrežju.

Nadalje morajo Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 za vse druge cene storitev, ki so nujne za zaključevanje klicev v njihovem omrežju oblikovati učinkovite stroškovne cene in Agenciji te cene na njeno zahtevo stroškovno dokazati in utemeljiti. Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 morajo za vse druge cene storitev, ki so nujne za zaključevanje klicev v njihovem omrežju zaračunati le nastali učinkoviti strošek, neučinkovitost operaterja, podvajanje stroškov, prenašanje stroškov je treba izločiti, saj morebitnih stroškov takšne neučinkovitosti, operaterji, ki plačujejo cene drugih storitev, ki so nujne za zaključevanje klicev, niso dolžni plačevati. Agencija predlaga, da začnejo te cene veljati z začetkom veljavnosti posamezne regulatorne odločbe na predmetnem upoštevnem trgu.

Agencija lahko v času veljavnosti odločbe zahteva utemeljitev in prilagoditev navedenih cen na podlagi stroškovnih kalkulacij družb ali na podlagi lastnih metod stroškovnega računovodstva, pri tem lahko Agencija upošteva tudi stroškovne cene, ki so na voljo pri drugih operaterjih mobilnih omrežij. Pri drugih cenah storitev, ki so nujne za zaključevanje klicev gre praviloma predvsem za enkratne zneske priključnin za dostopovne vode, vzpostavljanje in testiranje signalizacijskih vodov, mesečne vzdrževalnine dostopovnih kapacitet in signalizacije, testiranje medomrežnih povezav in podobno. Operaterji Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 imajo za te storitve takšne obveznost cen, ki temeljijo na dejanskih stroških, že naložene na podlagi zadnjih izdanih regulatornih odločb, kar pomeni, da se obveznost zanje le nadaljuje in jim tozadevno ne predstavlja nesorazmernega bremena. Zaračunavanje zgolj stroškov, ki navedenim operaterjem s pomembno tržno močjo z izvajanjem teh spremljajočih storitev nastajajo in ne denimo višjih cen, zanje ne more predstavljati nesorazmernega bremena.

Agencija pri naložitvi te obveznosti zasleduje cilj, da se morajo operaterji s pomembno tržno močjo na razumno zahtevo drugih operaterjev z njimi medomrežno povezati, kar je kot

²⁶ Italija, Španija, Belgija, Danska, Francija in Portugalska.

Agencija družbam Telekom Slovenije, Si.mobil, Tušmobil in T-2 predlagala že v poglavju 8.1. Z zaračunavanjem prekomernih in cen, ki ne bi temeljile na dejanskih stroških za navedene storitve, bi lahko operaterji s pomembno tržno močjo poskušali preprečiti dostop do svojega omrežja in vzpostavitev medomrežne povezave, ali pa bi na ta način z nerazumnimi komercialnimi pogoji onemogočali in ogrozili že obstoječe medomrežne povezave in operaterje, ki jim ti stroški z vzdrževanjem in ohranjanjem medomrežnih povezav nastajajo. Prav tako pa bi lahko morebitne stroške lastne neučinkovitosti pri zagotavljanju teh storitev neupravičeno prevabili na kupce teh storitev, ki brez njih ne morejo zaključevati klicev. Posledica tega bi lahko bila, da medomrežne povezave ne bi bile vzpostavljene, ali da ne bi bile vzpostavljene v zadostnih kapacitetah, v obeh primerih pa bi to pomenilo, da končni uporabniki takšnih omrežij ne bi bili povezani. Agencija zato predlaga navedeno obveznost vsem operaterjem s pomembno močjo kot nujen in sorazmeren ukrep glede na cilje, ki jih zagotavlja, saj med operaterji zagotavlja trajnostno konkurenco, končnim uporabnikom pa omogoča povezljivost in posledično možnost izbire.